Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»
Заснована 2004 року

К. І. Приходченко

ФАКУЛЬТАТИВИ з української мови та літератури

Книга скачана с сайта http://e-kniga.in.ua

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
Видавнича група «Основа»
2008

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
П75

Автор:

Приходченко К. І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки Донецького інституту психології і підприємництва, заслужений учитель України

Рецензенти:

Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Ткач О. В., кандидат філологчних наук, доцент кафедри українознавства, заступник декана українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Приходченко К. І.

П75 Факультативи з української мови та літератури. — Х.: Вид. група «Основа», 2008. — 157, [3] с. — (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 12 (61))

ISBN 978-611-00-0004-8.

У посібнику подано програми, пояснювальні записки, тематичне планування та методичні матеріали факультативних курсів (спецкурсів) «Пароніми української мови», «Фразеологія перекладів», «Олесь Гончар і слов'янські літератури», «Світова література в перекладах українських майстрів слова», «Історія українського костюму».

Мета посібника — допомогти вчителю-словеснику та учням у підготовці до факультативних занять, сприяти орієнтації випускників на обрання професій, пов'язаних із філологією та лінгвістикою.

Для вчителів-словесників, студентів філологічних факультетів університетів.

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР

ISBN 978-611-00-0004-8

© Приходченко К. І., 2008
© ТОВ «Видавнича група "Основа"», 2008

ЗМІСТ

Пароніми української мови 4
Пояснювальна записка 4
Програма факультативу 5
Тематичне планування 7
Загальні відомості про пароніми 8
Граматична характеристика паронімів 20
Висновки 24
Словник паронімів 26
Методична частина 94

Фразеологія перекладів (на матеріалі творів М. Лукаша) 96
Пояснювальна записка 96
Програма факультативу 97
Тематичне планування 98
Методична частина 99

Олесь Гончар і слов'янські літератури 103
Пояснювальна записка 103
Програма факультативу 104
Тематичне планування 106
Методична частина 107

Світова література в перекладах українських майстрів слова 109
Пояснювальна записка 109
Програма факультативу 110
Тематичне планування 113
Методична частина 114

Відкрите заняття факультативу «Історія українського костюму» ... 115

ПАРОНІМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс факультативу (спецкурсу, курсу за вибором) «Пароніми української мови» має на меті заглибитися в таїну слова, більш досконало познайомити з таким мовним явищем, як пароніми, та його проявами — паронімією, квазіпаронімією. Учні дізнаються про обставини вживання паронімів, їх значення для розвитку української та інших мов. Знайомлячись із паронімічними рядами, особливостями їх утворення, учні будуть збагачуватися духовно, творчо удосконалюватися, інтелектуально вивищуватися, а значить, саморозвиватися, збагачувати свою мову та мовлення, що сприятиме формуванню їх як цікавих особистостей у будь-яких суспільних ситуаціях. Факультативний курс (спецкурс, курс за вибором) «Пароніми української мови» спрямований на розвиток мовленнєвої компетентності учнів, на розширення їх мовного запасу, на розвиток уміння застосовувати набуті знання в будь-яких мовленнєвих ситуаціях.

Прослухавши курс «Пароніми української мови», учні повинні знати:

- Явища паронімії, парономазії, квазіпаронімії.
- Орієнтуватися в основних термінах, зв'язаних з явищем паронімії.

Учні повинні вміти:

- Знаходити пароніми в запропонованих текстах.
- Робити їх детальну характеристику.

Курс факультативу (спецкурсу, курсу за вибором) розрахований на учнів II ступеня навчання спеціалізованих гуманітарних шкіл.

5-ті класи — з розрахунку 2 години на тиждень, усього 68 годин, саме того вікового періоду, коли в основному курсі мови вивчається розділ «Лексика», до якого і входять пароніми. Також програма може бути використана в 9 класі загальноосвітніх шкіл, коли закінчується знайомство з основними розділами української мови. Перспективне вивчення факультативного курсу «Пароніми» в класах з поглибленим вивченням української мови — 8–12.

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ

Тема № 1

Стилістичні можливості паронімів. Використання паронімів для створення каламбурів.

Учні повинні вміти визначати явище паронімії, стильову особливість паронімів, розрізняти явище парономазів.

Учні повинні знати визначення паронімів, підтверджувати його конкретними прикладами.

Тема № 2

Звукова близькість паронімів. Їх семантичні контакти. Сфера їх уживання.

Учні повинні вміти укладати паронімічні пари.

Учні повинні знати значення слів, що входять до паронімічних пар.

Тема № 3

Значення паронімів для розвитку української мови. Дослідження явища парономазів в українській мові.

Учні повинні вміти визначати риси впливу паронімів на українську мову і мовлення.

Учні повинні знати імена вітчизняних дослідників словесної гри, музичності та мелодійності фрази.

Тема № 4

Паронімічні ряди особливості утворення. Їх семантичне зіставлення.

Учні повинні вміти укладати паронімічні ряди.

Учні повинні знати особливості утворення паронімічних рядів.

Тема № 5

Граматична характеристика паронімів. Іменникові паронімічні пари. Прикметникові паронімічні пари. Дієслівні паронімічні пари. Повні й неповні пароніми.

Учні повинні знати різновиди паронімічних пар як компонентних різновидів лексичної системи мови.

Тема № 6

Ад’єктивні пароніми. Способи їх творення. Російсько-українські паронімічні групи.

Учні повинні вміти утворювати паронімічні пари, до складу яких входять ад'єктивні пароніми.

Учні повинні знати способи творення ад'єктивних паронімів.

Тема № 7

Використання стилістичних властивостей паронімічного зображення при створенні епіграм, пародій, шаржів. Двочленні та багаточленні паронімічні ряди. Синонімічні та антонімічні семантичні зв'язки між паронімами.

Учні повинні вміти використовувати пароніми в практичних вправах щодо створення епіграм, пародій, шаржів;

Учні повинні знати двочленні та багаточленні паронімічні ряди та семантичні зв'язки між ними.

Тема № 8

Словники паронімів. Систематизований відбір лексики для їх укладання.

Тема № 9

Повні й неповні пароніми. Квазіпароніми. Квазіпаронімічні ряди.

Учні повинні вміти користуватися словниками паронімів, укладати квазіпаронімічні ряди.

Учні повинні знати повні і неповні пароніми. Поняття про квазіпароніми.

Тема № 10

Паронімія та парономазія. Сфери їх застосування.

Учні повинні вміти знаходити в художній літературі та публіцистиці стилістичні прийоми паронімії та парономазії.

Учні повинні знати визначення понять «паронімія» та «парономазія».

ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

№ п/п	Тема	Теорія	Практика
1	Стилістичні можливості паронімів	2	4
2	Звукова близькість паронімів. Їх семантичні контакти	2	3
3	Значення паронімів для розвитку української мови	2	3
4	Паронімічні ряди особливості їх утворення	4	4
5	Граматична характеристика паронімів. Види паронімічних рядів	5	5
6	Ад'єктивні пароніми	2	2
7	Двочленні та багаточленні паронімічні ряди	4	4
8	Словники паронімів	4	4
9	Повні й неповні пароніми. Квазіпароніми. Квазіпаронімічні ряди	4	4
10	Паронімія та парономазія. Сфери їх застосування	3	3
Усього 68 годин		32	36

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПАРОНІМИ

Будь-яка розвинена національна мова становить собою систему систем. З одного боку, мова — система (сукупність) специфічних національних особливостей, характеристик, ознак. А з другого — вона складається з інших рівнів або систем — фонологічної (функціонування фонем), морфологічної (будова слова, функціонування морфем), лексико-фразеологічної, синтаксичної, стилістичної. Кожна з цих систем є важливим об'єктом дослідження для мовознавчої науки.

Словниковий склад мови, особливо мови багатофункціональної, яка обслуговує науку, літературу, мистецтво, виробництво, є мовою преси, радіо, телебачення, надзвичайно багатий і різноманітний: він налічує сотні тисяч слів. Сучасна українська мова — найпоширеніше на сьогодні зібрання лексичних скарбів нашого народу — фіксує їх близько 135 тисяч. Та навіть у такому океані слів мовці порівняно швидко і легко знаходять саме те, що потрібно їм у даний момент.

Поясненням цього можуть бути системні зв'язки лексики, які значно полегшують пошук, бо доводиться відшукувати слово не у всьому словниковому складі, а в рамках невеликої його частини — синонімічного ряду чи лексико-семантичної групи, на яку орієнтується ситуація, логічність, зв'язність та асоціативність мислення.

В українській мові, як і в інших, є різні групи слів за значенням. Найбільші з них за обсягом — синоніми, антоніми та пароніми, що виступають водночас і основою найвиразніших стилістичних засобів.

Кожній людині, яка прагне просто, чітко і дохідливо сформулювати думку, слід постійно вчитися вживати їх в усному і писемному мовленні.

Свідоме і стилістично точне слововживання — надійний помічник в оволодінні скарбами рідної мови і показник рівня культури.

Пароніми (гр. *para* — біля, поряд та *onyma* — ім'я) — слова, близькі за значенням: *нагода — пригода, дефектний — дефективний, декваліфікація — дискваліфікація*. Не всі слова, схожі за звучанням, можна вважати паронімами. До паронімів належать

тільки ті слова, що мають невелику відмінність у вимові. Іноді в паронімів є спільна морфема: *уява — уявлення, мова — мовлення*. Семантичні зв'язки між паронімами можуть бути синонімічними (*тяжкий — важкий*), антонімічними (*емігрант — іммігрант*); вони можуть бути пов'язані певною семантичною близькістю (*дипломник — дипломант*), належати до однієї тематичної групи (*калина — малина*).

Стилістичні можливості паронімів ґрунтуються на їхній звуковій близькості та семантичних контактах. Як і омоніми, пароніми використовуються для створення каламбурів. Сфера вживання паронімів — публіцистика, художня література, усне розмовне мовлення. Паронімія для створення каламбурів виявляється набагато придатнішою, ніж омонімія, оскільки близькість звучання, а не точний звуковий збіг дає більші можливості для змалювання відповідних ситуацій. У паронімів ширші можливості для асоціативних зв'язків. Одна зі стилістичних функцій паронімів — семантичне переключання. Звукова близькість значеннєво відмінних слів дає можливість розширити політ думки, змалювати яскравішу картину, насичену образами. Паронімія забезпечує музичність фрази:

У *града* профіль, як у *грида*,
А бродячий менестрель,
Я ще нікому не приносив лиха,
А лютня в мене срібна, як форель.
Дружина в нього — справжня королева,
Вона печальна, чи мені здалось?
Вона дзвенить, як чарка кришталева,
В якій шампанське льодом узялось.
Ах, заспокойтесь, нащо ці *баталії*?
Ця ваша злість безсила і нудна.
Отак би взяти за тоненьку *талію*
І поцілунком випити до дна.

(*Л. Костенко*)

Ще музикою крила марить
Ще тужить *нуртом ефіру*
Ще бринить *нутром* музика
Несе йому в *офіру*
Кирилицю до каламаря
Божок бузини
Бузини муза.

(*І. Камінець*)

У цій же функції широко використовують пароніми в усній народній творчості:

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В зеленому горщику,
Поставлю на дубочку:
Дубочок схитнувся,
А дощик минувся —
Цебром, відром-дійничкою
Над нашою пашничкою.

Ще одна функція паронімів — семантичне зіставлення. Два близькозвучних слова дають можливість виразніше зіставити якісь риси людини, рельєфніше описати події, явища і т. д.: «Барвистість іспанського пейзажу доповнюють пейзажі в мальовничих шатах, що захоплено вітають туристів і закидують їх магноліями та камеліями (*Ю. Смолич*).

На *глею* вицвів *глечик*
Та й взявся мандрувати
Із печі аж до тину.
Із пісні — між *лататтям*.
Цвіте дощем подолок,
А доля на билині.
Ніяк не *уловлю* —
Скапне по краплині.

(*І. Камінець*)

Часом для створення каламбурних ситуацій гумористичного плану використовується зіставлення близькозвучних лексичних елементів різних мов: «Францішку! А чого ти мовчиш? Ти — за? — Айно! Рішуче тупнув босою, порепаною ногою Францішек.— Айно! — Айно! — підхопила в один голос решта селян.— Чуєте, всі кажуть: дайно! — резюмував Хома» (*О. Гончар*).

У публіцистиці пароніми широко використовуються в ролі заголовків: *шкала і школа талантів, розрахунки і прорахунки, кличе на матч футбольний матч. Манери чи маневри і подібне.*

На основі паронімії будується парономазія (гр. *paronomasia*) — стилістична форма, в якій поряд розміщуються різні за значенням, але подібні за звучанням слова з метою їх зіставлення. Тут можуть бути використані не лише пароніми, а й просто співзвучні слова, різні за своєю предметною співвіднесеністю. Ця стилістична фігура характерна для красного письменства та народної творчості. Наприклад: «— О, бачиш,— втішився Кочубей,— він ще не чув, так слухай тоді. Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юрист, а юристу дідьків триста, а нашого брата дере жінка кирпата, жіночка люба та дере за чуба... Го-го-го! Бачиш, до чого я казав?» (*Б. Лепкий*).

Звукова близькість паронімів призводить до того, що їх помилково вживають один замість одного: замість *факт «подія, явище»* кажуть *фактор «умова, рушійна сила»*, замість *уявлення «поняття» — уява «фантазія»*, замість *пригода «подія, випадок» — нагода «слушний момент, можливість»*. Часто плутають слова ***таємничий і втаємничений***: таємничий острів, таємничі письмена; російський відповідник — *таинственный*. *Утаємничений* має значення *«ознайомлений з чимось приховуваним, прилучений до якоїсь таємниці»*, втаємничений у справі уряду; російське — посвященный.

Запам'ятаємо правильні значення кількох паронімічних груп. Прадавні мешканці Америки звуться *індіанці*, а *індійці* живуть в Індії. Слово «італійський» пов'язане з сучасною Італією: італійська мова, італійське кіномистецтво, італійський страйк. А коли йдеться про племена, що населяли Апеннінський півострів у давнину, вживаємо прикметника «італьський»: італьська легенда, італьська німфа. Російське ***итальянский*** треба перекладати ***італійський***, а ***италийский*** — ***італьський***. *Особовий* — стосовний до особи, людини взагалі: *особове посвідчення, особовий листок* (*для обліку кадрів*), *особовий склад, особовий рахунок. Особистий* — властивий певній, конкретній особі, власний персональний: *особисті речі, особисте життя*.

Причиною лексичних, а отже, й синтаксичних помилок стає також нерозрізнення міжмовних паронімів, особливо належних до близькоспоріднених мов.

Порівняймо українсько-російські паронімічні групи: *сумління — сомнение, останній — остальной, уродливий — уродливый, лихий — лихой, дурний — дурной, удавитися — удавиться, калитка — калитка* і т. ін. Сплутування паронімів свідчить про недостатній рівень володіння мовою . Іноді пароніми вживають один замість одного для досягнення гумористичного ефекту. З цією ж метою вдаються й до перекручення слів літературної мови: «— Чого вам треба? Собаки? Куплю! Вкраду! Якої породи? Стрептокок пінчера? Сетера — лапсердака? Хатню таксу? Болонку? Шприця? Фоксприм'єра? Говоріть! Кажіть! Замовляйте, сто догів вам у квартиру! (*В. Чечв'янський*)»; «— Купріяне! — несамовито вигукнув поміщик.— Де ти в диявола запропастився?

Насправді ж Купріян нікуди не зникав, порався біля пані, яка безуспішно шукала пляшечку з валер'янкою.

— «Валер'яне! Де моя Купріянка? Тобто, де валер'янка?» (*О. Косенко*).

Стилістичні властивості паронімічного зображення зближення слів часто використовують при створенні епіграм, пародій, шаржів. Для прикладу можна навести одну з пародій Юрія Івакіна, навіяну творами Івана Драча:

Біля *персів* вона тримала зоряного сина («Ніж у сонці»).
Чистих *персів* торкатись не дасть («Балада про дівочі перса»).
Та *персів* проклятих два рідних вулкани («Божевільна балада»).
Вітер *перса* мої пестить (Жінка і море»).
І невідь звідки падають ці сни...
Лечу на крилах *персів*
В країну *персів*,
В державу *персів*, в князівство *персів*,
У Персія, сказати б.
Шукаю серед персів свій босий слід і не знаходжу,
На сполох б'ю у дзвони персів:
«Повстаньте, *персів* бранці — протуберанці!
І *персів* смутку спиваю оскому пісні.
Співаю «Баладу про острів Антураж»...
Ігей! На абордаж беру галери *персів* —
Де *перса* персонал і персонаж (за борт цей екіпаж!).
Тримаються за стропи *персів*, за ґрони *персів*,
За їх ракетодроми,
Як той Персей за Андромеду,
І мегатонни *персів* вибухають — віршем.
(Іван Драч. Персальна балада)

Пароніми в сучасній українській мові є значним прошарком лексики. Стоячи поряд із синонімами, антонімами й омонімами — одним з компонентів лексичної системи мови, вони займають в ній особливе місце. Тим не менш паронімія як явище мови досліджена не досить повно. Та за останні десятиріччя опублікована значна кількість наукових робіт з проблем паронімії та створені словники паронімів. Однак незважаючи на це, багато теоретичних питань паронімії ще не отримали остаточного визначення. Думки вчених розходяться щодо розуміння самої сутності паронімії, що звісно і відображується у лексикографічних джерелах.

Одні дослідники (Н. П. Колесніков) відносять до лексичних паронімів будь-які співзвучні слова (як однокореневі, так і різнокореневі) на основі їх оказіонального змішення в мові. У такому випадку до числа паронімів входять, наприклад, і такі різнокореневі слова, як: *легальний — лояльний, струхнути — стряхнути*. Це поширене розуміння паронімії, при якому звукова подібність слів абсолютно випадкова.

Інші вчені (наприклад, Ю. О. Бєльчиков), уважають лексичними паронімами тільки спільнокореневі слова, які належать до однієї частини мови, подібні за звучанням (у зв'язку зі спільним коренем чи основою), але розрізняються за значенням: *пам'ятливий — пам'ятний, димний — димовий, освоїти — засвоїти, факт — фактор, демонстрант — демонстратор* тощо. У такому більш вузькому розумінні звукова подібність слів не випадкова, а зумовлена їх смисловими зв'язками.

У працях О. В. Вишнякової і в її словнику поняття лексичної паронімії вказує на одноманітність наголосу в обох компонентах паронімічного ряду (ряди паронімів, складаючись з більшої кількості компонентів. Дослідниця взагалі не розгядає і не включає їх у словник. Наприклад: *обсудити — осудити*; *охолодіти — охолодити*; *здравиця — здравниця тощо*. Через такі обмеження слів, які належать до категорії паронімів, на наш погляд, невиправдано звужуються, в результаті чого чимало паронімів взагалі випадають з поля зору науковців.

Щодо нашої точки зору з цього питання, поділяючи в цілому концепцію Ю. О. Бєльчикова, ми вважаємо лексичними паронімами близькі за звучанням спільнокореневі слова, які відносяться до однієї частини мови й одного семантичного поля, але мають, як правило, різні значення. Місце наголосу при цьому несуттєве.

Окрім теоретичних розходжень в розумінні сутності паронімії, серйозним недоліком у межах вивчення цього явища слід вважати те, що до теперішнього часу не з'ясований лексичний зміст цієї категорії в тій чи іншій концепції, внаслідок чого вже зазначені вище словники не зіставлені з усім основним лексичним масивом сучасної української мови, а відбір паронімів для них має випадковий характер. Наприклад, у словниках не вказані такі вживані пароніми, як *невідомий — невидимий*; *недостойний — непристойний*; *обговорити — оговорити*; *загострити — обгострити*; *виділити — відділити — розділити*; *водій — вожак*; *фанат — фанатик*; *акселерат — акселератор і* т. п. З іншого боку, в ці словники часто включаються застарілі, просторічні або вузькоспеціальні пароніми. Особливо багато таких маловживаних паронімів у словнику О. В. Вишнякової: *дармоїдний — дармоїдський*; *домінантний — домінантовий*; *жавороночий — жавороночний*; *яловичий — яловий*; *солярний — соляровий*; *псарний — писарський*; *пергаменний — пергаментний і* т. п. Необхідним є більш послідовний, систематизований відбір лексики для словників паронімів, який враховує перш за все норми сучасного слововживання.

Паронімічні ряди можуть бути як двочленними (їх більшість), так і багаточленними, які нараховують у багатьох випадках (до шести-семи і більше компонентів). Наприклад: *глибинний — глибокий*; *елітарний — елітний*; *водяний — водянистий*; *кривавий — кровний — кров'янистий*; *ігровий — ігральний — ігривий — ігристий*; *пізнати — узнати*; *обслідувати — дослідити*; *виплатити — заплатити — оплатити — сплатити*; *могильник — могильщик*; *голод — голодання — голодовка* тощо.

Слід зазначити, що пароніми розподіляються за частинами мови нерівномірно. При цьому дані про кількість паронімів в українській мові, які наводяться в науковій літературі, з указаних причин (перш за все через відсутність єдиних критеріїв їх виділення) є неточними і суперечливими. Іноді навіть стверджують, що на першому місці за кількістю паронімів стоять іменники. Адже це далеко не так. На основі аналізу різноманітних словників, ми дійшли висновку, що в сучасній українській мові кількість ад'єктивних паронімів значно (майже вдвічі) перевищує кількість паронімів, які стосуються іменників та дієслів, та дорівнює близько 2 500 одиниць. На другому місці за кількістю знаходяться субстантивовані пароніми (близько 1 000 одиниць), на третьому — дієслівні пароніми (близько 400 одиниць). При цьому ад'єктивні пароніми утворюються переважно за допомогою суфіксів, у той час, як у створенні дієслівних паронімів присутні переважно префікси, а субстантивовані пароніми утворюються в рівною мірою за допомогою як суфіксів, так і префіксів.

Більшу кількість ад'єктивних паронімів в українській мові можна кваліфікувати як повні пароніми, оскільки вони мають різні лексичні значення. Такі пароніми створюють лексичне ядро цієї категорії. Однак крім повних паронімів, у яких семантичне розмежування об'єму значень є незавершеним, всі ці пароніми в окремих значеннях виступають як синоніми, причому в означенні ступеню їх синонімічності і тлумачні словники, і словники іншомовних слів часто розходяться. Неповні пароніми належать до периферії цієї категорії. Усього, за нашими підрахунками, існують понад 100 таких пар. При цьому цікаво зазначити, що деякі з цих пар є повними синонімами.

Поряд із повними і неповними паронімами слід зазначити і наявність в українській мові й так званих квазіпаронімів, які (досить умовно) можна також віднести до периферії цієї категорії. Ці слова не будучи схожими (спорідненими) семантично, все ж мають звукові збіги кореня (або основи) з іншими членами

ряду. Такі звукові збіги коренів носять суто випадковий характер: платний — платяний; м'ятний — м'ятий; парний — парний тощо. Усього, за нашими спостереженнями, існують приблизно 100 рядів квазіпаронімів. При цьому зрозуміло, що у носіїв мови розмежування і правильне вживання подібних слів будь-яких серйозних ускладнень не викликає. Що стосується іноземців, то вони часто припускаються помилок у вживанні таких прикметників саме через співпадіння у них кореневої частини, і це необхідно враховувати при навчанні їх української мови.

Нерозрізнення загальнокореневої частини і звукової схожості паронімів є причиною виникнення помилкового слововживання. Це спостерігається не тільки в мовленнєвій практиці носіїв мови, а й у виступах політичних і громадських діячів, учених, журналістів, в електронних і друкованих засобах масової інформації. Особливо яскраво це проявляється на прикладі ад'єктивних паронімів, які найбільш чутливі до змін «суспільно значущого контексту» (В. Г. Костомаров) і появи нових реалій, викликаних соціально-політичними подіями і змінами, які відбуваються в нашій країні за останні десятиріччя.

Ці зміни стали причиною значних семантичних нашарувань, пов'язаних із формуванням нових лексичних значень (і їх відтінків) у багатьох ад'єктивних паронімів із розширенням сфери їх споріднення з іменниками. Разом із тим частина застарілих паронімів відходить за межі активного вживання. Такі процеси наочно простежуютьмя перш за все на сторінках періодичних видань. Особливо це стосується розмежування значень і вживання таких паронімів, як *елітарний — елітний*; *комфортабельний — комфортний*; *туристичний — туристський*; *цінний — ціннісний — ціновий*; *спеціальний — спеціалізований*; *центральний — централізований — центристський*; *воєнний — воїнський*; *ігровий — гральний*; *лідний — льодяний*; *рішучий — рішальний* і т. ін.

Коментуючи зазначене, наведемо тільки два приклади. Прикметник *елітний* тлумачився у словниках лише як *еліта* — «кращі, відбіркові насіння, рослини та тварини», тобто вживання слова *елітний* упродовж багатьох років мало виключно спеціальний характер та залишалося в межах рослиноводства та тваринництва (елітна сім'я, ґатунок пшениці; елітне тваринництво, елітні вівці, корови). Однак, потрапивши до суспільно значущого контексту, слово *елітний* зазнало семантичних змін — розширилося його лексичне значення і сполучення, що викликає вагомий інтерес як для науки, так і для сучасних носіїв мови. Нове, більш широке

значення можна тлумачити як «кращий, відбірний, найбільш якісний». Коло іменників, пов'язаних з паронімом *елітний* в даному значенні швидко, майже на очах поширюється, до нього залучаються все нові і нові слова: *житло, дім, квартира, лікарня, клініка, військо, військова частина, силові структури, офіцер, генерал, відпочинок, клуб, ресторан, школа, дитячий садок, знайомства, зв'язки, косметика* та навіть *горілка і бордель*. Проілюструємо це явище кількома цитатами із періодики:

1. Попит на елітне житло не зник. Просто змінилося уявлення про нього (Профіль.— 1999.— № 3).
2. У нас була чудова пропозиція: готові елітні будинки з чудовим оснащенням (Гроші.— 1999.— № 4).
3. Ціни на елітний відпочинок навряд чи зміняться порівняно із попереднім сезоном (Аргументи і факти.— 1999.— № 18).
4. На заході люди згодні переплачувати в елітних ресторанах, аби тільки спробувати екзотичні страви (Світ за тиждень.— 2000.— № 5).

Фірмова горілка «Левша» визнана Всеросійським виставковим центром найкращою елітною горілкою (Профіль.— 1999.— № 3).

Другий приклад стосується нового значення прикметника *льодовий* — це паронім до слова льодяний (з деякими варіаціями). Словники виокремлюють два значення пароніма *льодовий*: 1. Який складається з льоду; льодяний. // Який знаходиться, розташований на льоду. 2. Який відбувається у льодах. Між тим подібне тлумачення, з нашої точки зору, вже стало неповним і неточним, оскільки до цього пароніма в останнє десятиріччя додалося зовсім нове значення (з відповідним відтінком), зв'язане з проведенням на льоду спортивних змагань та ігор, також інших вистав. Тлумачення цього нового значення виглядає так: «Стосовно спортивних змагань, спортивних ігор, виступів та вистав, які відбуваються на льоду; спеціально обладнаний та призначений для їх проведення».

У цьому значенні з прикметником *льодовий* сполучаються такі іменники: види спорту, дисципліни, команда, дружина (команда хокеїстів), вистава, *бал, шоу*; *стадіон, палац, поле, майданчик, доріжка, дзеркало* (у значенні: «поверхня, вкрита шаром льоду»), покриття, арена, сцена та низка інших. Пор.:

1. Москва не збирається у найближчому майбутньому приймати в себе на зиму ні Олімпіаду, ні світові чемпіонати з льодових видів спорту (Аргументи й факти.— 1999.— № 12).
2. Там, на льодяній сцені він [Станіслав Жук] залишався, як

завжди, непереможним маестро (Світ за тиждень.— 1999.— 6 листопада).

3. На ковзанці ввечері проводитимуть льодові шоу (Телеканал «ОРТ». «Непутёвые заметки».— 2000.— 29 вересня).
4. Взагалі-то майже нічого не змінюється у планах нашої льодової еліти... (Світ за тиждень.— 1999.— № 16).
5. Кошторисна вартість льодового палацу приблизно дорівнює 85 мільйонам доларів (Вісті.— 1999.— 2 лютого).
6. Відреставровано тренувальну ковзанку, довершують зміну льодового покриття (Вісті.— 1999.— 2 лютого).

Мовні зміни, що торкнулися цих (і багатьох інших) паронімів, на жаль, не отримали поки що лексикографічного відбиття у тлумачних словниках і словниках паронімів. Це є ще одним аргументом на користь створення нового, значно більш повного словника паронімів сучасної української мови. Робота над таким словником, в якому понад 2 600 паронімів, призначених для широкого кола читачів, велася науковцями упродовж 12 років. Дослідники вважають, що такий словник буде корисним для всіх, хто цікавиться нормами сучасного українського слововживання, а також стане викладачеві української мови допоміжним матеріалом для покращення культури мовлення учнів.

Об'єктом лексикографічного опису виступає паронімічний ряд, який складається з двох або більше членів. Зараз ми розглянемо паронімічні ряди трьох типів:

1) які складаються з іменників;
2) які складаються з прикметників;
3) які складаються з дієслів.

При цьому дієслова, як правило, подаються у формі доконаного виду.

Далі подано комплексний опис кожного члена паронімічного ряду, включаючи його граматичну і стилістичну (якщо слово стилістично марковане) характеристику, визначення його вагомості (значень) і найбільш типові речення (словосполучення та короткі речення), ілюструючи вживання того чи іншого паронімa в сучасній українській мові.

У словнику ми намагалися всі значення слів тлумачити розгорнуто, при цьому широко застосовуючи найбільш відомі, з нашої точки зору, тлумачення, зафіксовані у тлумачних словниках української мови, або їх комбінації.

Кожне значення багатозначного слова визначається окремо і нумерується арабськими цифрами. Відображені у тлумаченні відтінки значень розділяються крапкою з комою.

Наприклад:

Швидкісний, *-а, -е, -і*. 1. Який переміщується або відбувається із великою швидкістю і призначений для руху на великих швидкостях. Швидкісний потяг, літак. Швидкісний біг на ковзанах, швидкісна стрілянина. Швидкісна магістраль, траса, швидкісний маршрут. 2. Пов'язаний із високими темпами на основі раціоналізації виробничого процесу;призначених для роботи на високих швидкостях. Швидкісне будівництво. Швидкісне буріння. Швидкісний режим роботи. Швидкісний спосіб навантаження.

У тих випадках, коли слово має синоніми, вони наводяться як його додаткова характеристика вслід за тлумаченням значення (після крапки з комою).

Наприклад:

Сліпий, *-а, -е, -і*, чол. 1. Незряча людина, позбавлена зору, нездатний бачити.

У деяких випадках, коли описова дефініція значення виявляється важкою для сприйняття, тлумачення подається за допомогою групи синонімів, які розкривають його значення.

Наприклад:

Вагомий, *-а, -е, -і*. серйозний, значний.

У членів паронімічного ряду, близьких або таких, що збігаються за значенням, основне тлумачення подається при тому слові, яке є більш широковживаним або більш вагомим порівняно з іншим членом паронімічного ряду. В такому разі при іншому паронімі вказується перше слово. Недивлячись на тотожність значення таких паронімів тут можуть бути два варіанти:

1) вони однаково сполучаються з іншими словами, що входять до змісту типових речень;
2) їх поєднання з іншими словами частково або повністю не збігається.

Якщо поєднання з іншими словами співпадає, то речення, що ілюструють уживання цих паронімів (що є фактично синонімами), подаються тільки один раз, при першому слові.

Наприклад:

Оптимістичний, *-а, -е, -і*. Пронизаний життєрадісністю, бадьорістю, вірою у світле майбутнє; повний оптимізму. Оптимістична натура / Оптимістична заява. Оптимістичний фінал п'єси. Оптимістичне сприйняття навколишнього світу. Робити оптимістичні прогнози на майбутнє.

Якщо поєднання з іншими словами у членів паронімічного ряду частково або повністю не співпадає, то набір типових

речень подається як при першому слові, так і при другому (після «Таке ж, як...»).

Наприклад:

Всілякий, *-а, -е, -і.* 2. Найрізноманітніший. Любити всіляку музику, всілякі овочі. Побачити всілякі країни. Поширювати всілякі плітки.

Якщо тлумачення будь-якого пароніма подається за допомогою однокореневого, слова зазвичай вказується (без дужок) після тире.

Наприклад:

Душевний, *-а, -е, -і.* Стосовно душі — внутрішнього світу людини, його почуттів, переживань, настроїв.

Еміграційний, *-а, -е, -і.* Стосується еміграції — добровільного або змушеного переселення людей до іншої країни.

ГРАМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРОНІМІВ

Іменники

Іменники подаються у формі називного відмінку однини, потім наводяться закінчення родового відмінку, що вказує на родову приналежність (чол., жін., сер.)

Наприклад:

Емігрант — емігранта, чол.

Відбиток — відбитка, чол.

Невідмінювані іменники, позначені поміткою *невідм.*

Наприклад:

Асорті, невідм., сер.

Табло, невідм., сер.

Іменники, які не мають форму однини, наводяться без зазначення категорії роду та супроводжуються поміткою *мн.* (множина).

Наприклад:

Пошуки, -ів, мн.

Залишки, -ів, мн.

Якщо іменники, які мають форму однини і множини, у будь-якому значенні вживаються виключно і переважно в родині множини, то після зазначення порядкового номера цього значення наводиться форма називного відмінка, а також закінчення родового відмінка, що помічаються так: «Тільки мн.». Або «Зазвичай мн.».

Наприклад:

Діалог, *-а,* чол. 2 Тільки мн.: діалоги, -ів. Проведемо діалог. Немає діалогу. Ці вже мені діалоги... Сьогодні обійшлося без діалогів.

Пристрасть, *-і,* жін. 1. Зазвичай мн.: пристрасті, -ів. Сильне відчуття, яке важко керується розумом. Розпалювати пристрасті.

В тих випадках, коли іменники, які мають форму однини чи множини, в будь-якому значенні вживаються виключно у формі однини, то після визначення порядкового номера цього значення дається помітка «Тільки одн.».

Наприклад:

Словник, *-а*, чол. 2. Тільки одн. Сукупність слів, що використовуються будь-ким або будь-де. Багатий, великий словник.

Бідний, обмежений словник. Поповнити, збагатити, поширити свій словник. Словник мови Пушкіна. Словник мови Шекспіра.

Маса, *-и*, жін. 3. Тільки одн. Розм. Велика кількість, багато кого-небудь. Маса народу, людей. Зробити масу помилок.

Прикметники

Прикметники та ад'єктивні (тобто ті, що втратили основні дієслівні ознаки) дієприкметники, подаються у формі називного відмінка однини чол. роду. При цьому вказуються закінчення жіночого і середнього роду, а також закінчення множини.

Наприклад:

Старовинний, *-а, -е, -і.*

Діючий, *-а, -е, -і.*

Максимальний, *-а, -е, -і.*

Якщо прикметники у будь-якому значенні вживаються виключно або переважно у повній чи короткій формі, то після визначення порядкового номера цього значення дається одна з наступних поміток: «Тільки повн. ф.», «Зазвичай повн. ф.», «Тільки кор. ф.», «Зазвичай кор. ф».

Наприклад:

Винний, *-а, -е, -и.* 2. Тільки повн. ф. Той, що виражає усвідомлення своєї провини. Винний вираз обличчя. Винний погляд. 3. Тільки кор. ф. Є причиною, джерелом чогось небажаного, неприємного. У своїх поразках ти винен сам. В усьому винна її легковажність.

Дійсний, *-а, -е, -і.* 2. Зазвичай кор. ф. Той, що має, зберігає законну силу, діючий. Посвідчення дійсно придатне. Віза дійсна упродовж одного місяця.

Дієслова

Якщо дієслово вживається у формі як доконаного, так і недоконаного виду, то вихідною формою береться, як правило, форма доконаного виду. При цьому відповідна форма недоконаного виду наводиться у круглих дужках відразу ж після форми доконаного виду.

Наприклад:

Замітити, док. (замічати, недок.).

Засвоїти, док. (засвоювати, недок.).

Якщо в будь-якому значенні багатозначного дієслова вживається виключно або переважно тільки одна видова форма, то перед тлумаченням цього значення подаються обмежені помітки:

«Тільки док.», «Тільки недок.» Або «Зазвичай док.», «Зазвичай недок.».

Наприклад:

Уявити, док. (уявити, недок.). 7. Зазвичай недок. Розуміти, усвідомлювати, знати. Хворий не уявляв, наскільки важко він хворий. Хлопчик не уявляв, що колись може померти. 8. Тільки недок. Бути, являтися чимось. Ця картина Пікассо являє собою велику коштовність.

Передумати, док. (передумувати, недок.). 1. Зазвичай док. Подумавши, змінити свої наміри. Через прогноз погоди на найближчі дні, ми передумали їхати на дачу. 2. Тільки док. Що або про що. Подумати про безліч. Що вона тільки не передумала за той час, коли чекала листа від чоловіка. Дорогою додому він встиг передумати безліч.

У двовидових дієслів (ознайомити — познайомити, нормувати — нормалізувати і т. п.) зазначаються обидві помітки: док. і недок.

Наприклад:

Ознайомити, док. і недок.

Нормалізувати, док. і недок.

Здатність дієслів до сильного керування (прямого і непрямого) іншими словами показана за допомогою питальних займенників, що набрані курсивом (*кого — що, кому — чому, ким — чим, про кого — чого і т. д.*). При цьому в багатьох випадках вказується подвійне керування (пряме і непряме або два непрямих).

Наприклад:

Наділити, док. (наділяти, недок.). 1. Кого чим. Розподіляючи, надати, дати будь-що; задарити чимось (властивостями, якостями і т. п.). Наділити людей землею. Наділити дітей міцним здоров'ям.

Відібрати, док. (відбирати, недок.). 1. Кого — що у кого. Взяти у когось всупереч його бажанню, волі; взяти назад надане, отримане, подароване. Відібрати гроші у перехожого (відібрати, присвоїти). Відібрати у дитини іграшку.

Питальний займенник, помічений в круглих дужках, означає, що вживання одного з доповнень не є обов'язковим і залежить від конкретного смислового завдання.

Наприклад:

Надіти, док. (надівати, недок.). 2. *Що* (*на що*). Укріпити будь-що на будь-чому, прикріпити, приладити будь-що до будь-чого. Надіти обручку на палець. Надіти лижі.

Роздати, док. (роздавати, недок.). *Кого — що* (*кому*). Віддати, видати все, багато що; розподілити між усіма, багатьома. Роздати подарунки. Роздати кошенят друзям і сусідам.

У деяких паронімічних словниках містяться вказівки відносно ймовірності поширення деяких дієслів-паронімів інфінітивом та пояснювальним підрядним реченням (зі сполучниками *що, щоб, як* та ін.). В таких випадках інфінітив та підрядне речення виступають альтернативними поширеннями дієслів поряд із словоформами.

Наприклад:

Очікувати, недок. 2. Що, з інфін. і з підрядн. Сподіватися на будь-що. Очікувати підвищення гонорару. Він ніяк не очікував зустріти тут свого старого приятеля. Моряки очікували, що шторм скоро стихне.

Нагадати, док. (нагадувати, недок.). 1. Що про кого — що кому, з інфін. Змусити будь-кого згадати про будь-кого, що. Нагадати номер телефона. Нагадати друзям про зустріч. Нагадай мені потелефонувати завтра до лікарні. Дружина нагадала чоловікові, щоб він заплатив за квартиру.

ВИСНОВКИ

Ми намагалися якомога ширше показати всю повноту теми паронімії в українській мові. Ця тема обрана не випадково, бо навіть велика кількість освічених людей робить багато помилок при визначені паронімів або у мовленні).

Розділ паронімії сучасної української мови досить цікавий. Що це за мовне явище? Мовознавці давно звернули увагу на існування таких співзвучних слів, на відмінності між ними у значенні та на можливі помилки у їх вживанні. Проте й до цього часу існує чимало розбіжностей у поглядах дослідників і на саме явище паронімії. При широкому розумінні паронімії до паронімів зараховують усі слова, що мають звукову подібність, не враховуючи морфемного складу слова, і різнокореневі, і спільнокореневі (*досвід — дослід, громадський — громадянський, верба — вербена, дерен — терен*). Якщо ж розуміють паронімію вужче, то в паронімічні групи включають тільки спільнокореневі слова, які мають певний змістовий зв'язок (*комунікативний — комунікаційний, хронікальний — хронічний, фабрикант — фабрикат, співак — співець*).

Семантичні зв'язки між паронімами можуть бути різними — синонімічними, антонімічними, іноді ці слова з близьким, суміжним значенням або члени однієї тематичної групи. Основну групу паронімів становлять слова, що семантично пов'язані між собою, частково збігаються за морфемним складом, близькі за походженням. Паронімічними відношеннями поєднується пара слів, значно рідше три або більше.

За характером смислових зв'язків пароніми поділяють на кілька груп: а) пароніми синонімічні (*блукати — блудити, важкий — тяжкий, повінь — повідь, привабливий — принадливий, капля — крапля*); б) пароніми антонімічні (*прогрес — регрес, еміграція — імміграція, адресат — адресант, еволюція — революція, густо — пусто*); в) пароніми, що мають деяку семантичну близькість (*проносити — приносити, пролазити — прилазити, вирізнятися — відрізнятися, витирати — затирати*); г) тематичні пароніми (*абонемент — абонент, апендикс — апендицит, нетрати — нетрити, пам'ятка — пам'ятник*).

Пароніми, як і слова інших семантичних груп, використовуються в сучасній українській мові з певною стилістичною

метою — переважно для словесної гри та каламбурів або для створення музичності, милозвучності фрази. Отже, пароніми, подібно до синонімів та антонімів, але меншою мірою, звичайно є важливим стилістичним засобом, що допомагає увиразнити думку, створити самобутній, яскравий образ:

Шкода, Марино, перебулих літ!
Приснилися, проснилися і зникли.
(*М. Рильський*)

Маріє, мріє, Марієчко моя,
моя Марієчко тривожна.
(*М. Вінграновський*)

На використанні явища паронімії базується парономазія — стилістичний прийом, що полягає у спеціальному зближенні слів, які мають звукову подібність:

«Бачиш Йоно, Померанія? — Де? Йона довірливо зазирає в карту.

— Ось вона кругом.— Де фашизм, там йому і помиранія!» (*О. Гончар*).

Сфера застосування парономазії — мова художньої літератури та публіцистики із метою створення виразних деталей.

Уміння розрізняти паронімічні слова і правильно вживати їх у мовленні — неодмінний складник культури мови. Та головне — дати поштовх до роздуму, викликати бажання підносити рівень культури власного мовлення, дбайливо поводитися з найбільшим скарбом народу — його мовою, самовдосконалюватися, інтелектуально зростати, естетично вивищуватися.

СЛОВНИК ПАРОНІМІВ

1. **Абонемент // абонент.** Спільний корінь *абон-*; розрізняються суфіксом *-ем-*.

Абонемент, *-а,* ч. Документ на користування чим-небудь протягом певного часу, а також саме право на це. *Читацький абонемент.*

Абонент, *-а,* ч. Той, хто має право користування абонементом протягом певного часу. *«Квант»* (*квозіелектронна станція*) *надає абонентові понад двадцять додаткових послуг.*

2. **Абстрактність // абстракція.** Розрізняються суфіксом *-ність,* кореневими приголосними *т, ц.*

Абстрактність, *-ості,* ж. Властивість чого-небудь, що має абстрактний, узагальнений характер. *Абстрактність ідеї.*

Абстракція, *-ії,* ж. Узагальнення, виділення суттєвих, найістотніших ознак, рис, відношень предмета. *Наукові абстракції.*

3. **Авантюристичний // авантюрний.** Спільний корінь *авантюр-*; розрізняються суфіксами *-ист-/-ичн-*; *-н-*.

Авантюристичний, *-а, -е.* Властивий ризикованим безпринципним діям, вчинкам авантюристів. *Авантюристична політика.*

Авантюрний, *-а, -е.* **1.** Неспівмірний з реальними цілями і можливостями. *Авантюрні дії.* **2.** Пригодницький. *Авантюрний роман.*

4. **Автоматизований // автоматичний // автоматний.** Спільний корінь *автомат-*; розрізняються суфіксами *-из-/-ова--/-н-, -ич-/-н-, -н-*.

Автоматизований, *-а, -е.* Устаткований автоматичними керуючими пристроями і діючий за їх допомогою. *Автоматизована мережа зв'язку.*

Автоматичний, *-а, -е.* Самодіючий, машинальний, мимовільний. *Автоматичний тормоз.*

Автоматний, *-а, -е.* Стосується автомата як виду зброї. *Автоматна черга.*

5. **Автономія // автономність.** Спільний корінь *автоном-*; розрізняються суфіксами *-н-/-ість.*

Автономія, *-ії,* ж. Право самостійного управління, самоврядування. *Право на автономію.*

***Автономність**, -ості,* ж. Керування: чого. Властивість чого-небудь, що характеризується самоврядуванням. *Автономність окремих територій.*

6. Авторизований // авторський. Спільний корінь *автор-*; розрізняються суфіксами *-ов-*; *-ськ-*.

***Авторизований**, -а, -е.* Схвалений автором. *1927 року вийшла перша збірка віршів Павла Тичини російською мовою. Редактором авторизованих перекладів з української був О. Ватов.*

У спол.: ***а.*** переклад, видання, копія, матеріал.

***Авторський**, -а, -е.* Який належить авторові; проведений за участю автора. *На авторських концертах Миколи Мозгового завжди панує тепла дружня атмосфера.*

У спол.: ***а.*** концерт, текст, примірник, повторення, відступи, зміни, монолог, думка, оцінка, настанова, розуміння, позиція, колектив. ***А.*** аркуш — друкований аркуш, який служить одиницею виміру обсягу друкованої продукції (40 000 знаків); **а.** право — право автора відтворювати і розповсюджувати твір, право на недоторканість твору, на одержання винагороди при його використанні; **а.** свідоцтво — документ, що засвідчує винахід (у техніці, науці тощо) та його автора; **а.** «я» (**а.** присутність) — відкрита позиція автора в оцінці фактів, явищ, що зображені в творі.

7. Авторитарний // авторитетний. Спільний корінь *автор-*. Розрізняються суфіксами *-ар-*, *-елі-*.

***Авторитарний**, -а, -е.* Владний, який утверджується силою влади. *Авторитарний стиль управління є неприйнятним за часів демократії.*

***Авторитетний**, -а, -е.* Який користується авторитетом, заслуговує на повне довір'я, впливовий. *Авторитетним може вважатися лише той керівник, який показує приклад поміркованості й дисциплінованості*; *Авторитетна комісія розглянула низку складних організаційних питань.*

У спол.: ***а.*** людина, керівник, викладач, критик, учений, суддя, арбітр, комісія, органи, джерело, думка, критика, рішення, слово, бути (зробитися, стати) **а. А.** тон — владний, який не допускає заперечень.

8. Аграрний // агрономічний. Корені *аграр-*, *агроном-*, розрізняються суфіксами *-н-*; *-ічн-*.

***Аграрний**, -а, -е.* Пов'язаний із землекористуванням, сільським господарством.

У спол.: ***а.*** держава, країна, сектор економіки, відносини, політика, криза, переворот, рух, питання, проблема, програма.

***Агрономічний**, -а, -е.* Який стосується агрономії, наукових основ сільськогосподарського виробництва. *Сьогоднішні досягнення агрономічної науки дозволяють одержувати високі й стабільні врожаї.*

9. Адаптація // адоптація. Розрізняються кореневими голосними *о*, *а*.

***Адаптація**, -ї,* ж. Пристосування організмів до певних умов середовища. *Адаптація організму.*

***Адоптація**, -ї,* ж. *юр.* Усиновлення. *Адоптація дитини з дитячого будинку.*

10. Адміністративний // адміністраторський. Спільний корінь *адміністрат*, розрізняються суфіксами *-ив-/-н-, -ор-/-ськ-*.

***Адміністративний** -а, -е.* Стосується адміністрації як керівного органу установи, організації. *Адміністративний орган.*

***Адміністраторський**, -а, -е.* Властивий адміністраторові, керівникові. *Адміністраторські здібності.*

11. Адрес // адреса. Ці слова прийшли в українську мову різними шляхами: адрес із французької, а адреса — з німецької мови (з російської). Спільний корінь — *адрес-*; розрізняються наголосом і закінченнями — нульовим та *-о*, мають різний рід.

***Адрес**, -а,* ч. Ювілейне привітання (переважно письмове), звернене до особи, установи. *Ушанування ювіляра почалося з читання адреса від імені колективу лабораторії, де він працює останні двадцять років.*

***Адреса**, -и,* ж. Місце проживання чи перебування особи або місце знаходження установи, а також напис на конверті, бандеролі тощо. *Книжки після оплати можна вислати на адресу замовника.*

12. Адресант // адресат. Спільний корінь *адрес-*; розрізняються суфіксами *-ант-, -ат-*.

***Адресант**, -а,* ч. Той, хто посилає кому-небудь телеграму і т. ін., відправник. *Адресант повинен правильно заповнювати всі графи на конверті.*

***Адресат**, -а,* ч. Той, кому адресується, посилається лист, телеграма тощо; той, хто одержує інформацію. *Інколи буває так, що листи знаходять свого адресата через кілька років після того, як їх було відправлено.*

13. Активація // активізація // активність. Спільний корінь *актив-*; розрізняються суфіксами *-аці(я) -і-/-з-/, -н-/-ість*. Похідні пароніми *активаційний // активізований // активний.*

***Активація**, -і,* ж. (*спец.*). Збудження чогось, посилення діяльності організму. *Активація речовини нейтронами дозволяє одержати її штучно-радіоактивні ізотопи.*

***Активізація**, -і,* ж. Спонукання кого-, чого-небудь до діяльності, більш активних дій; більший вплив чогось. *Минулий рік був відзначений активізацією екологічного руху.*

***Активність**, -ості,* ж. Діяльна, енергійна участь у чому-небудь. *Творча активність людини.*

14. Анотація // нотація. Корені *анот-, нот-,* спільний суфікс *-аці*(*я*); розрізняються кореневим голосним *а*.

***Анотація**, -ї,* ж. (*спец.*). Коротка, стисла характеристика змісту книги, статті тощо. *Анотація містить стислий виклад змісту твору, відомості про автора тощо.*

***Нотація**, і,* ж. (*спец.*). 1. Система умовних позначень (напр., у музиці, шахах). *Вивчення нотації є важливим етапом початкової шахової освіти. 2.* (*перев. розм.*) Догана; повчання людини, яка допустила якийсь промах. *Співробітникам, які спізнилися, довелося вислухати довгу й сувору нотацію.*

15. Апендикс // апендицит. Корені *апендикс* і *апендиц-* (етимологічно обидва з лат. *appendix* — придаток); розрізняються кореневими буквосполученнями *-икс, -щ,* суфіксом *-ит-*.

***Апендикс**, -а,* ч. (*анат.*). Черевоподібний відросток сліпої кишки людини та деяких тварин. *Видалити апендикс.*

***Апендицит**, -у,* ч. Запалення апендикса. *Хворіти на апендицит.*

16. Ароматизований // ароматичний // ароматний. Спільний корінь *аромат-*; розрізняються суфіксами *-из-/-ова-/-н-, -ичн-, -н-*.

***Ароматизований**, -а, -е.* Здобрений ароматичними речовинами. *Ароматизований напій.*

***Ароматичний**, -а, -е.* Який надає пахощів, аромату. *Ароматичні есенції є важливим компонентом багатьох кондитерських виробів.*

***Ароматний**, -а, -е.* Який має приємний запах. *Ароматне вино.*

17. Афект // ефект. Корені *афект, ефект* розрізняються початковими голосними *а, е*. Похідні пароніми *афективний // ефективний, афективність // ефективність.*

***Афект**, -у,* ч. (*псих.*). Короткочасне бурхливе переживання людини, сильне нервове збудження, іноді в цьому стані людина здатна на непередбачувані дії. *Перебувати в стані сильного афекту.*

***Ефект**, -у,* ч. **1.** Результат, наслідок яких-небудь дій, заходів. *Не дали належного ефекту.* **2.** Сильне враження, спричинене чимсь або кимсь. *Чималу роль у сучасній масовій культурі відіграє зовнішній ефект.*

18. Бавовна // бавовник. Спільний корінь — *бавовн-*; розрізняються суфіксом *-ик-*, мають різний рід.

***Бавовна**, -и,* ж. Волокно бавовнику, з якого виробляють пряжу. *Виробництво бавовни торік виросло майже вдвічі.*

***Бавовник**, -у,* ч. Рослина з насінням, вкритим пухнастим волокном — бавовною. *Довговолокнисті сорти бавовнику.*

19. Багатир // богатир. Корні *багат-* (слов'янського походження), *богат-* (тюркського походження), спільний суфікс *-ир-*; розрізняються кореневими голосними *а, о*. Похідні пароніми *багатирський // богатирський.*

***Багатир**, -я,* ч. (*розм.*). Багата людина, багатій. *Ґазда, що мешкав поряд, був справжній багатир.*

***Богатир**, -я,* ч. Оспіваний у народній творчості герой з надзвичайною силою і відвагою; (перен.) дужа, працьовита, відважна людина, велична споруда, а також могутня тварина, рослина. *Легендарний богатир, дуб-богатир.*

20. База // базис. Корені *баз-, базис*; розрізняються буквосполученням *-ис*, закінченнями *-а* та нульовим; мають різний рід. Похідні пароніми *базовий // базисний.* В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

***База**, -и,* ж, 1. (тільки *одн.*). Основа, ґрунт, опора чого-небудь. *Надійна, міцна база.* **2.** Склади, майстерні для постачання армії експедиції, підприємства. *Нова база облспоживспілки, база відпочинку.*

***Базис**, -у,* ч. **1.** Економічний лад суспільства, сукупність виробничих відносин. *Матеріальний базис*; *зміцнювати базис.* **2.** (*рідко*). Те саме, що база у 1 зн. **3.** (*спец.*). Точно виміряна пряма на площині, що служить основою для тригонометричних обчислень під час топографічних зйомок. *Опорна сторона сітки геодезичних трикутників називається базисом.*

21. Батьків // батьківський. Спільний корінь — *бать-*, суфікси *-к-/-ів-*; розрізняються суфіксом *-ськ-*.

***Батьків**, -ова, -ове.* Який належить батькові; стосується його. *Батькова рідня.*

***Батьківський**, -а, -е.* **1.** Належний батькам — батькові й матері. *Шанобливе ставлення до батьківського дому є важливою*

складовою українського менталітету. **2.** Який виражає почуття батьків чи батька до своїх дітей; пройнятий любов'ю, ніжний. *Батьківська турбота.*

22. Безколірний // безкольоровий. Спільні префікс *без-* корінь *-колір-, -кольор-*; розрізняються кореневими буквами *ьо,* суфіксами *-я-*, *-ов-*.

Безколірний, *-а, -е.* Який не має кольору. *Безколірний газ.*

Безкольоровий, *-а, -е.* Який не має забарвлення, чітко виявленого кольору. *Безкольорове обличчя.*

23. Бережливий // бережний. Спільний корінь *береж-*; розрізняються суфіксами *-лив-*; *-н-*. Похідні пароніми *бережливість // бережність*; *бережливе // бережно.*

Бережливий, *-а, -е.* Ощадливий, економний, дбайливий. *Бережливе витрачення матеріальних і трудових ресурсів.*

Бережний, *-а, -е.* Який уміє берегти що-небудь, дбайливо поводиться з чим-небудь. *Бережне ставлення до таланту.*

24. Бійцівський // бойовий. Спільний корінь *бі(о)й-* розрізняються суфіксами *-ц-/-ів-/-ськ-, -ов-*. Похідні пароніми *по-бійцівському // по-бойовому.*

Бійцівський, *-а, -е.* Властивий людині, що бореться за здійснення чогось. *Бійцівський запал.*

Бойовий, *-а, -е.* **1.** Пов'язаний з виконанням воєнних операцій, веденням бою. *Бойові заслуги.* **2.** Готовий до боротьби. *Бойовий дух.* **3.** Дуже важливий; який треба виконати в першу чергу. *Бойове завдання.*

25. Білуга // білуха. Розрізняються кореневими приголосними *г, х.*

Білуга, *-и,* ж. **1.** Велика морська риба з родини осетрових. *Білуга цінна м'ясом та ікрою.* **2.** Те саме, що білуха.

Білуха, *-и,* ж. Ссавець родини дельфінових. *Білуха видає різні звуки.*

26. Білити // біліти. Спільний корінь -би-; розрізняються суфіксами.

Білити, **білю, білиш**, недок., *що.* Робити білим (мазати крейдою, вапном або вибілювати на сонці). *Білити хату треба вчасно, поки не почалися дощі.*

Біліти, *-лію, -лієш,* недок. Виділятися білим кольором. *Будинок білів у сутінках, мов казковий палац.*

27. Болільник // уболівальник. Спільний корінь *-бол-*; розрізняються префіксом *у-*, суфіксами *-іль-/-ник-, -ів-/-аль-/-ник.*

Болільник, *-а,* ч. Як правило, пов'язаний зі спортивними хвилюваннями. *Болільники аналізували футбольний матч,*

Уболівальник, *-а,* ч. Частіше вживається у ситуаціях, не пов'язаних зі спортом. *Уболювальник за справи колективу.*

28. Болісний // **болючий.** Спільний корінь *бол-*; розрізняються суфіксами *-іс-/-н-, -юч-*. Похідні пароніми *болісно* // *боляче.* В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Болісний, *а, е.* **1.** Пов'язаний з тяжкими переживаннями, тяжкий. *Болісна реакція.* **2.** Те саме, що болючий у зн. *Болісний крик.*

Болючий, *-а, -е,* 1. Пов'язаний з фізичним відчуттям болю. *Найболючіші рани. 2.* (*рідко*). Те саме, що болісний у 1 зн. *Болюча тема.*

29. Болотистий // **болотний** // **болотяний.** Спільний корінь *болот-,* розрізняються суфіксами *-ист-,* ***-н-,*** *-ян-*. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Болотистий, *-а, -е.* Багнистий, заболочений. *Партизанські загони діяли у важкодоступних, нерідко заболочених місцевостях.*

Болотний, *-а, -е.* **1.** Той, що з болота; має властивості болота. *Метан називають також болотним газом.* **2.** (*рідко*). Те саме, що болотяний. *Болотні трави.*

Болотяний, *-а, -е.* Який живе, росте в болоті. *Квітки болотяних рослин звичайно мають сильний запах.*

30. Боцман // **лоцман.** Корені *боцман, лоцман*; розрізняються початковими приголосними *б, л.* Похідні пароніми *боцманський* // *лоцманський.*

Боцман, *-а,* ч. Старшина на судні, безпосередній начальник палубної команди. *Боцман віддав наказ починати санітарну обробку палуби.*

Лоцман, *-а,* ч. Провідник суден в певному районі моря, річки, порту, каналу тощо. *Служити лоцманом.*

31. Будівельний // **будівний** // **будівничий.** Спільний корінь *буд-,* суфікси *-ів-, -н-*; розрізняються суфіксами *-ель-, -ич-*.

Будівельний, *-а, -е.* Пов'язаний з будівництвом, спорудженням чогось: *На будівельному майданчику гули машини й звучали голоси.*

Будівний, *-а, -е* (*рідко*). Те саме, що будівельний, здебільшого виступає, як компонент складних слів. *Суднобудівний, домобудівний.*

Будівничий, *-а, -е.* Пов'язаний із створенням чогось, творчий. *Будівнича сила природи яскраво проявляється в її творіннях.*

32. Будівельник // будівник // будівничий. Спільний корінь *буд-*, суфікс *-ів-*; розрізняються суфіксами *-ель-/-н-/-ик-, -н-/-ик-, -н-/-ич-*. В окремих значеннях можуть виступати синонімами.

Будівельник, *-а,* ч. Людина, яка має будівельну спеціальність. *Будівельники споруджують міст через гірську річку.*

Будівник, *-а,* ч. **1.** Узагальнена назва для людини, яка бере участь у спорудженні чогось. *Будівники газопроводу.* **2.** Той, хто створює що-небудь, творець. *Народ-б., б. нового світу.*

Будівничий, *-чого,* ч. **1.** Архітектор. *Міський будівничий — це дуже відповідальна посада.* **2.** Творець, засновник. *Великий будівничий.*

33. Бювет // кювет. Корені *бювет, кювет*; розрізняються початковими приголосними *б, к.*

Бювет, -а, ч. Будівля над мінеральним джерелом, обладнана для приймання лікувальних вод. *Бювет мінеральних вод — популярне місце у відпочиваючих.*

Кювет, *-у,* ч. Водостічна канава вздовж шляху чи залізничного полотна. *Перекинутися, спуститися в канаву.*

34. Важливий // важний. Спільний корінь *важ-*; розрізняються суфіксами *-л-/-ив-, -н-*.

Важливий, *-а,* -е Який має велике, особливе значення. *Важливий документ.*

Важний, *-а, -е.* Поважний, гордий, з виразно виявленим почуттям власної гідності. *Важний чин.*

35. Варта // вахта. Корені *варт-, вахт-*; розрізняються кореневими приголосними *р, х.* Похідні пароніми *вартовий і вахтовий.*

Варта, *-и,* ж. **1.** Загін, група людей для охорони кого-, чого-небудь; сторожа. *Варту перед брамою виставили завчасно.* **2.** Сам процес охорони, вартування: *Прикордонники стоять на варті кордонів Батьківщини.*

Вахта, *-и,* ж. **1.** (*мор.*). Перебування на якому-небудь посту на судні. *Заступити на вахту.* **2.** (*мор.*). Час перебування на судновому посту. *Нічна вахта, вільний від вахти.* **3.** (*перен., перев. уроч.*). Трудовий ентузіазм. *Трудова вахта вітчизняних будівельників.*

36. Вдача // удача. Розрізняються початковими буквами *в, у.*

Вдача, -ї, ж. Характер людини. *У хлопця горда вдача.*

Удача, *-і,* ж. Бажаний результат, щасливий збіг обставин, успіх. *У разі удачі вони продовжать експеримент.*

37. Величний (величавий) // величальний. Спільний корінь *вел-*, суфікс *-уч-*; розрізняються суфіксами *-ав-*, *-а-/-льн-*. Похідні пароніми *велично* (*величаво*) // *величально.*

Величний, *-а, -е.* **1.** (*перев. уроч.*). Який викликає подив, захоплення своєю грандіозністю, надзвичайністю. *Відсіля відкривався величний краєвид.* **2.** Сповнений гідності, поважності. *Тополі стояли спокійні й величні, немов слухали степ.*

Величавий, *-а, -е* (*рідко*). Те саме, що величний. *Хмари бігли на південь, за величавою течією Дніпра.*

Величальний, *-а, -е.* (*і в зн. ім.*; *перев. фольк.*). Призначений для вшанування, звеличування кого-небудь. *Забриніли величальні пісні — це вітали молодих.*

38. Веліти // воліти. Корені *вел-, вол-*; спільний суфікс *-іт-*; розрізняються кореневими голосними *а, о.*

Веліти, *-лю, -лиш,* недок. і *док.* (*перев. уроч.*). Вимагати, наказувати. *Веліти вчитися, робити діло. Воліти, -лію, -лієш,* недок. Хотіти, бажати. *Вони воліли бути всі вкупі до кінця.*

39. Верстак // верстат // верстатна. Корені *верстак, верстат,* розрізняються кінцевим приголосним *к, т,* наявністю та відсутністю суфікса *-к-*.

Верстак, *-а,* ж. Стіл з кріпленнями для обробки дерев'яних або металевих предметів. *Теслярний верстак.*

Верстат, *-а,* ч. **1.** (*техн.*). Машина для обробки деталей або матеріалів. *Токарний верстат.* **2.** (*текст.*). Дерев'яне устаткування для ткання ручним способом полотна, килимів і т. ін. *Ткацький верстат.*

Верстатна, *-и,* ж. Друкарський інструмент для ручного складання, набору.

40. Вертикал // вертикаль. Розрізняються значеннями, м'яким і твердим кінцевим приголосним.

Вертикал, *-а,* ч. (*астр.*). Велике коло небесної сфери, що проходить через зеніт і довільну її точку; прилад для вимірювання висоти світил. *Користування вертикалом.*

Вертикаль, *-і,* ж. Прямовисна лінія, протилежна горизонталі. *Кросворд складено за вертикаллю і горизонталлю.*

41. Виборний // виборчий. Спільні корінь *-бор-*, і префікс *ви-*, розрізняються суфіксами *-н-*, *-ч-*.

Виборний, *-а, -е.* Який визначається, обирається голосуванням на якусь посаду або для виконання певних обов'язків. *Необхідно підвищити рівень відповідальності виборного активу.*

Виборчий, *-а, -е.* Який стосується виборів, їх організації та проведення. *Проведення виборів до Верховної Ради забезпечують кількасот виборчих комісій.*

42. Вигляд // **вид.** Корені *-гляд, вид.* Схожість далека, проте в мовленні під впливом застарілих значень можливе змішування.

Вигляд, *-у,* ч. Сукупність зовнішніх ознак, зовнішній вираз. *Акуратний зовнішній вигляд є ознакою вихованої людини.*

Вид[1]***,*** *-у,* ч. **1.** Окрема галузь чогось, різновид у ряді предметів, явищ. *Кондитери представши понад двадцять видів нової продукції.* **2.** (*лінгв.*) Граматична категорія, що характеризує дію. *Морфологічні засоби вираження виду.*

Вид[2]***,*** *-у,* ч. Обличчя. *Прохолодні краплини дощу впали на гарячий вид дівчини.*

43. Визволений // **визвольний.** Спільний корінь *-вол*(*ь*)*-*, префікси *ви-/з-*; розрізняються суфіксами *-єн-, -н-*.

Визволений, *-а, -е* (*і в зн. ім.*). Який стосується звільнених від ворога територій, народів; звільнений. *На початку 1944 року значна частина території України була визволена від окупантів.*

Визвольний, *-а, -е.* Пов'язаний з боротьбою за звільнення. *Визвольний суспільний рух.*

44. Визначальний // **визначний.** Спільний корінь *-знач-*, префікс *ви-*; розрізняються суфіксами *-а-/-льн-, -н-*.

Визначальний, *-а, -е.* Який визначає суть чогось; основний, істотний. *Визначальний фактор, принцип, умова.*

Визначний, *-а, -е.* Який відзначається своїми позитивними рисами, важливий за своїм значенням; видатний. *Визначна особа, людина, діяч, заслуга.*

45. Виклик // **заклик** // **поклик.** Спільний корінь *клик*; розрізняються префіксами *ви-, за-, по-*. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічний зв'язок.

Виклик, *-у,* ч. **1.** (*перев. офіц.*). Просьба, вимога прийти, з'явитися кудись. *Виклик швидкої медичної допомоги.* **2.** Пропозиція взяти участь у змаганні, вимога до участі в чомусь. *Спортсмени прийняли цей виклик і почали готуватися до змагань.*

Заклик, *-у,* ч. **1.** Просьба прийти, з'явитися; те, шо кличе кудись, до чогось. *Заклик рідних, друзів.* **2.** Політичне гасло, звернення, відозва; вимога діяти. *Заклик до боротьби.*

Поклик, *-у,* ч. **1.** Те саме, що заклик у **1** значенні. *На поклик потерпілого першим зреагували працівники патрульно-постової служби.* **2.** (*перен., перев. поет.*). Притягальна сила чого-небудь;

відповідність своїм переконанням, покликанню. *Літературна творчість була для Стуса справжнім покликом долі.* **3.** (*рідко*). Те саме, що заклик у **2** зн. *Віджилі політичні поклики.* **4.** Викрикнута фраза, слово, звук, вигук. *Веселий поклик*; *поклик друзів, птаха.*

46. Вимисел // домисел. Спільний корінь *-мисел*; розрізняються префіксами *ви-, до-*. Іноді вступають у синонімічні зв'язки (в побутовому стилі).

Вимисел, *-слу,* ч. **1.** Те, що вигадане. *Фантастичний вимисел.* **2.** (*літ*). Створено уявою, фантазією митця (засіб творення художніх образів). *Вимисел письменника, митця.*

Домисел, *-слу,* ч. Здогад, заснований на припущеннях, міркуваннях. *Без письменницького домислу не може існувати літературна творчість.*

47. Вирішальний // рішучий. Спільний корінь *ріш-*; розрізняються суфіксами *-аль-/-н-, -уч-*, префіксом *ви-*. Зрідка як застаріле *рішучий* може виступати у зн. *вирішальний* (синонім).

Вирішальний, *-а, -е.* Найважливіший, головний; який визначає дальший перебіг подій. *Мала бути надто відповідальна і вирішальна розмова.*

Рішучий, *-а, -е.* **1.** Сміливий, непохитний у своїх рішеннях, сильний, енергійний. *Рішуча людина.* **2.** (*заст.*). Те саме, що вирішальний. *Рішуча година, хвилина, момент.*

48. Вирішення // рішення. *Спільний* корінь *-ріш-*, суфікс *-енн*(*я*); розрізняються префіксом *ви-*.

Вирішення, *-я,* с. Доходження якого-небудь висновку; знаходження відповіді. *Вирішення проблеми, долі.*

Рішення, *-я,* с, **1.** Директивні настанови уряду, присуд суду, розпорядження якої-небудь організації, зборів і т. ін. *Важливе рішення депутатів Верховної Ради.* **2.** Продуманий намір зробити що-небудь. *Довелося чимало подумати перед тим, як прийняти остаточне рішення.* **3.** Спосіб вирішення, зображення, розв'язання чого-небудь. *Архітекторові вдалося знайти цікаве рішення інтер'єру.*

49. Вистава // виставка. Спільний корінь *-став-*, префікс *ви-*; розрізняються суфіксом *-к-*.

Вистава, *-и,* ж. Твір театрального мистецтва, спектакль. *Вистава відбулася на початку театрального сезону.*

Виставка, *-и,* ж. Публічний показ спеціально підібраних предметів і місце цього показу. *Виставка — ось місце, де митець*

має змогу продуктивно спілкуватися з цінувальниками його творчості.

50. Вихований // виховний. Спільний корінь *-хов-*, префікс *ви-*; розрізняються суфіксами *-ан-*, *-н-*.

Вихований, *-а, -е* Який унаслідок виховання здобув певні моральні устої, навички пристойного поводження. *Вихована людина.*

Виховний, *-а, -е.* Який стосується процесу виховання. *Виховний урок, година, робота.*

51. Відносини // відношення. Спільний корінь *віднос*(*ш*)-; розрізняються суфіксами *-и-/-н-*, *-енн*(*я*). *Відносини, -син,* мн. Стосунки, взаємини між ким-небудь; зв'язки з ким-, чим-небудь. *Відносини дипломатичні, мирні, офіційні.*

Відношення, *-я* (*спец.*). Зв'язок між одиницями-поняттями (числами, словами) у математиці, мовознавстві, філософії, архітектурі тощо. *Одним із завдань математики є встановлення відношень між числами.*

52. Відповідальний // відповідний. Спільні корінь *-повід-*, префікс *від-*, суфікс *-н-*; розрізняються суфіксом *-аль-*. Похідні пароніми *відповідальність // відповідність , відповідально // відповідно.*

Відповідальний, *-а, -е.* На якого покладена відповідальність; особливо важливий, дуже серйозний. *Відповідальна людина, особа, працівник.* ***Відповідний,*** *-а, -е.* **1.** Належний, який підходить якраз для даного випадку. *Відповідний час, розгляд, диплом, зміст.* **2.** *чому.* Який пов'язаний, узгоджений з чимось. *Форма відповідна змістові.*

53. Відпуск // відпустка. Спільний префікс *від-*; корені *-пуск, -пуст-*; розрізняються кореневими приголосними *к, т,* суфіксом *-к-*; мають різний рід.

Відпуск, *-у,* ч. (тільки *одн.*). Видача, продаж чого-небудь. *Відпуск товарів.*

Відпустка, *-и,* ж. Звільнення на певний час від роботи, навчання. *Відпустка щорічна, додаткова.*

54. Відтинок // відтінок. Корені *-тин-* (від *тяти — «різати»*), *-тін-* (від *тінь*), спільні префікси *від-*, суфікс *-ок-*; розрізняються кореневими голосними *и, і.*

Відтинок, *-нка,* ч. Частина чого-небудь, вимірюваного в просторі або часі; відрізок. *Чималий відтинок.*

Відтінок, *-нку,* ч. Різновид, незначна видозміна в барві; додатковий вияв її. *Цей художник — справжній майстер, який вміє користуватися найтоншими відтінками фарб.*

55. Відчуття // почуття. Спільний корінь *-чу-*, суфікс *-тт(я)*; розрізняються префіксами *від-*, *по-*.

Відчуття, *-я,* с. **1.** Відображення мозком людини властивостей предметів об'єктивної дійсності, які безпосередньо впливають на органи чуття; стан організму при безпосередньому впливі подразників. *Відчуття дотику вивело його зі стану заціпеніння.* **2.** Відчування як розуміння чого-небудь, передчуття чогось. *Відчуття краси слова — ось чим приваблюють твори Ліни Костенко.*

Почуття, *-я, с.* Чітке і ясне усвідомлення чогось у сфері психіки, моралі, а також емоції, вияв схвильованості, душевного стану. *Він пробував співати... але співав недовго й без почуття.*

56. Військовий // воєнний. Спільний корінь *ві(о)й-* розрізняються суфіксами *-ськ-/-ов, -єн-/-н-*.

Військовий, *-а, -е.* **1.** Який стосується війська; узвичаєний, установлений у війську, в армії. *Військовий командир, службовець, спеціаліст.* **2.** (у *зн. ім.*). Людина, що служить у війську; військовослужбовець. На східцях стояли двоє військових і, здається, чекали на когось.

Воєнний, *-а, -е.* Який стосується війни. Воєнний блок, значення, компанія.

57. Віршований // віршовий. Спільний корінь *вірш-*, суфікс *-ов-*; розрізняються суфіксом *-ан-*.

Віршовий, *-а, -е.* Який стосується вірша, його форми, структури. *Сучасні поети користуються найрізноманітнішими видами віршового розміру.*

Віршований, *-а, -я.* Написаний віршами.

58. Водник // водник. Розрізняються наголосом.

Водник, *-а,* ч. Робітник або службовець на водних шляхах сполучення. *Значення водників.*

Водник, *-а,* ч. Діжка для води, а також стілець, на якому ця діжка (або відро) стоїть. *Біля входу стоїть водник.*

59. В'язи // м'язи. Корені *в'яз-, м'яз-*; розрізняються кореневими приголосними *в, м*.

В'яза, *-ів,* мн. (*розм.*). Шийні хребці, задня частина шиї; шия. *Сильні в'язи.*

М'язи, *-ів,* мн., (*рідше в одн.*) — *м'яз, -а,* ч. Тканина живого організму, здатна скорочуватися, забезпечуючи функцію руху, частин тіла. *М'язи сильні, напружити м'язи.*

60. Газовий // газований. Спільний корінь *газ-*; *вигляд його обличчя ви*розрізняються суфіксами *-ов-*, *-ова-/-н-*.

Газовий, *-а, -е.* Який стосується газу; діє за допомогою газу чи пов'язаний із його добуванням. Газове родовище було відкрито майже випадково.

61. ***Гарантійний*** // ***гарантований.*** Спільний корінь *-гарант-*, суфікс *-н-*; розрізняються суфіксами *-ій-, -ова-*.

Гарантійний, *-а, -е.* Який стосується гарантії, пов'язаний з нею. Гарантійний лист.

Гарантований, *-а, -е.* Сталий, постійний, забезпечений; підтриманий законом. *Гарантований заробіток, оплата, свобода.*

62. Глуз // **глузд.** Корені *глуз*, *глузд* розрізняються кінцевим приголосним *д*.

Глуз, *-у*, ч., розм. Насміхання з когось, з чогось; глузування: *Сам вигляд його обличчя викликав глузи.*

Глузд, *-у*, ч., розм. Розум, розумний зміст чогось; смисл. *Здоровий глузд вимагає дотримання певних правил у бізнесових стосунках.*

63. Гнівливий // **гнівний.** Розрізняються суфіксами *-л-/-ив-, -н-*.

Гнівливий, *-а, -е.* Схильний до гніву. Гнівливий чоловік. *Гнівливий чоловік.*

Гнівний, *-а, -е* Пройнятий гнівом. *Гнівний виступ.*

64. Гнійний // **гнойовий.** Розрізняються кореневими голосними *і, о,* суфіксами *-н-, -ов*.

Гнійний, *-а,* -е. Який стосується гною як продукту гниття тканини живого організму. *Гнійна рана.*

Гнойовий, *-а,* -е. Який стосується гною як органічного добрива. *Гнойовий ґрунт.*

65. Говіркий // **говірковий.** Розрізняються суфіксом *-ов-*.

Говіркий, *-а, -е.* Це охочий до розмов, балакучий. *Водій був дуже говіркий, і ми навіть не помітили, як дісталися села.*

Говірковий, *-а, -е.* Який стосується говірки як різновиду загальнонародної мови, поширеного на невеликій території. *Говіркова лексика.*

66. Гранатний // **гранатовий.** Розрізняються суфіксами *-н-, -ов-*.

Гранатний, *-а, -е.* Який стосується гранати — розривного снаряда. *Гранатні бої.*

Гранатовий, *-а, -е.* **1.** Який стосується граната — дерева. *Гранатове дерево.* **2.** Зроблений з граната, напівкоштовного каменя, прикрашений гранатами. *Гранатовий браслет* (*перстень*).

67. Громадський // **громадянський.** Спільний корінь *громад-*, суфікс *-ськ-*; розрізняються суфіксом *-ян-*.

Громадський, *-а, -е.* Який стосується суспільства, громади чи окремого колективу; який відбувається в суспільстві (громаді, колективі) або пов'язаний з суспільно корисною діяльністю. *Громадський активіст, діяч, думка, робота.*

Громадянський, *-а, -е.* Який стосується громадянина як члена суспільства, властивий йому. *Найкращі твори української літератури сповнені великого громадянського змісту.*

68. Група // трупа. Корені *груп-, труп-*; розрізняються початковими приголосними *г, т.*

Група, *-и,* ж. **1.** Декілька осіб або предметів, які знаходяться разом, поблизу один від одного. *На поляні з'явилася група невідомих людей.* **2.** Сукупність осіб, істот, предметів, речовин, об'єднаних спільними інтересами, спільною метою, подібними ознаками чи характерними рисами. *Туристська група, група художників.*

Трупа, *-и,* ж. Колектив артистів театру або цирку. *Трупа балетна, гастрольна.*

69. Гуманізм // гуманність. Спільний корінь *гуман-*, розрізняються суфіксами *-ізм, -ні ість.* Похідні пароніми *гуманістичний // гуманний.*

Гуманізм, *-у,* ч. **1.** Ідейна течія епохи Відродження, яка ставила своєю метою визволення людини від церковного гніту, утвердження моральних прав людини на земне щастя, вільний вияв бажань і прагнень. *Гуманізм епохи Відродження.* **2.** Світогляд, пройнятий любов'ю до людини, піклуванням про її благо, повагою до її гідності. *Гуманізм ідеї, демократичний гуманізм.*

Гуманність, *-ності,* ж. Людяність. *Гуманність і повага до людської особистості — ось що вирізняє Олеся Гончара як митця.*

70. Гуманний // гуманістичний. Спільний корінь *гуман-*; розрізняються суфіксами *-н-, -іст-/-ич-/-н-,* сферою вживання.

Гуманний, *-а, -е.* Людяний, чуйний, уважний до інших людей, співчутливий. *Гуманний закон.*

Гуманістичний, *-а, -е,* (*наук.*). Властивий ідейному рухові епохи Відродження. *Гуманістичні мотиви.*

71. Декваліфікація // дискваліфікація. Розрізняються префіксами *де-, дис-.*

Декваліфікація, *-і,* ж. Втрата професійних знань, навичок. *Декваліфікація інженера.*

Дискваліфікація, *-і,* ж. Позбавлення спортсмена або команди права брати участь у змаганнях. *Дискваліфікація футболіста.*

72. Далі // **дальше.** Спільний корінь *дал*(*ь*)-; розрізняються суфіксами *-і, -ш*(*е*).

Далі, *присл.* За межі чого-небудь; потім; продовжувати розпочате; більше, довше. *Далі йти, рушати, працювати.*

Дальше, виш. ст. від *далекий. Дальше розширення, зростання.*

73. Дефективний // **дефектний.** Спільний корінь *дефект-*; розрізняються суфіксами *-ивн-, -н-.*

Дефективний, *-а, -е.* Який має психічні або фізичні вади; ненормальний. *Дефектне дитя, жінка, хлопець.*

Дефектний, *-а, -е.* Який має дефект, ваду; неповноцінний, зіпсований. *Дефектна лампочка, книга, помідор.*

74. Дивізіон // **дивізія.** Розрізняються суфіксом *-он-,* закінченням *-я*; родом.

Дивізіон, *-у,* ч. Тактичний і організаційно-адміністративний підрозділ у військових. *Перший дивізіон.*

Дивізія, *-і,* ж. Тактичні з'єднання у військових. *Танкова дивізія.*

75. Диктант // **диктат.** Розрізняються суфіксами *-ант, -ат.*

Диктант, *-у,* ч. Письмова робота для перевірки грамотності. *Аналіз диктанту.*

Диктат, *-у,* ч. Нав'язування вимог, умов, указівок сильною стороною слабшій. *Диктат монополії.*

76. Дипломант // **дипломат** // **дипломник.** Спільний корінь *диплом-*; розрізняються суфіксами ***-ант, -ат,*** *-ник.*

Дипломант, *-а,* ч. **1.** Особа, відзначена почесним дипломом за видатні успіхи в якій-небудь галузі. *Дипломант міжнародних конкурсів піаністів.*

Дипломат, *-а,* ч. **1.** Службова особа, уповноважена урядом однієї держави для зносин або переговорів з іншою державою. *Дипломати роблять все для збереження миру.* **2.** (*перен., розм.*). Особа, яка відзначається тактом у стосунках з іншими. *Поганий дипломат.* Ці слова запозичені з франц. мови (*diploma* — аркуш, документ, складений удвоє). **3.** (*франц.*) Назва портфеля, невеликого чемодана, валізки (річ). *Шкіряний дипломат.*

Дипломник, *-а,* ч. Учень або студент середніх спеціальних або вищих навчальних закладів, який виконує дипломний проект, дипломну роботу. *Сумлінний дипломник.*

77. Дистанція // **інстанція.** Розпізнаються префіксами (етимологічно) *ди-, ін-.*

Дистанція, *-ї,* ж. Відстань, проміжок між чим-небудь. *Середня дистанція.*

Інстанція, *-і,* ж. Щабель у системі підлеглих один одному органів. *Звертатися у вищу інстанцію.*

78. Дисциплінований // дисциплінарний. Розрізняються суфіксами *-ов-/-ан-* і *-ар-/-н-*.

Дисциплінований, *-а, -е.* Привчений до дисципліни, організований, витриманий. *Дисциплінований учень.*

Дисциплінарний, *-а, -е.* Зв'язаний з дисципліною, порядком. *Дисциплінарний статут*; зв'язаний з порушенням дисципліни. *Дисциплінарні заходи, дисциплінарний батальйон.*

79. Діагоналевий // діагональний. Розрізняються твердим і м'яким кінцевим кореневим приголосним, суфіксами *-ев-* і *-н-*.

Діагоналевий, *-а, -е.* Зроблений з діагоналі, грубої тканини в рубчик. *Діагоналеві штани.*

Діагональний, *-а, -е.* Розташований, скерований по діагоналі. *Діагональний хід.*

80. Діалектний // діалектичний // діалектологічний. Розрізняються коренями *діалект-, діалектич-, діалектолог-*; суфіксами *-н-* і *-іч-/-н-*.

Діалектний, *-а, -е.* Який стосується діалекту — місцевого різновиду мови. *Діалектні особливості вимови.*

Діалектичний, *-а, -е.* Заснований на законах діалектики, який стосується процесу розвитку, руху чого-небудь. *Діалектичний матеріалізм.* ***Діалектологічний,*** *-а, -е.* Який стосується діалектології — галузі мовознавства, що вивчає місцеві діалекти. *Діалектологічний атлас.*

81. Дійовий // діючий. Розрізняються суфіксами *-ов-* і *-уч-*, наголосом.

Дійовий, *-а, -е.* Ефективний, вагомий, результативний. *Найбільш відчутним і дійовим для Тичини був вплив Шевченка.* Дійова особа — персонаж драматургічного твору.

Діючий, *-а, -е.* Здатний діяти, активний. *Індустріальний пейзаж також може набрати глибокого актуального змісту і стати діючим виховним засобом мистецтва.* Діюча армія — яка бере безпосередню участь у воєнних діях. *Юнак просить командування послати його в діючу армію.*

82. Ділянка // дільниця. Спільний корінь *діл-*, розрізняються суфіксами *-ян/-к-, -ниц,-*;

Ділянки, *-и,* ж. **1,** Частина якої-небуль поверхні земельної площі; частина фронту, зона дії військового з'єднання. *Мала ділянка.* **2.** Галузь, сфера якої-небудь діяльності. *Керувати ділянкою науки.*

Дільниця, *-і,* ж. Адміністративно-самостійний об'єкт або виробничий вузол на будівництві, підприємстві, залізниці, шахті і тощо. *Дільниця токарна, термічна дільниця.*

83. Допустимий // допустовий. Розрізняються суфіксами *-и-/-м-* і *-ов-*.

Допустимий, *-а, -е.* Можливий, дозволений. *Допустимий варіант.*

Допустовий, *-а, -е,* грам. Який виражає припущення, не взяту до уваги умову, перешкоду. *Допустове підрядне речення.*

84. Досвід // дослід. Корені *-свід, -слід,* спільний префікс *до-*, розрізняються кореневими приголосними *в, л.*

Досвід, *-у,* ч. Сукупність знань, навичок, здобутих у житті й засвоєних або випробуваних на практиці. *Досвід практичний, передовий.*

Дослід, *-у,* ч. Відтворення якогось явища в штучно створених умовах для його дослідження, вивчення; експеримент. *Дослід лабораторний, проводити дослід.*

85. Досвідчений // освічений. Корені *-свід-, -свіч-*; спільний суфікс *-ен-*, розрізняються префіксами *до-, о-,* кореневими приголосними *д, ч.*

Досвідчений, *-а, -е.* Який має велике знання в якій-небудь галузі, великий життєвий досвід. *Досвідчений піаніст, лектор.*

Освічений, *-а, -е.* Який має освіту, який здобув глибокі знання. *Освічений народ, людина.*

86. Дослідний // дослідницький. Спільний корінь *-слід-*, префікс *до-*, суфікс *-н-*, розрізняються суфіксами *-иць-/-к-*.

Дослідний, *-а, -е.* Який стосується досліду, пов'язаний з ним. *Дослідне господарство, центр.*

Дослідницький, *-а, -е.* Який стосується дослідника, належить йому. *Дослідницька робота тривала навіть у найтяжчих умовах.*

87. Драматичний // драматургічний. Спільний корінь *драм-*, суфікс -ат-, розрізняються суфіксами *-ичн-, -ург/ічн-*.

Драматичний, *-а, -е.* **1.** Який стосується драми як роду літератури чи окремого жанру; пов'язаний з драмою. *Драматичний театр, актор* **2.** Сповнений драматизму, напруженості. *Драматичний момент, фінал.*

Драматургічний, *-а, -е.* Який стосується драматурга або драматургії, пов'язаний з ними. *Драматургічне мистецтво, форма, жанр.*

88. Дружний // дружній. Спільний корінь *друж-*, суфікс *-н-*, розрізняються твердою і м'якою основами; у наз., зн. форми збігаються. Похідні пароніми дружно // дружньо.

Дружний, *-а, -є.* **1.** Згуртований, одностайний. *Дружний народ.* **2.** Який відбувається одночасно, злагоджено, швидко. *Дружний виступ, крик, праця.*

Дружній, *-я, -є.* Доброзичливий, прихильний, дружелюбний. *Дружня обстановка.*

89. Духовий // духовний // душевний. Спільний корінь *дух*(*ш*), розрізняються суфіксами *-ов-, -овн-, -евн-*. Похідні пароніми *духовно // душевно.*

Духовий, *-а, -е* (про музичний інструмент). **1.** Який діє за допомогою вдування повітря. *Духовий інструмент.* **2.** Який діє за допомогою нагрітого повітря. *Духова шафа.*

Духовний, *-а, -е.* **1.** Пов'язаний з моральною силою, поглядами, і прагненнями, сферою ідей людини, нематеріальний. *Духовний розвиток життя.* **2.** Який стосується релігійного культу; церковний. *Духовна людина.*

Душевний, *-а, -е.* 1. Зв'язаний із внутрішнім психічним станом людини, її переживаннями, почуттями, настроями тощо. *Душевний стан.* **2.** Щирий, відвертий, добрий. *Душевна людина.*

90. Евакуаційний // евакуйований. Спільний корінь *еваку-*, розрізняються суфіксами *-ац-/-і-/-й-/-н-* і *-й-/-ов-/-ан-*.

Евакуаційний, *-а, -е.* Пов'язаний з евакуацією, призначений для евакуації. *Евакуаційне життя.*

Евакуйований, *-а, -е.* **1.** Який залишився після евакуації. *Бойові вантажі мали перевозити через евакуйовані квартали.* **2.** Вивезення з небезпечної зони. *Евакуйоване населення.*

91. Евени // евенки. Розрізняються суфіксом *-к-*.

Евени, *-ів,* мн. Народність, яка живе на узбережжі Охотського моря і в північних районах Якутії. *Далі від Охотська на захід, південь, вони, тунгуси, звуть себе евенами.*

Евенки, *-ів,* мн. Народність, яка живе в лісовій смузі Сибіру на Далекому Сході та в Північно-Східному Китаї.

92. Егоїзм // егоїстичність. Спільний корінь *его-*; розрізняються суфіксами *-їзм-* і *-їст-/-ич-/-н-/-ість.*

Егоїзм, *-у,* ч. Себелюбство, нехтування суспільними інтересами заради особистих інтересів, байдужість до людей. *Проявити егоїзм.*

Егоїстичність, *-ності,* ж. Властивість егоїстичного. *Егоїстичність поведінки.*

93. Економіка // економія. Спільний корінь *економ-*, розрізняються суфіксами *-ік-, -і-*. Похідні пароніми *економічний // економний* та ін. (див. наступну статтю).

Економіка, *-и,* ж. Сукупність суспільно-виробничих відносин, господарче життя, стан господарства. *Економіка сучасна, піднімати економіку.*

Економія, *-і,* ж. (*лише одн.*). Бережливе, ощадливе витрачання чого-небудь. *Економія газу.*

94. Економічний // економний. Спільний корінь *економ-*, суфікс *-н-*, розрізняються суфіксом *-іч-*. Похідні пароніми *економічність // економність*; *економічно // економно.*

Економічний, *-а, -е.* Який вигідний з господарського погляду. *Економічний завод, економічна схема.*

Економний, *-а, -е.* Який ощадливо витрачає що-небудь, дотримується економії, отриманий у виявленні чогось. *Економна людина.*

95. Елліністичний // еллінський. Спільний корінь *еллін-*; розрізняються суфіксами *-іст-/-ич-/-н-* і *-ськ-*, наголосом.

Елліністичний, *-а, -е.* Який стосується еллінізму, епохи розквіту змішаної греко-східної культури; властивий еллінізму. *Елліністична культура.*

Еллінський, *-а, -е.* Який стосується еллінців, властивий їм. *Еллінський театр.*

96. Елліністка // еллінка. Розрізняються суфіксом *-іст-*, наголосом.

Елліністка, *-и,* ж. Прихильниця і знавець Греції, елліністичної культури, спеціаліст з давньої грецької філології. *Елліністи й елліністки зібралися на щорічний семінар* з *давньогрецької мови та культури.*

Еллінка, *-и,* ж. Назва жіночої статі давніх греків, грекиня. *Серед гостей було кілька еллінок.*

97. Ерудиція // ерудованість. Спільний корінь *еруд-*, розрізняються суфіксами *-иц-/-і-* і *-ова-/-н-/-ість.*

Ерудиція, *-ї, ж.* Ученість, начитаність, обізнаність. *Франко відзначався великою ерудицією.*

Ерудованість, *-ності,* ж. Властивість, ознака ерудованого. *Ерудованість студента.*

98. Естакада // естокада. Розрізняються кореневими голосними *а* і *о.*

Естакада, *-и,* ж. Споруда, поміст для прокладання залізничного або іншого шляху над землею, понад вулицями, нижчими будинками. *Побудовані естакади, по яких мчать раз у раз поїзди.*

Естокада, *-и,* ж. Перпендикулярний удар шпагою, рапірою або еспадроном при фехтуванні. *Застосовувати прийом естокади.*

99. Етика // етичність. Спільний корінь *етик*(*ч*)-, розрізняються наявністю та відсутністю суфіксів *-н-/-ість*.

Етика, *-и,* ж. **1.** Наука, що вивчає мораль. *Курс лекцій* ***з*** *етики.* **2.** Норми поведінки. *Лікарська етика.*

Етичність, *-ності,* ж. Властивість етичного. *Етичність учинку.*

100. Ефективний // ефектний. Спільний корінь *ефект-*, розрізняються суфіксами *-ивн-, -я-*. Похідні пароніми *ефективність // ефектність, ефективно // ефектно.*

Ефективний, *-а, -е.* Дійовий, результативний, корисний, доцільний. *Ефективний лікарський препарат.*

Ефектний, *-а, -е.* Який справляє сильне враження, зорове, слухове тощо. *Зовнішньо показовий вражаючий ефектний одяг.*

101. Жирний // жировий. Спільний корінь *жир-*, розрізняються суфіксами *-н-, -ов-*.

Жирний, *-а, -е.* **1.** Такий, в якому багато жиру, просякнутий жиром. *Жирний рулет.* **2.** Багатий на поживні речовини. *Жирна земля.* **3.** Насичений, товстий. *Жирна лінія.*

Жировий, *-а, -е.* Такий, що складається з жиру, переробляє жир. *Жирова тканина, жировий завод.*

102. Жниварський // жнивний. Спільний корінь *жнив-*; розрізняються суфіксами *-ар-/-ськ-* і *-н-*.

Жниварський, *-а, -е.* Який стосується жниваря, пов'язаний з ним. *Жниварський інструмент.*

Жнивний, *-а, -е.* Пов'язаний з жнивами. *Жнивна пора.*

103. Журавлиний // журавлинний. Розрізняються коренями *журавл-* і *журавлин-*; суфіксами *-ин-* і *-и-*.

Журавлиний, *-а, -е.* Який стосується журавля, пов'язаний з ним. *Журавлина пісня.*

Журавлинний, *-а, -е.* Який стосується журавлини. *Журавлинний сік.*

104. Забезпеченість // забезпечення. Спільні префікс *за-* і корінь *-безпеч-*; розрізняються суфіксами *-ен-/-ість* і *-ення*(*я*).

Забезпеченість, *-ності,* ж. Ступінь забезпечення ким-, чимнебудь. *Матеріальна забезпеченість.*

Забезпечення, *-я,* с. **1.** Створення надійних умов для здійснення чого-небудь, задоволення кого-, чого-небудь в якихось потребах. *Забезпечення учнів підручниками.* **2.** Матеріальні засоби існування. *Забезпечення житлом.*

105. Забілити // забіліти. Розрізняються суфіксами *-и-* та *-і*.

***Забілити**, -ю, -иш.* **1.** Зробити що-небудь білим, покриваючи білою фарбою, крейдою. *Маруся писала, тримаючи обережно крейду, щоб не дуже забілити пальці* (*О. Копиленко*). **2.** Заправити страву сметаною або молоком. *Мати забілили борщ сметаною.*

***Забіліти**, -ію, -ієш.* I. Почати біліти, стати білим. *Навкруги все забіліло. 2.* Виділитися своїм білим кольором. *Забіліли сніги.*

106. Заболоченість // заболочення. Спільні корінь *-болоч-*, префікс *за-*; розрізняються суфіксами *-ен-/-ість* та *-енн*(*я*).

***Заболоченість**, -ності,* ж. Наявність боліт. *Заболоченість лісів.*

***Заболочення**, -я,* с. Перетворення в болото. *Заболочення ґрунту.*

107. Завершувати // звершувати. Спільний корінь *-верш-*, суфікс *-ува-*, розрізняються префіксами *за-*, *з-*. Похідні пароніми *завершення // звершення.*

***Завершувати**, -ую, -уєш,* недок., *завершити -шу, -шиш, док., що.* Доводити що-небудь до остаточного кінця, закінчувати. *Завершувати наступ.*

***Звершувати**, -ую, -уєш, звершати, -аю, -аєш,* недок., *звершити, -шу, док., що.* Здійснювати, робити щось важливе. *Звершувати подвиг.*

108. Завершеність // завершення. Спільні префікс *за-*, корінь *-верш-*; розрізняються суфіксами *-ен-/-ість* і *-ення*(*я*).

***Завершеність**, -ності,* ж. Досконалість, найвищий рівень у викінченні чогось. *Українська комедія у своїх найкращих зв'язках завжди відзначалась завершеністю і виразністю комічних характерів.*

***Завершення**, -я,* с. Здійснення, доведення чогось до остаточного кінця, закінчення. *Завершенням визвольної війни стало історичне рішення Переяславської ради 8–10 січня 1654 року, що знаменувало поворотний етап у всій дальшій долі українського народу.*

109. Загрожувати // погрожувати. Спільний корінь *грож-*, суфікс *-ува-*, розрізняються префіксами *за-*, *по-*. Похідні пароніми *загроза // погроза, загрозливий // погрозливий, загрозливо // погрозливо.* В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

***Загрожувати**, -жую, -жуєш,* недок., *рідко загрозити, -жу, -зиш, док.*

1. Містити в собі або становити собою якусь загрозу, небезпеку для кого- або чого-небудь, бути неминучим для когось (про

щось страшне, небезпечне). *Загрожувати життю.* **2.** Говорити щось з погрозою, попереджати про що-небудь, нахвалятися. *Загрожує знищити.*

Погрожувати, *-ую, -жуєш,* недок., *погрозити, -жу, -зиш,* док. **1.** Грозити покаранням залякувати чим-небудь, нахвалятися. *Погрожувати війною.*

2. (*лише* недок., *рідко*). Те саме, що загрожувати. *Погрожував розірватися.*

110. Залікувати // залічити. Спільні префікс *за-*, корінь *-лік*(*ч*)- розрізняються суфіксами *-ува-* і *-и-*.

Залікувати, *-ую, -уєш.* **1.** Лікуючи, загоювати що-небудь. *В госпіталі їм залікують рани, а на поправку до нас, у домашній санаторій* (*В. Кучер*).

2. (*розм.*) Неправильно лікуючи, довести людину до смерті. *Взагалі, Тарасе, в цій лікарні тебе, бачу, можуть залікувати так, що підеш під білу березу* (*Ю. Збанацький*).

Залічити, *-ічу, -ічиш.* Включити до складу кого-небудь. *Із студентів залічили до будзагонців тільки тих, що вчиться на відмінно.*

111. Замітка // помітка // примітка. Спільний корінь *-міт-*, суфікс *-к-*, розрізняються префіксами *за-, по-, при-*.

Замітка, *-и,* ж. **1.** Невелика стаття, повідомлення в газеті, журналі, збірнику. *Цікава замітка.* **2.** Короткий запис. *Робити замітки.*

Помітка, *-и,* ж. Напис, позначка. *Особлива помітка.*

Примітка *-и,* ж. Короткий запис, що є поясненням якогось тексту, а також додаток до якого-небудь твору, що містить пояснення до нього або відомості про його автора. *Змістовна примітка.*

112. Запитання // питання. Спільний корінь *-пит-*, суфікс *-анн*(*я-*), розрізняються префіксом *за-*, в окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Запитання, *-я,* с. **1.** Словесне звертання до кого-небудь, що потребує відповіді. *Запитання учня.* **2.** Прохання, вимога дати якісь відомості або роз'яснення з приводу чогось. *Звернутися із запитанням.*

Питання, *-я, с.* 1. Звертання (те саме, що запитання у 1 зн.) *Недоречне питання.* **2.** Проблема, справа, положення, які вимагають обговорення, дослідження, вивчення тощо. *Вирішувати коло питань.*

113. Засвоювати // освоювати. Спільний корінь *-сво-*, суфікс *-ува-*, розрізняються префіксами *за-*, *о-*. Похідні пароніми *засвоєння // освоєння, засвоєний // освоєний.*

Засвоювати, *-ую, -уєш,* недок., ***засвоїти*** *-ою, -оїш,* док. **1.** Сприймаючи щось нове, робити його звичним і звичайним для себе. *Засвоювати теорію.* **2.** Вбирати в себе, поглинати, перетравлювати. *Засвоювати вітаміни.*

Освоювати, *-ую, -уєш,* недок., ***освоїти,*** *-ою, -оїш,* док. **1.** Робити придатним для використання в народному господарстві, повністю або частково використовувати. *Освоювати багатства природи.* **2.** За допомогою навчання опанувати щось. *Освоювати нову техніку.*

114. Заслухати // прослухати // вислухати.

Заслухати, *-аю, -єш.* Вживається стосовно офіційних повідомлень, доповідей на зборах, засіданнях, конференціях. *Заслухати доповідь студента.*

Прослухати, *-аю, -єш.* **1.** Слухати що-небудь від початку до кінця. *Прослухати курс лекцій.* **2.** Не слухати, не чути сказаного. *Прослухати найсуттєвіше.* **3.** Визначати стан кого-, чого-небудь. *Прослуховувати хворого, мотор.*

Вислухати, *-аю, -єш.* 1. Слухати все повністю, до кінця. 2. Те саме, що прослухати у **3** зн.

115. Заснований // оснований. Спільні корінь *-снов-*, суфікси *-ова-*, *-н-*; розрізняються префіксами *за-*, *о-*.

Заснований, *-а, -е,* ким. Закладений, розпочатий, побудований, організований. *Засноване село, місто.*

Оснований, *-а, -е, на чому.* Який ґрунтується на чомусь, містить у своїй основі те, про що йдеться, говориться. *Оснований на принципах.*

116. Засуджувати // осуджувати. Спільні корінь *-судж-*, суфікс *-ува-*, розрізняються префіксами *за-*, *о-*, в окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Засуджувати, *-ую, -уєш,* недок., ***засудити,*** *-суджу, -судиш,* док. **1.** Визначати яку-небудь міру покарання винуватому. *Засуджувати людину.* **2.** *Кого, що.* Не схвалювати, негативно ставитися до кого, чого-небудь. *Засуджувати культ особи.*

Осуджувати, *-ує, -уєш,* недок., *осудити, суджу, судиш,* док. Висловлювати невдоволення чиїмись діями, вчинками; поширювати погані думки про когось. *Осудити шахраїв.*

117. Затверджувати // утверджувати. Спільні корінь *-твердж-*, суфікс *-ува-*, розрізняються префіксами *за-*, *у-*.

Затверджувати, *-джую -джуєш,* недок., *затвердити, -джу, -диш,* док. Схвалювати що-небудь, вважати остаточно вирішеним, узаконювати щось, надаючи юридичної сили якійсь постанові, рішенню. *Затверджувати план роботи.* **2.** *Кого, ким.* Визнавати законним, правильним призначення, обрання когось на якусь посаду, роботу. *Затверджувати директором.*

Утверджувати, *-джую, -джуєш,* недок., ***утвердити,*** *-джу, -диш, док., що.* Установлюючи що-небудь, робити міцним, непорушним; остаточно зміцнювати. *Утверджувати рівність, свободу.*

118. Зачин // **почин.** Розрізняються префіксами *за-* і *по-*.

Зачин, *-у,* ч. (*у літ.*). Початок, перші вступні рядки або фрази у художніх творах. *Франко майстерно користується казковим прийомом зачинів* і *кінцівок.*

Почин, *-у,* ч. Перші моменти вияву якоїсь дії, початок. *Він, Тугар Вовк, святкував почин свого нового життя* (*І. Франко*).

119. Збідніти // **збіднити.** Розрізняються суфіксами *-і-* та *-н-*.

Збіднити, *-ню, -ниш.* Зробити щось дрібнішим, менш виразним. *Збіднився внутрішній світ.*

Збідніти, *-ію, -ієш.* Стати бідним, біднішим на щось, втратити що-небудь. *Збідніла країна.*

120. Збірка // **збірник** // **зібрання.** Спільні корінь *-бір-*, префікс *з*(*і*)-; розрізняються суфіксами *-к-, -ник, -анн*(*я*).

Збірка, *-и,* ж. Книжка, яка містить у собі твори одного або кількох авторів, дібрані за певним принципом. *Збірка віршів.*

Збірник, *-а.* ч. **1.** Книжка, що містить у собі однотипні матеріали, документи, зведені закони, розпорядження, тексти певного призначення тощо. *Тематичний збірник.* **2.** Споруда або інша ємкість (бак, балон тощо) для збирання і зберігання якої-небудь рідини або газу. *Порожній збірник.*

Зібрання, *-я,* с. **1.** Сукупність творів, однорідних предметів, багатотомне видання праць якогось автора. *Нове зібрання творів.* **2.** Зустріч групи людей, товариства для розваги, дискусії, відпочинку і т. ін. *Зібрання літературне.*

121. Звичай // **звичка.** Розрізняються суфіксами *-ай* і *-к*(*а*).

Звичай, *-ю,* ч. **1.** Загальноприйнятий порядок, традиційно прийняті правила громадської поведінки, що побутують у якогось народу, колективу. *Усталені звичаї.* **2.** Давній, традиційно усталений порядок святкування, відзначення пам'ятних і урочистих подій, дат. *Язичницькі звичаї.*

Звичка, *-и,* ж. **1.** Властивий кожній людині певний спосіб дії, манера поведінки, схильність до чого-небудь, що склалися протя-

гом якогось часу і стали постійними для неї. *Позбутися шкідливих звичок.* **2.** Уміння, навички, набуті тривалим досвідом, тренуванням. *Без звички співати.*

122. Зв'язаний // зв'язний. Спільні корінь *-в'яз-*, префікс *з-*, суфікс *-н-*; розрізняються суфіксом *-а-*.

Зв'язаний, *-а, -е.* **1.** З'єднаний петлею, вузлом за допомогою мотузка, троса, шляхів сполучення тощо. *Зв'язані снопи.* **2.** Обмежений у рухах. *Бути зв'язаним.* **3.** Сполучений, з'єднаний з іншим елементом, речовиною. *Зв'язаний азот.*

Зв'язний, *-а, -е.* **1.** Логічний, послідовний. *Зв'язна мова.* **2.** Який має якусь зв'язаність, певний ступінь зчеплення частин. *Зв'язний ґрунт.*

123. Здійснений // здійсненний. Розрізняються суфіксами *-ен-* і *-енн-* та наголосом.

Здійснений, *-а, -е.* Який здійснився, став дійсним, реальним. *Здійснені мрії.*

Здійсненний, *-а, -е.* Який можна здійснити або який може здійснитися. *Фантастика в науково-фантастичному творі повинна бути здійсненною, корисною, а не безглуздою, непотрібною нам* (*О. Донченко*).

124. Земельний // земляний. Спільний корінь *зем*(*е*)*л*(*ь*)*-*, розрізняються суфіксами *-н-, -ян-*.

Земельний, *-а, -е.* Який стосується землі як ґрунту, що обробляється і використовується для вирощування рослин, або землеволодіння та замлепорядкуван**ня.** *Земельна площа.*

Земляний, *-а, -е.* **1.** Зроблений із землі або споруджений у землі. *Земляний насип.* **2.** Складова частина назв рослин, тварин, що ростуть, живуть в (на) землі. *Земляна груша.*

125. Змістовий // змістовний. Спільні корінь *зміст-*, суфікс *-ов-*, розрізняються суфіксом *-н-*.

Змістовий, *-а, -е.* Пов'язаний із реальним змістом, зображенням чогось, суттю, характерними рисами. *Змістова завершеність.*

Змістовний, *-а, -е.* Багатий змістом, зображенням чого-небудь; який має розумну основу, мету, призначення. *Змістовний урок.*

126. Знаменитий // знаменний. Розрізняються суфіксами *-ит-, -н-*.

Знаменитий, *-а,* -е. Який має широку славу, популярний, славнозвісний. *Знаменитий співак.*

Знаменний, *-а, -е.* Дуже важливий з певного погляду; видатний. *Знаменний день.*

127. Зріднитися // поріднитися. Розрізняються префіксами *з-*, *по-*.

Зріднитися, *-нюся, -нишся, з ким.* Стати близьким, дорогим одне одному. *Вона полюбила тебе за твої мрії, ідеали, прийняла їх, як свої, духовно зріднилася з тобою* (*В. Колесник*).

Поріднитися, *-нюся, -нишся,* з ким. Стати родичами. «*Породичатися ми хочемо, поріднитися* з *вами,— сказав сват.— У вас дочка на виданні, а в нас жених*» (*І. Нечуй-Левицький*).

128. Зрошувальний // зрошуваний. Спільні префікс *з-*, корінь *-рош-*, суфікс *-ува-*; розрізняються суфіксами *-льн-* і *-н-*.

Зрошувальний, *-а, -е.* Призначений для зрошування або який здійснює зрошення. *Зрошувальний канал.*

Зрошуваний, *-а, -е.* Який зрошують. *Зрошувані поля.*

129. Зумовлювати // обумовлювати. Розрізняються префіксами *з-, об-*.

Зумовлювати, *-юю, -юєш.* **1.** Бути причиною чогось, приводити до чогось, викликати щось. *Серед багатьох причин, які зумовлюють низьку схожість насіння, основною є надмірний вміст у ньому вологи.* **2.** Бути умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку та ін. *Зумовлювати погоду.*

Обумовлювати, *-влюю, -влюєш,* недок., ***обумовити,*** *-елю, -виш,* док., *що,* чим. Ставити в залежність від певних умов, обставин, визначати умови, термін виконання чогось. *Адміністрація підприємства не має права вимагати виконання роботи, яка не була обумовлена при укладанні колективного договору.*

130. Ікристий // ікряний. Розрізняються суфіксами *-ист-, -ян-*.

Ікристий, *-а, -е.* Який містить багато ікри. *Ікриста риба.*

Ікряний, *-а, -е.* **1.** Який містить у собі ікру. *Ікряна риба.* **2.** Виготовлений з ікри. *Ікряна страва.*

131. Ілюстративний // ілюстрований. Розрізняються суфіксами *-ат-/-ивн-, -ова-/-н-*.

Ілюстративний, *-а, -е.* Призначений для ілюстрування чогось, наочний. *Ілюстративна цитата.*

Ілюстрований, *-а, -е.* Який має ілюстрації. *Ілюстрована книга.*

132. Індіанці // індійці // індуси. Розрізняють суфіксами *-і-/-ан-/-ц-, -і-/-й-/-и-, -ус*.

Індіанці, *-ів,* мн., одн.— *індіанець, -нця,* ч., *індіанка, -и,* ж. Загальна назва корінного населення Америки, крім ескімосів.

Індійці, -ів, мн., одн.— *індієць, -йця,* ч., *індійка, -и,* ж. Загальна назва всього корінного населення Індії та Пакистану.

Індуси, *-ів,* мн., одн.— *індус, -а,* ч., *індуска, -и,* ж. **1.** Те саме, що індійці. **2.** Послідовники індуїзму — панівної в Індії релігії.

133. Індосант // індосат. Розрізняються суфіксами *-ант, -ат.*

Індосант, *-а,* ч. Особа, яка переводить вексель на іншу особу. *Індосант перевів цінні папери.*

Індосат, *-а,* ч. Особа, на яку переводять цінні папери, чеки, векселі тощо за передавальним написом. *Індосат отримав вексель.*

134. Іноземний // іншомовний. Близькі за вимовою, відрізняються коренями *-зем-, -мов-.*

Іноземний, *-а, -е.* Який стосується іншої держави, країни, належний їм; чужоземний. *Іноземний турист, іноземна валюта, іноземне устаткування.*

Іншомовний, *-а, -е.* Який стосується іншої мови. *Іншомовний текст.*

135. Інструктивний // інструкційний. Розрізняються суфіксами *-ивн-, -ій-/-н-.*

Інструктивний, *-а, -е.* Який інструктує або містить у собі керівні вказівки, настанови. *Інструктивний лист.*

Інструкційний, *-а, -е.* Який належить до інструкції, міститься в інструкції. *Інструкційна карта.*

136. Інтегральний // інтеграційний. Розрізняють кореневими приголосними *-л*(*ь*)- і *-ц-,* суфіксами *-н-, -ій-/-н-.*

Інтегральний, *-а, -е.* **1.** *мат.* Який стосується інтеграла, інтегралів. *Інтегральне числення.* **2.** *Книжн.* Суцільний, єдиний, нерозривно зв'язаний характерною ознакою. *В конструкції літака застосовано 160 інтегральних частин.*

Інтеграційний, *-а, -е.* Об'єднувальний. *Інтеграційні процеси в розвитку мов.*

137. Інтелігентний // інтелігентський. Розрізняються суфіксами *-н-, -ськ-.*

Інтелігентний, *-а, -е.* Освічений, культурний. *Інтелігентний хлопець, інтелігентне товариство.*

Інтелігентський, *-а, -е.* Який стосується інтелігента, інтелігенції, переважно рис характеру особи, що відноситься до інтелігенції. *Інтелігентська верства, слабкість.*

138. Кампанія // компанія. Корені *кампані*(*я*), *компані*(*я*); розрізняються кореневими голосними *а, о.*

Кампанія, *і,* ж. Сукупність заходів для здійснення важливих громадсько-політичних, господарських або культурних завдань. *Виборча кампанія.*

Компанія, *-ї,* ж. Група осіб, об'єднана певними інтересами; товариство. *Весела компанія.*

139. Кам'яний (камінний) // **кам'янистий (каменистий).** Спільний корінь *кам'я*(*і, е*)*н-* розрізняються суфіксами *-н-*, *-ист-*.

Кам'яний (камінний), *-а, -е.* **1.** Утворений, виготовлений з каменю. *Кам'яний берег.* **2.** Непорушний, застиглий, холодний. *Кам'яний погляд.*

Кам'янистий (каменистий), *-а, -е.* Такий, у (на) якому багато каміння. *Кам'янистий схил, дно.*

140. Каракулевий // **каракульський.** Спільний корінь *каракул*(*ь*)-, розрізняються суфіксами *-ев-*, *-ськ-*.

Каракулевий, *-а, -е.* Який стосується каракуля як цінного хутра зі шкіри ягнят; виготовлений з каракуля. *Каракулева шапка.*

Каракульський, *-а, -е.* Який стосується каракуля як породи овець. *Каракульські ягнята.*

141. Керівництво // **керування.** Спільний корінь *кер-*; розрізняються суфіксами *-ів-*/*-н-*/*-иц-*/*-тв-*, *-у-*/*-ва-*/*-нн*(*я*).

Керівництво, *-а,* с. **1.** Спрямовуючий характер діяльності людини або групи людей, на чолі з якими здійснюється діяльність певного колективу. *Під керівництвом центру «Жінка для жінки».* **2.** Збірне поняття, що означає групу керівників установи, організації та ін. *Ця людина була з обласного керівництва в справах молоді.*

Керування, -я, с. **1.** Керівна дія, здійснена в межах системи, структури, до яких входить керований об'єкт. Слово керування характеризує керівну діяльність вужче, ніж керівництво. *Розв'язання проблеми керування термоядерними реакціями відкриває для людства нове могутнє джерело енергії.* **2.** *наук., лінгв.* Такий вид підрядного зв'язку між членами словосполучення, при якому пояснююче слово, обслуговуючи головне слово, набирає певної форми непрямого відмінка. *Деякі дієслова вимагають тільки керування.* **3.** *муз.* Конкретне виконання твору, диригування оркестром, хором. *Нові твори українських композиторів виконав оркестр народних інструментів під керуванням Олександра Завгороднього, але оркестр народних інструментів працює під керівництвом заслуженого діяча мистецтв Володимира Іванченка.*

142. Китайка // **китаянка.** Спільний корінь *китай-*; розрізняються суфіксами *-к-* і *-ан-* (орфографічно *-ян-*).

Китайка, *-и,* ж. Первісно — густа, здебільшого синя шовкова тканина, яку привозили з Китаю, пізніше — бавовняна тканина, яку виробляли в Росії. *Хустина з китайки.*

Китаянка, *-и,* ж. Представниця народу, що становить основне населення Китаю. *У п'ятій вирішальній партії перемогли китаянки.*

143. Класичний // класний // класовий. Спільний корінь *клас-*; розрізняються суфіксами *-ич-/-н-, -н-, -ов-*.

Класичний, *-а, -е.* **1.** Пов'язаний з давньогрецьким, давньоримським світом, з його культурою, античний; який красою подібний до статуї у стародавніх греків і римлян — правильний. *Класичне обличчя.* **2.** Який стосується класицизму — одного із основних напрямів у європейській літературі й мистецтві XVII — поч. XIX ст., зразком для якого було давньогрецьке і давньоримське мистецтво. *Класичний стиль.* **3.** Створений класиком, видатним письменником, діячем мистецтва, науки, спорту тощо; зразковий; (*розм.*) чудовий, найкращий. *Класичний метод, п'єса.*

Класний, *-а, -е.* **1.** Стосовний до класу. *Класний керівник.*

2. Який має певний виробничий або спортивний розряд, рівень. *Класний спеціаліст.* **3.** *розм.* Прекрасний, що заслуговує на найвищу оцінку. *Класна людина.*

Класовий, *-а, -е.* Який стосується суспільних класів, їхніх взаємостосунків. *Класова солідарність.*

144. Книжковнй // книжний. Спільний корінь *книж-*; розрізняються суфіксами *-к-/-ов-, -н-*.

Книжковий, *-а, -е.* Який стосується книжки чи пов'язаний з нею, призначений для неї; який випускає, виготовляє книжки або торгує ними. *Книжкова фабрика.*

Книжний, *-в, -е.* Характерний для писемно-літературного викладу, невластивий живій розмовній мові. *Книжний стиль.*

145. Комплекс // комплект. Корені *комплекс* (лат. *complex* — «поєднання», «зв'язок»), *комплект* (лат. *complect* — «повний»); розрізняються кінцевими приголосними. Похідні пароніми *комплексний// комплектний.*

Комплекс, *-у,* ч. Поєднання, сукупність предметів чи явищ, що становлять собою щось ціле. *Комплекс наук.*

Комплект, *-у,* ч. Повний набір предметів, інструментів, книг і т. д., які мають однакове чи споріднене призначення. *Комплект інструментів.*

146. Комфортабельний // комфортний. Спільний корінь *комфорт-*; розрізняються морфемами *-аб-/-ельн-, -н-*.

Комфортабельний, *-а, -е.* Вигідний, зручний; це переважно зовнішній комфорт, побутові зручності. *Комфортабельний готель.*

Комфортний, *-а, -е.* Має тісний зв'язок зі словами комфорт, комфортність, які можуть вживатися не тільки для характеристики

Їякихось побутових зручностей, зовнішніх умов, а й навіть внутрішнього стану людини. *Комфортний стан.*

147. Консервація // консервування. Спільний корінь *консерв-*; розрізняються суфіксами *-аці*(*я*), *-ува-*/*-нн*(*я*). В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Консервація, *-ї,* ж. **1.** Забезпечення чогось від псування, розкладу; створення спеціальних умов для зберігання. *Консервація металу.* **2.** Тимчасове припинення ходу, розвитку або діяльності чого-небудь. *Консервація заводу.*

Консервування, *-я,* с. **1.** Перетворення продуктів у консерви. *Консервування продуктів.* **2.** Те саме, що консервація у **1** зн. *Консервування крові.*

148. Конструктивний // конструкційний. Спільні корінь *конструкт*(*ц*)*-*, суфікс *-я-*; розрізняються суфіксами *-ив-*, *-ій-*.

Конструктивний, *-а, -е.* **1.** Пов'язаний з конструкцією, конструюванням. *Конструктивна схема.* **2.** Який може стати умовою для дальшої роботи; творчий. *Конструктивна розмова.*

Конструкційний, *-а, -е.* Придатний для конструкцій, для споруд, будівель або їх частин. *Конструкційні метали.*

149. Контингент // континент. Розрізняються кореневим приголосним *г.*

Контингент, *-у,* ч. **1.** Сукупність людей, що становлять якусь однорідність з певного погляду; склад осіб певної категорії. *Контингент студентів.* **2.** Установлена для певної мети визначена кількість когось або чогось, норма. *Поповнення щодня прибувало і контингент табору тримався на рівні 600–650 чоловік.*

Континент, *-у,* ч. Материк, велика ділянка суші площею не менше кількох мільйонів квадратних кілометрів, оточена з усіх боків океаном. *Закинута майже на тисячокілометрову висоту маленька кулька почала облітати планету коло за колом, її радіосигнали було чути на всіх континентах, і вони були однаково зрозумілі всім* (*Наука і життя*).

150. Корали // коралі. Розрізняються закінченням *-и, -і.*

Корали, *-ів,* мн. Морські тварини, що живуть колоніями на морських та океанських стелях, а також вапнисті відклади деяких видів морських тварин, які використовують як прикрасу. *Рифові корали.*

Коралі, *-ів,* мн. **1.** Намисто з коралів, з вапнистих відкладів взагалі. *Червоні коралі.* **2.** Нарости червоного кольору на шиї індика. *Індик сердито труснув коралями.*

151. Кордон // закордон. Похідні пароніми *за кордоном // закордоном.* Розрізняються відсутністю і наявністю префікса *за-*.

Кордон, *-у,* ч. Межа, рубіж між територіями. *Поїхав за кордон, приїхав з-за кордону, побував за кордоном.*

Закордон, *-у, ч.* Іноземні держави, чужі краї. *Закордон захоплено аплодував українським артистам; за останні роки значно зросла торгівля і поширилися культурні зв'язки із закордоном.*

152. Кореневий // корінний. Спільний корінь *коре*(*і*)*н-* розрізняються суфіксами *-ев-, -н-*.

Кореневий, *-а, -е.* **1.** Який стосується кореня рослини. *Кореневий волосок.* **2.** Який стосується кореня — головної значущої частини слів; який складається лише з кореня. *Коренева частина слова.*

Корінний, *-а, -е.* **1.** Споконвічний, постійний. *Корінне населення.* **2.** Дуже важливий, істотний. *Корінне завдання,*

53. Корисливий // корисний. Відрізняються суфіксами *-лив-, -н-*.

Корисливий, *-а, -е.* Який прагне до власної вигоди, робить щось заради власної наживи; користолюбний. *Корислива людина.*

Корисний, *-а, -е, для кого і кому.* **1.** Який приносить або здатний приносити користь, добрі наслідки. *Дітям мед дуже корисний.* **2.** *спец.* Який має певне призначення. *Корисний час машини.*

154. Крейдистий // крейдяний. Розрізняються суфіксами *-ист-, -ян-*.

Крейдистий, *-а, -е.* Який містить у своєму складі крейду або схожий на крейду. *Крейдисті породи.*

Крейдяний, *-а, -е.* **1.** Виготовлений з крейди. *Крейдяний порох.* **2.** Який має колір крейди. *Білий крейдяний папір.*

155. Кристал // кришталь. Розрізняються кореневими приголосними *с, ш* та твердою і м'якою основами.

Кристал, *-у,* ч. Тверде неорганічне тіло, що має форму правильного багатогранника. *Обезбарвлені кристали.*

Кришталь, *-ю, ч.* Скло високого ґатунку, вироби з такого скла, здебільшого посуд. *Дорогий кришталь.*

156. Кристалічний // кришталевий.

Розрізняються кореневими приголосними *с, ш,* суфіксами *-іч-/-н-, -ев-*.

Кристалічний, *-а, -е.* Який має кристалічну будову, складається з кристалів. *Кристалічна порода.*

Кришталевий, *-а, -е.* **1.** Який стосується кришталю, виготовлений з нього. *Кришталевий кубок.* **2.** Ясний, прозорий,

блискучий, мелодійний. *Кришталевий голос.* **3.** Високоморальний. *Кришталева людина.*

157. Кубічний // кубовий. Розрізняються суфіксами *-іч-/-н-, -ов-*.

Кубічний, *-а, -е.* **1.** Який має форму куба. *Кубічна будівля.* **2.** *мат.* Який стосується куба — добутку трьох однакових співмножників або третьої степені числа. *Кубічний корінь* **3.** *спец.* Який має три виміри. *Кубічний метр.*

Кубовий, *-а, -е.* Яскраво-синій (про тканину); індиговий. *Кубова тканина.*

158. Кулінарний // кулінарський. Розрізняються суфіксами *-н-, -ськ-*.

Кулінарний, *-а, -е.* Який стосується кулінарії. *Кулінарні вироби, кулінарні рецепти.*

Кулінарський, *-а, -е.* Який стосується кулінара і пов'язаний з ним. *Кулінарський талант.*

159. Лев — лева // Лев — Льва. Розрізняються значенням **і** відмінковими формами (наявністю голосного *е* в загальній назві та його відсутністю у власній).

Лев, лева, ч. Великий хижий звір родини котячих. *Чорногривий лев.*

Лев, Льва, ч. Ім'я людини. *На зборах не було тільки Льва Олексійовича.*

160. Лікувати // лічити. Корені *лік-, ліч-*; розрізняються кореневими приголосними *к, ч,* суфіксами *-ува-, -т-*.

Лікувати, *-кую, -куєш,* недок., кого, що. Застосовувати ліки та інші засоби припинення болю, захворювання. *Лікувати хворого.*

Лічити, *лічу, лічиш,* недок. Називати числа у послідовному порядку, вести підрахунки, рахувати. *Лічити учнів, вагони.*

161. Лісник // лісівник // лісничий // лісовик. Спільний корінь *ліс-*; розрізняються суфіксами *-н-/-ик, -ів-/-ник, -нич-, -ов-/-ик*.

Лісник, *-а,* ч. Це людина, що охороняє ліс, а також виконує ще деякі види робіт. *Дбайливий лісник.*

Лісівник, *-а,* ч. Фахівець із вирощування лісів. *Лісівник-експериментатор.*

Лісничий, *-чого,* ч. Службовець лісництва або завідуючий лісництвом. *Старший лісничий.*

Лісовик, *-а,* ч. **1.** Люди, які живуть у лісі або займаються лісовими промислами, полюванням. **2.** Назва міфологічної істоти, яка, за уявленням багатьох народів, у тому числі й українців, жила в лісі, була охоронцем його скарбів. *Добрий лісовик.*

162. Любимий // улюблений. Спільний корінь *-люб(л)-*; розрізняються суфіксами *-им-, -ен-,* префіксом *у-*.

Любимий, *-а, -е,* (*рідко*). Той, якого люблять. *Любима мати.*

Улюблений, *-а, -е.* Уподобаний, такий, якому надають перевагу. *Улюблений письменник, пісня.*

163. Людний // людяний. Спільний корінь *люд-*; розрізняються суфіксами *-н-, -ян-*.

Людний, *-а, -е.* Багатолюдний. *Людне місто.*

Людяний, *-а, -е.* Гуманний, доброзичливий, чуйний до інших. *Людяний закон.*

164. Материн // материнський. Спільні корінь *мат-,* суфікс *-ер-/-ин-*; розрізняються суфіксом *-ськ-*. Іноді можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Материн, *-а, -е.* Належний матері. *Материна хустка.*

Материнський, *-а, -е.* **1.** Властивий матері, такий, як у матері; щирий, ніжний, рідний. *Материнська ласка, ніжність.* **2.** Такий, що дає основу для життя. *Материнська рослина, клітина.*

165. Матеріал // матерія. Спільний корінь *матер-*; розрізняються суфіксами *-і-/-ал-, -і(я),* мають різний рід. В окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Матеріал, *-у,* ч. Сировина, те, з чого що-небудь будують, виготовляють. *Покрівельний матеріал.*

Матерія *-і,* ж. **1.** (тільки *одн.*). Філософська категорія для означення об'єктивної реальності, яка дана людині у відчуттях її, яка копіюється, фотографується, відображується нашими відчуттями, існуючи незалежно від них. *Місце матерії у філософії.* **2.** Те, з чого складаються всі тіла в природі, речовина. *Матерія безмежна.* **3.** Те саме, що тканина. *Матерія дешева, міцна.*

166. Мелодика // мелодія. Спільний корінь *мелод-*; розрізняються суфіксами *-ик-, -ія-*.

Мелодика, *-и,* ж. **1.** Сукупність властивостей, які характеризують мелодичні явища в музиці, мові, поезії. *Мелодика вірша.* **2.** Наука про мелодію. *Успіхи мелодики.*

Мелодія, *-і, ж.* Єдність звуків, організованих ритмічно й ладово-інтонаційно, які створюють мотив; наспів. *Мелодія вальсу.*

167. Мелодраматизм // мелодраматичність. Розрізняються суфіксами *-изм, -ич-/-н-/-ість.*

Мелодраматизм, *-у.* ч. Перебільшені чутливість, сентиментальність, могутність в зображенні чого-небудь, властиві мелодрамі. *Ця сцена сповнена мелодраматизму.*

Мелодраматичність, *-ності,* ж. Властивість чого-небудь, що сповнене мелодраматизму. *Мелодраматичні ситуації.*

168. Метеор // метеорит. Розрізняються наявністю і відсутністю суфікса *-ит.*

Метеор, *-а,* ч. Падаюча зірка, явище спалаху в атмосфері. *Фотографія метеора.*

Метеорит, *-а,* ч. Тверде тіло, що випадає на поверхню Землі, залишок метеора. *Падіння метеорита.*

169. Метеоритний // метеоричний // метеорний. Спільний корінь *метеор-* , розрізняються суфіксами *-ит-/-н-, -ич-/-н-, -н-.*

Метеоритний, *-а, -е.* Який стосується метеорита. *Метеоритне розпилення.*

Метеоричний, *-а, -е.* Властивий метеору, подібний до нього. *Метеоричний літ птахів.*

Метеорний, *-а, -е.* Який стосується метеора, має відношення до нього. *Метеорний дощ.*

170. Мимохідь // мимохіть. Спільний корінь *мимо-,* різні корені *-хідь* (від *ходити*), *-хіть* (від *хотіти*).

Мимохідь, *прися.* **1.** Приходячи мимо кого-, чого-небудь. *По дорозі мимохідь заглянути, зазирнути.* **2.** Побіжно, не зосереджуючись на чому-небудь. *Мимохідь сказати.*

Мимохіть, *присл.* Без певного наміру, мимоволі, несвідомо. *Мимохіть подумати, згадати,*

171. Місто // місце. Розрізняються кореневими приголосними *т, ц,* закінченнями *-о, -е.*

Місто, *-а,* с. Великий населений пункт. *Зелене місто.*

Місце, *-я,* с. **1.** Простір, пункт, де що-небудь розміщене. *Вигідне місце, бути на місці.* **2.** Частина, уривок твору, художнього чи музичного. *Виправлені деякі місця в оригіналі.* **3.** Становище в суспільстві, службова посада. *Вийшов на перше місце.*

172. Міфічний // міфологічний. Мають спільний корінь *міф-,* розрізняються наявністю та відсутністю другого кореня *лог-* і відтінками значення.

Міфічний, *-а, -е.* Властивий міфові — стародавньому народному сказанню про богів і героїв. *Міфічний образ.*

Міфологічний, *-а, -е.* Прикметник від іменника міфологія, що вживається в значенні сукупності, системи міфів і науки про міфи. *Старовинні надписи на міфологічні теми на стінах.*

Міфічний і ***міфологічний.*** Можуть часом вживатися як синоніми, коли йдеться про щось властиве і окремому міфу, і міфології

в цілому: міфічний і міфологічний герой та міфічний сюжет і міфологічний сюжет.

173. Мова // мовлення. Спільний корінь *мов*(*л*)-; розрізняються суфіксом *-енн*(*я*), мають різний рід. Похідні пароніми *мовний // мовленнєвий*; в окремих значеннях можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Мова, *-и,* ж. **1.** Основний засіб спілкування і взаємного розуміння в людському суспільстві. *Мова рідна, іноземна.* **2.** (*тільки одн.*). Те саме, що мовлення; спосіб, манера висловлюватися, окремий стиль. *Мова розмовна, мова моряків.*

Мовлення, *-я,* с. (*книжн., перев. лінгв.*). **1.** Процес говоріння, результат цього говоріння; втілення, реалізація мови як системи; манера говорити. *Мовлення чітке, культурне.* **2.** Те саме, що стиль мови. *Мовлення усне, літературне.*

174. Морфемний // морфологічний. Спільний корінь *морф-*; розрізняються морфемами *-ем-/-н-, -о-/-лог-/-ічн-.*

Морфемний, *-а, -е,* (*лінгв.*). Який стосується морфеми як найменшої значущої частини слова. *Морфемний аналіз.*

Морфологічний, *-а, -е,* (*лінгв.*). Який стосується морфології як розділу граматики, що визначає форму слова. *Морфологічні категорії.*

175. Мотив // мотивація. Спільний корінь *мотив-*, розрізняються наявністю та відсутністю суфіксів *-ац-/-і-*(*я*).

Мотив, *-у,* ч. **1.** Підстава для певних дій. *Мотиви людських вчинків.* **2.** Основна музична побудова, мелодія. *Мотив вальсу.* **3.** Тема мистецького твору. *Соціальні мотиви в творчості Шевченка.*

Мотивація, *-і,* ж. Сукупність мотивів; обґрунтування. *Психологічна мотивація поведінки героїв твору.*

176. Музикальний // музичний. Спільний корінь *музик*(*ч*)-; розрізняються суфіксами *-альн-, -н.*

Музикальний, *-а, -е.* **1.** Обдарований здатністю тонко сприймати музику, відчувати музичні твори, виконувати їх. *Музикальна людина, дитина.* **1.** Мелодійний, приємний звучанням. *Музикальний твір, голос.*

Музичний, *-а, -е.* Який стосується музики як виду мистецтва. *Музична творчість.*

177. Нагода // пригода. Спільний корінь *-год-*; розрізняються префіксами *на-, при-.*

Нагода, *-и,* ж. Зручні для здійснення чого-небудь, обставини, слушний момент. *Вимріяна нагода.*

Пригода, *-и,* ж. **1.** Те, що трапилось (здебільшого непередбачене, несподіване); подія, випадок. *Тяжка, лиха пригода.* **2.** (*перев. мн.*). Події, які трапляються під час подорожей, мандрівок. *Веселі пригоди.*

178. Надчутливий // надчуттєвий. Спільні префікс *над-*, корінь *-чут-*; розрізняються суфіксами *-лив-*, *-тєв-*.

Надчутливий, *-а, -е.* Який має чутливість, більшу за звичайну. *Надчутливі органи у деяких тварин.*

Надчуттєвий, *-а, -е.* Який, за твердженням ідеалістичної філософії, міститься по той бік матеріального світу і недоступний для чуттєвого сприймання. *Надчуттєве сприйняття.*

179. Нажива // пожива. Розрізняються префіксами *на-*, *по-*.

Нажива, *-и,* ж. **1.** Збагачення шляхом махінацій, нагромадження матеріальних цінностей. *Погоня за наживою.* **2.** Принада, почеплена на гачок чи іншу снасть, для ловіння риби, птахів, звірів. *Нажива для риби.*

Пожива, *-и,* ж. **1.** Те, що живить організм. *Вороненятка повикльовувались, і мати полетіла шукати для них поживи* (*І. Франко*). **2.** Те, що дає матеріал для роздумів, збагачує духовний світ. *Оригінальні казки дають поживу розумові.*

180. Найми // наймитування. Розрізняються суфіксами *-ит-/-ув-/-анн*(*я*).

Найми, -ів, мн. Робота або служба, на яку хтось найнявся. *У наймах мав служити.*

Наймитування, *-я,* с. Праця наймитом. *Роки наймитування.*

181. Наймит // найманець. Мають спільний корінь *найм-*, розрізняються суфіксами *-ит-*, *-ан-/-ець*.

Наймит, *-а,* ч. **1.** До революції означало найманого сільськогосподарського робітника. *Опріч Графійки, було ще два наймити* (*М. Коцюбинський*). **2.** (*перен.*). Має забарвлення осуду, виражає презирливе ставлення мовця до об'єкта розмови. *Бандит, криміналіст, німецький наймит* (*О. Гончар*).

Найманець, *-я,* ч. **1.** Солдати і офіцери найманих військ. **2.** (*перен.*) Той, хто захищає чужі інтереси не з переконання, а з корисливих цілей. *Лібкнехт і Люксембург були по-звірячому вбиті найманцями німецького імперіалізму* (*З періодичної преси*).

182. На протязі // протягом. Спільний корінь *протяг*(*з*)-, етимологічно — різні форми одного слова.

На протязі, прийм. з ім. Різкий струмінь повітря, що продуває. *Стояти, сидіти на протязі.*

Протягом, *присл.* Уживається при позначенні часу тривання, існування якої-небудь дії, процесу. *Протягом дня, години.*

183. Напруженість // напруження. Розрізняються суфіксами *-ен-/-ість, -енн(я)*.

Напруженість, *-ості,* ж. Властивість, стан чого-небудь відносно знач. прикм. напружений. *Ослаблення міжнародної напруженості.*

Напруження, *-я,* с. Вищий ступінь вияву дії чого-небудь. *Нервове напруження.*

184. Напрям // напрямок. Мають спільний корінь *-прям-*, префікс *на-*; розрізняються суфіксом *-ок* і відтінками значення.

Напрям, *-у,* ч. **1.** (*перен.*). Шлях розвитку, ідейна спрямованість, суспільний, літературний рух, течія. *Всіляко підтримуючи демократичний напрям в українській літературі, він* (*Чернишевський*) *дуже високо оцінював творчість Шевченка* (*І. Цюпа*). **2.** Ділянка фронту. *Червона кімната на Київському напрямі прорвала фронт польських армій* (*О. Гончар*).

Напрямок, *-у,* ч. Визначає лінію фізичного руху на невеликих відстанях. *В одній з таких яруг, глибоких та покручених по всіх напрямках весняними водами, на самому дні ворушились люди* (*М. Коцюбинський*).

185. Народний // народницький. Розрізняються наявністю та відсутністю суфіксів *-и-/-цьк-*.

Народний, *-а, -е.* **1.** Який створений народом, належить йому. *Народна творчість.* **2.** Який тісно пов'язаний з народом, відповідає його світоглядові. *Твори народних поетів живуть віки.*

Народницький, *-а, -е.* Пов'язаний з народництвом — суспільно-політичним рухом в Росії в пореформований час. *Народницька інтелігенція.*

186. Наступальний // наступний. Спільні префікс *на-*, корінь *-ступ-*; розрізняються суфіксами *-а-/-льн-, -н-*.

Наступальний, *-а, е.* Який пов'язаний з інтенсивними діями для досягнення бажаного. *Наступальні бої.*

Наступний, *-а, -е.* Який з'являється слідом за чимось, найближчий у часі чи просторі. *Наступного дня.*

187. Натуралістичний // натуральний // натурний. Спільний корінь *натур*; розрізняються суфіксами *-ал-/-іст-/-ичн-, -аль-/-н-, -н-*.

Натуралістичний, *-а, -е.* **1.** Який стосується натуралізму — напряму в мистецтві та в літературі, що вимагає фотографічно-точного копіювання окремих явищ життя. *Натуралістичне*

мистецтво. **2.** Який механічно копіює дійсність без належних узагальнень. *Закидали часом Котляревському і деякі гостро натуралістичні риси.*

Натуральний, *-а, -е.* **1.** Природного походження, протилежний штучному. *Натуральний каучук.* **2.** Справжній, невдаваний. *Рука автора була натуральною.* **3.** Який виражається натурою. *Натуральне господарство.*

Натурний, *-а, -е.* Який виконується з натури, робиться на фоні природи. *Натурні зйомки.*

188. Натхненність // **натхнення.** Розрізняються наявністю та відсутністю суфікса *-їсть.*

Натхненність, *-ості,* ж. Властивість, що характеризує піднесення творчих сил людини, активізацію її психічних процесів. *Натхненність поетичного стилю Пушкіна.*

Натхнення, *-я,* с. Психічний стан піднесеності творчих потенцій людини. *Сповнений натхнення.*

189. Невичерпаний // **невичерпний.** Розрізняються суфіксами *-ан-, -н-,* наголосом.

Невичерпаний, *-а, -е.* Якого не витратили, не вичерпали, який зберегли. *Невичерпане багатство квітів.*

Невичерпний, *-а, -е.* Яке неможливо вичерпати, великий. *Бажаю невичерпної наснаги.*

190. Нерозуміння // **непорозуміння.** Розрізняються префіксами *не-, не-/по-.*

Нерозуміння, *-я,* с. Нездатність зрозуміти, збагнути що-небудь. *Нерозуміння теми.*

Непорозуміння, *-я,* с. Взаємне нерозуміння; незгода, суперечка. *Виникло непорозуміння.*

191. Обмін // **обмінюваність.** Спільні префікс *об-,* корінь *-мін-*; розрізняються наявністю та відсутністю суфіксів *-юва-/-н-/-ість.*

Обмін, *-у,* ч. Процес обмінювання чимось. *Обмін товарами.*

Обмінюваність, *-ності,* ор. *-ністю,* ж. Здатність до обміну. *Обмінюваність товару.*

192. Обумовлювати // **зумовлювати.** Розрізняються префіксами *об-, з-.*

Обумовлювати, *-юю, -юєш.* Встановлювати (в договорах, угодах тощо) певні умови, строки, показники. *Обумовлені в договорах терміни не було порушено.*

Зумовлювати, *-юю, -юєш.* Спричиняти, викликати що-небудь. *Охолодження організму зумовлює захворювання.*

193. Обшукати // ошукати. Розрізняються префіксами *об-, о-*.

Обшукати, *-каю, -каєш.* **1.** Зробити обшук. *Поліція обшукала весь дім.* **2.** Старанно шукати кого-, що-небудь. *Обшукати навколо хати.*

Ошукати, *-каю, -каєш, розм.* Обдурювати когось. *Хотів пан когось ошукати, та й сам ошукався* (*С. Руданський*).

194. Одинарний // ординарний. Розрізняються наявністю та відсутністю кореневої приголосної *р*.

Одинарний, *-а, -е.* Не подвійний, який складається з однієї частини. *Одинарна рама.*

Ординарний, *-а, -е.* Звичайний, банальний, який нічим не відрізняється від інших. *Ординарне обличчя.*

195. Ожеледь // ожеледиця. Спільний корінь *ожелед-*; розрізняються суфіксом *-иц*(*я*). Донедавна виступали синонімами.

Ожеледь, *-і,* ж. Переохолоджені краплі дрібного дощу або мряки, що замерзають при слабкому морозі. *Дерева вкрилися ожеледдю.*

Ожеледиця, *-і,* ж. Тонкий шар льоду на поверхні землі, коли після дощу або відлиги вдарить мороз. *На дорогах ожеледиця.*

196. Олива // оліфа // олія. Мають подібні корені *олив-, оліф-, олій-*.

Олива, *-и,* ж. **1.** Субтропічна рослина родини маслинових; плоди (це маслина). *Смачна олива.* **2.** Олія з плодів оливи. *Заправити салат оливою.*

Оліфа, *-и,* ж. Рідка речовина, що її одержують переробкою олії для виготовлення фарб, лаків. З насіння льону-довгунця добувають льняну олію, яка є харчовим продуктом і йде на виготовлення оліфи. *Розвести оліфою.*

Олія, *-ї,* ж. **1.** Рідка жирова речовина, яку добувають з насіння або плодів деяких рослин. *Соняшникова олія.* **2.** *спец.* Олійна фарба.

197. Орден // ордер. Корені *орден, ордер* (етимологічно спільнокореневі, від. *лат.* ordeo — ряд, порядок); розрізняються кореневими приголосними *н. р.*

Орден, ч. **1.** род. *-а.* Почесна відзнака, якою нагороджують за військові або трудові заслуги. *Одержати орден.* **2.** род. *-у.* Чернеча або лицарсько-чернеча громада з певним статутом; назва деяких таємних об'єднань. *Таємний орден.*

Ордер[1]***,*** *-а,* ч. Письмове розпорядження про обшук, арешт чи звільнення з ув'язнення когось; документ на одержання чи видачу певних цінностей. *Ордер на квартиру*; *оплатити за ордером.*

Ордер[2]**,** *-а,* ч., (*спец.*). Певна структура і художня обробка складових частин стояково-балочної конструкції будівлі. *Ордер храму.*

198. Оркестрантський // оркестровий. Спільний корінь *оркестр-*; розрізняються суфіксами *-ант-/-ськ-, -ов-.*

Оркестрантський, *-а, -е.* Який стосується оркестранта, оркестрантів. *Оркестрантський хист.*

Оркестровий, *-а, -е.* Призначений для оркестру; виконуваний оркестром. *Оркестрова сюїта.*

199. Освідчення // освічення. Корні *-свід-, -свіч*(*т*)*-.* Спільні префікс *о-,* суфікс *-енн*(*я*); розрізняються кореневим приголосним *д,* суфіксом *-ч-.*

Освідчення, *-я,* с. Признання в коханні; пропозиція одружитися. *Дівчина відтягувала відповідь на освідчення.*

Освічення, *-я,* с. (*рідко*). Навчання, знання, культура. *Освічення населення.*

200, Особистий // особовий. Спільний корінь *особ-* розрізняються суфіксами *-ист-, -ов-.*

Особистий, *-а, -е.* **1.** Який належить певній особі; призначений для індивідуального користування чи обслуговування (переважно про конкретні предмети). *Особисте господарство.* **2.** Який безпосередньо стосується якоїсь особи, виражає її індивідуальність (перев. у спол. з абстрактними назвами). *Особисті уподобання.* **3.** Який здійснюється самою собою безпосередньо, а не через інших. *Особистий внесок.*

Особовий, *-а, -е.* **1.** Який стосується окремої людини, індивіда; вживається в кількох усталених словосполученнях. *Особова назва*; *особове посвідчення*; *особовий склад*; *особова справа*; *особовий рахунок.* **2.** Який виражає категорію особи. *Особові дієслівні утворення.*

201. Паливо // пальне. Спільний корінь *пал*(*ь*)- розрізняються суфіксами *-ив-, -н-* похідні пароніми *паливний // пальнийю.*

Паливо, *-а,* с. Горюча тверда, рідка або газоподібна речовина (дрова, вугілля, нафта, газ), яка служить джерелом теплової енергії тіла. *Природне паливо.*

Пальне, *-ого,* с. Паливо для двигунів внутрішнього згорання (бензин, солярка тощо). *Високоякісне пальне.*

202. Пам'ятка // пам'ятник. Спільний корінь *пам'ят-*; розрізняються суфіксами *-к-, -н-/-ик.*

Пам'ятка, *-и,* ж. Предмет матеріальної культури минулого, який зберігся. *Історична пам'ятка.*

Пам'ятник, *-а,* ч., кому, чому. Архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь когось-чогось. *Гранітний пам'ятник.*

203. Первинний // первісний. Спільні корінь *-пере-*; суфікс *-н-*; розрізняються суфіксами *-ин-, -іс-.*

Первинний, *-а, -е.* **1.** Від якого, з чого починається що-небудь; початковий. Первинна обробка молока. **2.** Який з'явився раніше вторинного. Первинна основа. **3.** Який є початковою ланкою якоїсь структури, організації; низовий. *Первинна профспілкова ланка.*

Первісний, *-а, -е.* **1.** Який існував у найдавніші періоди. *Первісні люди винайшли найпростіші знаряддя праці.* **2.** Який існував спочатку і був замінений чимось іншим. *Первісний задум.*

204. Перекладацький // перекладний. Спільний корінь *-клад-,* префікс *пере-*; розрізняються суфіксами *-а-/-цьк-, -н-. Перекладацький, -а, -е.* Який стосується перекладача і його діяльності. *Перекладацька діяльність, манера.*

Перекладний, *-а, -е.* Перекладений з іншої мови; який стосується перекладу як виду літературної діяльності. *Перекладний словник, рекламний словник.*

205. Переконаний // переконлнвнй. Спільні корінь *-кон-,* префікс *пере-*; розрізняються суфіксами *-а-/-н, -лив-.*

Переконаний, *-а, -е,* Який має тверду впевненість у чомусь, вірить у щось. *Переконаний у справедливості.*

Переконливий, *-а, -е* Який переконує, змушує переконатися в чомусь. *Багряний створив переконливий образ людини-борця за свою долю, людину-життєлюба.*

206. Перемішати // перемісити. Спільний корінь -міс-, префікс *пере-*; розрізняються суфіксами *-а-, -и-.*

Перемішати, *-аю, -аєш.* **1.** Перемішати складники якоїсь речовини і т. ін. *Перемішати ґрунт у парниках.* **2.** Змішуючи, поєднувати що-небудь різнорідне. *Перемішати пісок із цементом.*

Перемісити, *-мішу, -місиш,* **1.** Мішаючи, перетворити що-небудь в однорідну масу. *Перемішати багнюку.* **2.** Місити повторно *Перемісити глину.*

207. Переможений // переможний. Спільний корінь *переможрозрізняються суфіксами -ен-, -н-.* Можуть вступати в антонімічні зв'язки.

Переможений, *-а, -е.* Який зазнав поразки. *Переможений ворог.*

Переможний, *-а, -е.* Який закінчився перемогою; пов'язаний з перемогою, перемогами. *Переможний бій.*

208. Писемний // письменний // письмовий. Спільний корінь *-пис*(*ь*)- розрізняються суфіксами *-ем-/-н-, -м-/-енн-, -м-/-ов-.*

Писемний, *-а, -е.* Написаний; протилежний усному (про мову). *Писемна форма мовлення.*

Письменний, *-а, -е.* Який уміє читати і писати; грамотний. *Письменний чоловік.*

Письмовий, *-е.* **1.** Писаний (перев. в навчальному й *діловому* мовленні). *Письмовий екзамен.* **2.** Який служить, вживається для писання. *Письмовий стіл.*

209. Писемність // письменність // письменство. Спільний корінь *пис*(*ь*)-; розрізняються суфіксами *-ем-/-н-, -м-/-енн -, -м-/-ен-/-ств-*; мають різний рід.

Писемність, *-ності,* ж. Система графічних знаків, уживаних для писання в якій-небудь мові або групі мов. *Латинська писемність.*

Письменність, *-ності,* ж. Уміння читати й писати, грамотність. *Рівень письменності.*

Письменство, *-а,* с. Література (літератури). *Світове письменство.*

210. Підбір // підбор. Розрізняються кореневими голосними *і, о.*

Підбір, *-бору,* ч. Дія за значенням підбирати потрібне, відповідне чому-небудь. *Підбір кадрів.*

Підбор, *-бора,* мн. *-бори, -борів.* Дерев'яна, шкіряна та ін. набійка на підошві взуття. *Підбор черевика.*

211. Підозрілість // підозріливість. Розрізняються суфіксами *-ість, -ив-/-ість.*

Властивість і стан за знач, підозрілий; який викликає підозру, недовір'я. *Професійна підозрілість.*

Підозріливість, *-ості,* ж. Властивість і стан за знач. підозріливий; схильний до підозр, недовірливий. *Підозріливість слідчого сприяла йому об'єктивно вирішити проблему.*

212. Повставати // поставати. Мають спільний корінь *став-*; розрізняються наявністю другого префікса *по-/в-* і *по-.*

Повставати, *-аю, -єш.* **1.** Випростатися з сидячого чи лежачого положення (у множині). *Хлопці тимчасом нишком пошепотіли з дівчатами, далі повставали і почали прощатись* (*С. Васильченко*). **2.** Перестати спати, прокинутися (у множині). *Гості повставали рано і о 10 годині вже були на виставці.* **3.** Виринати,

показуватися, вставати перед кимсь. *Їхатимеш, коли засне старий Дніпро і повстануть круті сиві береги.* **4.** Виступати, піднімати бунт, бучу, шум. *Повстали народні маси.*

Поставати, *-таю, -таєш,* недок. **1.** Зробитися, стати видним; виникати. *А хто ж буде свині пасти, як постають панами* (*І. Нечуй-Левицький*). **2.** Перетворитися на когось. *Мати лишилася вдома з хлопцями та за щось так розсердилася на них, що не знала, як і вилаяти, та* з *гніву сказала, щоб вони гайворонами поставали* (*І. Нечуй-Левицький*).

213. Подвижник // сподвижник. Розрізняються кількістю префіксів *по-* і с-/*-по:*

Подвижник, *-а,* ч. **1.** Аскет, людина, яка з релігійних переконань позбавляє себе радощів життя. **2.** Людина, яка самовіддано бореться за досягнення високої мети на якомусь важкому поприщі. *Подвижник мистецтва, подвижник науки.*

Сподвижник, *-а,* ч. Чийсь соратник у якійсь надзвичайно важливій діяльності. *Шість років гриміли битви з перемінним успіхом. Загинуло багато сподвижників Хмельницького — Данило, Нечай, Кривоніс* (*О. Довженко*).

214. Подовжений // продовжений. Розрізняються префіксами *по-, про-.*

Подовжений, *-а, -е.* Збільшений у довжину. *Подовжений шнур.*

Продовжений, *-а, -е.* Збільшений у часі. *Продовжений рейс.*

215. Подразнення // роздратування. Корені *драз-, драт-*; розрізняються префіксами *по-, роз-,* суфіксами *-н/енн*(*я*), *-ув/анн*(*я*).

Подразнення, *-я,* с. **1.** Фізіологічний термін, що означає вплив якогось фактора на організм або на окремий орган тканини, клітини, внаслідок чого виникає біль, свербіння, запалення або якась інша специфічна реакція. *Процес збудження у корі великих півкуль головного мозку розвивається залежно від сили подразнення.* **2.** Стан запалення, почервоніння внаслідок дії на шкіру або слизову оболонку якихось факторів. *За останні два дні подразнення на руці хворого зменшилося.*

Роздратування, *-я,* с. Стан гострого нервового збудження, почуття гніву, невдоволення, досади. *Скрізь помічалося роздратування, чути було лайку, прокльони* (*М. Коцюбинський*).

216. Поживний // живильний. Спільний корінь *жив-*; розрізняються наявністю і відсутністю префікса *по-,* суфіксами *-н-, -альн-.*

Поживний, *-а, -е.* Який містить необхідні для живлення організму речовини. *Поживна їжа.*

Живильний, *-а, -е.* Який використовується для підживлення рослин, живить живі організми. *Живильне середовище.*

217. Покажчик // показник. Спільні корінь *каз*(*ж*)-, префікс *по-*, суфікс *-ик*; розрізняються буквосполученнями *жч-, зн-*.

Покажчик, *-а,* ч. **1.** Напис, стрілка або інша позначка, що вказує на напрям руху, розташування чого-небудь. *Дорожній покажчик.* **2.** Довідкова книжка або довідковий список, доданий до книжки. *Алфавітний покажчик.*

3. Контрольно-вимірювальний прилад. *Покажчик температури повітря, води.*

Показник, *-а,* ч. **1.** Доказ, ознака чого-небудь. *Важливий показник.* **2.** (*перев. мн.*). Дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу. *Високий показник.*

218. Показний // показовий. Спільні корінь *каз-*, префікс *по-*; розрізняються суфіксами *-н-, -ов-*.

Показний, *-а, -е.* **1.** Який привертає увагу певними позитивними якостями; помітний, привабливий. *Показний хлопець.* **2.** Розрахований на ефект, навмисно підкреслений. *Показна ніжність.*

Показовий, *-а, -е.* **1.** Який указує на щось, характеризує. *Показовий твір.* **2.** Прилюдний, відкритий. *Показовий суд.* **3.** Який є взірцем. *Показова школа.*

219. Помножувати // примножувати. Спільні корінь *-множ-*, суфікс *-ува-*; розрізняються префіксами *по-, при-*. Похідні пароніми *помноження//примноження.* Можуть вступати у синонімічні зв'язки в нетермінологічному значенні.

Помножувати, *-жую, -жуєш,* недок., *помножити, -жу, -жиш, док.* 1. Значно збільшувати кількість, розмір, силу чогось. *Помножувати силу. 2.* (*тільки док.*; *мат.*). Виконувати множення. *Два помножити на п'ять.*

Примножувати, *-жую, -жуєш,* недок., *примножити, -жу, -жиш,* док., що. Те саме, що помножувати у **1** зн. *Примножувати прибуток.*

220. Популяризація // популярність. Розрізняються суфіксами *-из-/-аці-, -н-/-ість.*

Популяризація, *-і,* ж. **1.** Виклад чого-небудь у дохідливій формі. *Популяризація класичної музики.* **2.** Поширення надбань світової культури, популяризування, пропаганда знань, заходів тощо. *Популяризація передового досвіду.*

Популярність, *-ості,* ж. **1.** Якість за значенням популярний; зрозумілий, доступний, дохідливий. *Популярність викладу твору.* **2.** Загальне визнання, прихильність широких мас, слава. *Популярність поета, співака.*

221. Посвідчення // посвідка // свідоцтво // свідчення. Мають спільний корінь *свід-*; розрізняються наявністю префіксів *по-* і суфіксами *-ч-/-енн*(*я*), *-к-, -о-/-цтв*(*о*).

Посвідчення, *-я,* с. Офіційний документ, який щось засвідчує; якщо це слово вжите без вказівки на те, що сам воно підтверджує, то йдеться про особисте посвідчення, тобто про документ, в якому засвідчується особа. *«Документ»,— сказав сивоусий охоронник. Павло вийняв особисте посвідчення, подав вусатому* (*В. Кучер*).

Посвідка, *-и,* ж. Синонім слова посвідчення. *«Оце тобі,— вийняла мати з кишені папірець,— Тимошина посвідка»* (*А. Головко*).

Свідоцтво, *-а,* с. Документ, що засвідчує якісь біографічні дані особи або її стан (фізичний, сімейний). *Свідоцтво про народження, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про освіту.*

Свідчення, *-я,* с. Показання свідків, твердження очевидців, підтвердження. *Запуск космічної ракети — свідчення того, що саме наша наука і техніка, наша країна, наш народ ідуть в авангарді прогресу.*

222. Посмішка // усмішка. Спільні корінь *-сміх*(*ш*)*-*, суфікс *-к-*; розрізняються префіксами *по-, у-*.

Посмішка, *-и,* ж. **1.** Глузливий вираз обличчя, що відбиває кепкування, іронію; насмішка. *Іронічна посмішка.* **2.** (*рідко, заст.*). Те саме, що усмішка. *Губи ясніли посмішкою, а ніс задерикувато стирчав угору.*

Усмішка, *-и,* ж. Порух м'язами обличчя, губ, очей, який виражає радість, задоволення. *Радісна усмішка, весела усмішка.*

223. Постава // поставка. Спільні префікс *по-*, корінь *-став-*; розрізняються суфіксом *-к-*.

Постава, *-а,* ж. Звичне чи вироблене положення тіла, манера триматися. *Постава голови.*

Поставка, *-и,* ж. Постачання чого-небудь на певних умовах. *Поставка картоплі та інших овочів.*

224. Постарити // постаріти. Розрізняються суфіксами *-и-*, *-і-*, наголосом.

Постарити, *-рю, -риш,* мин. *старив, старили.* Робити старим, старшим. *Постарили роки солдатських удів.*

Постаріти, *-рію, -рієш,* мин. *старів, старіли.* **1.** Стати старим, старішим. *Постаріли матері, постарішали і ми, їх діти, постарів час, усіх змінив, нікого не пожалів.* **2.** Не відповідати вимогам. *Постарів завод, постаріли і його цехи.*

225. Поступальний // поступливий // поступовий. Спільні корінь *ступ-,* префікс *по-*; розрізняються суфіксами *-аль-/-н-, -л-/-ив-, -ов-.*

Поступальний, *-а, -е.* Спрямований уперед. *Поступальний розвиток.*

Поступливий, *-а, -е.* Схильний поступатися. *Поступливий хлопець.*

Поступовий, *-а, -е.* Який відбувається у певній послідовності, не відразу, без раптових змін. *Поступовий перехід.*

226. Практик // практикант. Спільний корінь *практик-*; розрізняються суфіксом *-ант.*

Практик, *-а,* ч. **1.** Той, хто набув досвіду, знань у результаті практичної діяльності. *Досвідчений практик.* **2.** Той, хто займається практичною діяльністю. *Лікар-практик.* **3.** Практична ділова людина. *Характер практика.*

Практикант, *-а,* ч. Учень, студент, що проходить практику для практичного закріплення набутих знань. *Наставник практиканта.*

227. Премійований // преміальний (преміювальний). Спільний корінь *премій-;* розрізняються суфіксами *-ов-/-ан-, -а-/-льн-* (*-ува-/-льн*).

Преміальний, *-а, -е.* Який стосується премії. *Преміальні гроші.*

Премійований, *-а, -е.* Дієприкм. від преміювати. *Премійований автор роману.*

228 Привид // привід. Розрізняються кореневими голосними *и, і.*

Привид, *-а,* ч. Неясні, ледве окреслені контури чого-небудь, щось нереальне. *Нічні привиди.*

Привід[1]***,*** *-воду,* ч. Причина, підстава. *Давати привід.*

Привід[2]***,*** *-воду,* ч. 1. Дія від приводити. *Привід гостей.* **2.** Примусова доставка по суду. *Привід злочинця.*

229. Привітальний // привітний. Розрізняються суфіксами *-а-/-льн-, -н-.*

Привітальний, *-а, -е.* Який пов'язаний з вітанням; вітальний. *Привітальна телеграма.*

Привітний, *-а, -е* **1.** Щирий, доброзичливий, добрий. *Привітна усмішка.* **2.** Затишний, приємний. *Привітна кімната.*

230. Приводити // призводити. Спільні корінь *-вод-*, суфікс *-и-*, префікс *при-*; розрізняються префіксом *-з-*. Іноді можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Приводити, *-джу, -диш,* недок., ***привести,*** *-еду, -едеш,* док., що. **1.** Доводити до якого-небудь нейтрального або позитивного стану, до яких-небудь наслідків; надавати якогось вигляду. *Привести в належний вигляд.* **2.** Супроводжуючи, вказуючи шлях, допомагати або примушувати йти з собою куди-небудь. *Приводити друзів додому.*

Призводити, *-джу, -диш,* недок., ***призвести,*** *-еду, -едеш,* док., до нього. Доводити кого-небудь до якогось, переважно негативного, стану; спричиняти негативний наслідок якоїсь дії, впливу. *Призводити до хвороби.*

231. Приголомшений // приголомшливий. Розрізняються суфіксами *-ен-, -лив-*.

Приголомшений, *-а, -е.* **1.** (*дієприкм. від приголомшити, пас.*). Який зазнає приголомшення. *Приголомшений ударом.* **2.** (*прикм.*). Який виражає стан пригніченості. *Приголомшений вигляд.*

Приголомшливий, *-а,* -е. Який приголомшує. *Приголомшлива звістка.*

232. Приписка // прописка. Спільні корінь *-пис-*, суфікс *-к-*. Розрізняються префіксами *при-, про-*. Похідні пароніми *приписний // прописний.*

Приписка, *-и,* ж. **1.** Те, що дописане до якогось тексту. *Важлива приписка.* **2.** Перебільшення, здебільшого свідоме, важливих даних в офіційному документі. *Значна приписка.*

Прописка, *-и,* ж. Реєстрація за місцем проживання. *Постійна прописка.*

233. Приростання // прирощення. Спільні корінь *-рост(щ)-*, префікс *при-*; розрізняються суфіксами *-онн -, -енн-*.

Приростання, *-я,* с. Приєднання до чого-небудь у процесі росту; зростання з чимось. *Приростання селянина до землі.*

Прирощення, *-а, с.* Створення умов, можливостей для приростання чого-небудь, комплексне зростання, збільшення, примноження. *Прирощення капітальних вартостей.*

234. Прислужницький // прислужливий. Спільні корінь *-служ-*, префікс *при-*; розрізняються суфіксами *-ни-, -цьк-, -лив-*.

Прислужницький, *-а, -е.* Від ім. прислужник (зневаж.), належить прислужникові. *Там смерть, а тут прислужницька леврея* (*Д. Павличко*).

Прислужливий, *-а, -е.* Який охоче робить кому-небудь якусь послугу. *Прислужлива робітниця.*

235. Присмаглий // присмажений. Спільні корінь *смаг*(*ж*)*-*, префікс *при-*; розрізняються суфіксами *-л-, -ен-*.

Присмаглий, *-а, -е.* Колір, вигляд від дії сонячного проміння або вітру. *Присмагле на вітру обличчя.*

Присмажений, *-а, -е.* Підсмажений на вогні, сонці. *Присмажена котлета.*

236. Пристрасність // пристрасть. Спільні корінь *-страс*(*ть*)*-*, префікс *при-*; розрізняються суфіксами *-н-/-ість.*

Пристрасність, *-ості,* ж. Властивість за значенням пристрасний. *Пристрасність твору.*

Пристрасть, *-і,* ж. Сильне, дуже нестримне почуття. *Пристрасть полеміки.*

237. Причина // причинна. Розрізняються суфіксом *-н-*.

Причина, *-и,* ж. **1.** Явище, яке обумовлює або народжує інше явище. *Сміх без причини.* **2.** Підстава, привід до яких-небудь дій, вчинків. *Поважна причина.*

Причинна, *-ої,* ж. (*розм.*). Божевільна людина.

238. Проблема // проблематика. Спільний корінь *проблем-*; розрізняються суфіксом *-ат-/-ик-*. Похідні пароніми *проблемний // проблематичний.*

Проблема, *-и,* ж. Складне питання, завдання, що потребує розв'язання, вивчення, дослідження. *Основна проблема.*

Проблематика, *-и,* ж., (*тільки, одн.*). **1.** Сукупність проблем. *Широка проблематика.* **2.** Ідейно-тематичний зміст твору. *Проблематика роману.*

239. Програмний // програмовий // програмований. Спільний корінь *програм-*, розрізняються суфіксами *-н-, -ов-, -ован-*. Донедавна перші два синоніми; виявляється тенденція до виразного їх розмежування в літературній мові.

Програмний, *-а, -е.* Який містить у собі програму, визначає основу діяльності, політичну платформу, що нею керуються. *Програмний лозунг.*

Програмовий, *-а, -е.* Який є в навчальній програмі. *Програмовий твір.*

Програмований, *-а, -е.* Який здійснюється за допомогою програмування, кодування і навчальних машин, пристроїв (іноді й без них). *Програмоване завдання.*

240. Прозаїчний // прозовий. Спільний корінь *проз-*, розрізняються суфіксами *-а-/-іч-/-н-, -ов-*. Іноді можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Прозаїчний, *-а, -е.* (*заст.*). **1.** Те саме, що прозовий. *Прозаїчна повість.* **2.** Позбавлений поетичності, піднесеності, звичайний. *Прозаїчне життя.*

Прозовий, *-а, -е.* Який властивий прозі як роду літератури. *Прозовий твір.*

241. Проектний // проектований // проекційний // проективний. Корені *проекц-, проект-*; розрізняються суфіксами *-н-, -ов-/-ан-, -ій-/-н-, -ив-/-н-*.

Проектний, *-а, -е.* Який стосується проекту, проектування. *Проектний інститут.*

Проектований, *-а, -е.* Дієприкм. до проектувати. *Проектовані видання.*

Проекційний, *-а, -е.* Який стосується проекції. *Проекційний апарат.*

Проективний, *-а, -е.* У знач. відображення просторової фігури на площі *Проективна геометрія.*

242. Пронизливий // пронизаний. Спільні корінь *-низ-*, префікс *про-*; розрізняються суфіксами *-л-/-ив-, -ан-*.

Пронизливий, *-а, -е.* **1.** Який, проймаючи, викликає неприємні, недоброзичлив відчуття. *Пронизливий вітер.* **2.** Який різко наповнює звуками повітря, простір. *Пронизливий крик.*

Пронизаний, *-а, -е.* Дієприкм. від пронизати. *Пронизаний вітром.*

243. Противник // супротивник. Спільні корінь *проти-*, суфікс *-в-/-н-/-ик*; розрізняються префіксом *су-*.

Противник, *-а,* ч. **1.** Термін у військовій справі, означає назву ворожої сторони. *Про укріплення противника ніхто не мав точного уявлення, але, незважаючи на це, війська з ходу пішли на штурм, настільки великим був їхній порив, бажання не дати ворогові укріпитись у Криму на зиму* (*О. Гончар*). **2.** (*перен.*) Людина, яка негативно ставиться до якихось дій, ідей, теорій, активно виступає проти них, заперечує їх. *Противник новаторства.*

Супротивник, *-а,* ч. Спортивний термін. *Білограєва рука з затиснутим у ній конем смикнулась враз, опустилася, він поставив фігуру просто під пішака супротивника* (*Ю. Мушкетик*). **2.** (*худ., розмовн.*). Ворогуюча сторона, яка збройно виступає проти іншої. *Другого дня, як косарі в жнива, на сході сонця, почали сходитися війська супротивників на бій.* **3.** (*перен.*). Людина, що

додержується протилежних поглядів, має інші наміри, звички, ніж хтось. *Я шаную його як відважного супротивника, людину, що може відстоювати свої погляди.*

244. Професійний // професіональний. Спільний корінь *професі-(й)-*, суфікс *-н-*; розрізняються кореневим приголосним *й*, суфіксом *-ональ-*.

Професійний, *-а, -е.* Який стосується роду, занять, трудової діяльності людини. *Професійний лідер.*

Професіональний, *-а, -е.* Який стосується професіонала — людини, яка зробила певне заняття предметом своєї постійної діяльності, є знавцем своєї справи. *Професіональна група.*

245. Публіцистичний // публічний. Корені *публіч-, публіц-* розрізняються кореневими приголосними *ц, ч,* суфіксами *-ист-, -ичн-, -н-*.

Публіцистичний, *-а, -е.* Який стосується публіцистики як роду літературної творчості. *Публіцистичний стиль.*

Публічний, *-а, -е.* **1.** Прилюдний. *Владико, щоб виголосити свою першу публічну промову, довго, старанно готувався.* **2.** Призначений для широкого відвідування. *Публічна бібліотека.*

246. Район // регіон. Схожі за вимовою. *Район, -у,* ч. **1.** Невелика адміністративно-територіальна одиниця у складі області, краю, великого міста. *Київський район.* **2.** Частина території, яка становить єдине ціле як економічна, промислова та ін. одиниця. *Промислові райони країни.* **3.** Місце, в межах якого відбувається або поширюється щось; осередок чогось. *Торговельний район.*

Регіон, *-у,* ч. Велика територія, що характеризується комплексом притаманних їй ознак: фізико-географічних, економічних тощо. *Африканський регіон.*

247. Рахівник // рахівниця. Спільний корінь *рахів-*; розрізняються суфіксами *-ник, -ниц-*. Належать до різного граматичного роду.

Рахівник, *-а,* ч. Спеціаліст з рахівництва (коли мова йде про жінку — вживається рахівниця). *Досвідчений рахівник.*

Рахівниця, *-і,* ж. Пристрій для лічби; чотирикутна рама з поперечними дротиками, на які нанизані рухомі кісточки. *Дерев'яна рахівниця.*

248. Реалістичний // реальний. Спільний корінь *реал(ь)-*, розрізняються суфіксами *-іст-/-ичн-, -н-*. Похідні пароніми: *реалістичність //реальність, реалістично //реально.*

Реалістичний, *-а, -е.* **1.** Який стосується реалізму, правдивого відображення, побудований на принципах реалізму. *Реалістичний метод.* **2.** Те саме, що реальний **у 3** зн. *Реалістична політика.*

Реальний, *-а, -е.* **1.** Який існує в об'єктивній дійсності; дійсний (протилежне уявний). *Реальні умови.* **2.** Який можна здійснити, виконати. *Реальна мрія.* **3.** Який відзначається вмінням і здатністю правильно враховувати і тверезо оцінювати об'єктивні умови, можливості і т. ін. *Реальний підхід.*

249. Реклама // рекламація. Спільний корінь *реклам-* (від *лат.* дієслова reclamo, що має два значення: реклама — від «голосно кричати, вигукувати», рекламація — від «кричати проти, голосно заперечувати, криком виражати обурення»); розрізняються суфіксом *-аці-*.

Реклама, *-и,* ж. **1.** Популяризація товарів, виловиш, послуг і т. ін. з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників тощо. *Торговельна, театральна реклама.* **2.** Поширення відомостей про кого-, що-небудь для створення популярності. *Зробити кому-небудь рекламу.* **3.** Плакат, об'ява і т. ін., що використовуються як засіб привертання уваги покупців, споживачів, замовників і т. ін. *Неонова реклама, газетна реклама.*

Рекламація, *-і,* ж. (переважно про торговельно-виробничі відносини). **1.** Скарга, претензії, незадоволення чимось. *Надіслати рекламацію на недоброякісну продукцію.* **2.** Заява про виявлені недоліки у придбаній продукції й вимога відшкодувати збитки. *Одержати рекламацію на виготовлені деталі.*

Похідні пароніми *рекламний // рекламаційний.*

Рекламний — плакат, щит; оголошення і т. ін.

Рекламаційний — лист, дефекти тощо.

250. Репетирувати // репетувати. Спільні *корінь репет-,* суфікси *-ува-, -ти*; розрізняються суфіксами *-ир-*.

Репетирувати, *-рую, -руєш,* недок. Проводити репетиції, додаткові заняття. *Репетирувати напередодні виступу.*

251. Реформаторський // реформатський // реформаційний. Спільний корінь *реформ-*; розрізняються суфіксами *-ат-/-ор-/-ськ-, -ат-/-ськ-, -аційн-/-н-.*

Реформаторський, *-а, -е.* Який стосується реформатора або реформи в галузі суспільного життя, культури. *Реформаторська роль Шевченка.*

Реформатський, *-а, -е,* (*реліг.*). Який стосується реформатства — одного із різновидів протестанства, що виник у західному християнстві як протест проти католицизму. *Реформатські ідеї.*

Реформаційний, *-а, -е.* Який стосується реформації — широкого соціально-політичного руху проти феодалізму в Західній і Центральній Європі в XVI ст., який набув форми релігійної боротьби проти католицької церкви. Реформаційний рух.

252. Рідкий // рідкісний. Спільні корінь *рід,* суфікс *-к-*; розрізняються суфіксами *-іс-/-н-*. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

Рідкий, *-а, -е.* **1.** Який перебуває у стані рідини, позбавлений достатнього вмісту чого-небудь у якійсь рідині; розрідження. *Рідкий метал.* **2.** Такий, в якому складники розмішені нещільно або неблизько один від одного, на значній віддалі. *Рідкі зуби.* **3.** (*рідко*). Те саме, що рідкісний. *Рідкий гість.*

Рідкісний, *-а, -е.* Незвичайний, який буває, трапляється дуже рідко. *Рідкісна рослина.*

253. Різноколірний // різнокольоровий. Спільні корені *різн-, колір*(*льор*)-; розрізняються кореневими голосними *ьо,* суфіксами *-н-, -ов-.*

Різноколірний, *-а, -е.* Пофарбований у різні кольори. *Різноколірні прапори.*

Різнокольоровий, *-а, -е.* Який має різне забарвлення, різнобарвний. *Різнокольоровий лист.*

254. Рішучість // рішимість. Мають спільний корінь *ріш-,* суфікс *-ість*; розрізняються суфіксами *-уч-, -им-.*

Рішучість, *-ості,* ж. Сміливість, стійкість, наполегливість у подоланні труднощів, досягненні мети; у цьому слові відчувається категоричність, динамічність, *її в'яле обличчя стягнулось, погляд твердий, в кожній закрутці срібного волосся рішучість* (М. *Коцюбинський*).

Рішимість, *-ості,* ж. Теж сміливість, стійкість у прийнятті та здійсненні своїх рішень, проте це слово містить відтінок потенціальної готовності діяти. *Конфедерація праці висловила рішимість боротися до кінця.*

255. Рицар // лицар. Розрізняються початковими приголосними, *я.*

Рицар, *я,* ч. Історична особа в Західній Європі часів феодалізму, яка належала до військово-дворянського стану. *Вдерлися туди люті рицарі-хрестоносці, рвали й роздирали на шматки Руську землю* (*А. Хижняк*).

Лицар, *-я,* ч. Людина самовіддана, благородна, ввічлива; юнак чи дорослий, який виявляє увагу до жінки, дбаючи про її вигоди. *В ілюстраціях до роману Рибака «Переяславська рада» відомого майстра М. Дерегуса створена ціла галерея національних ти-*

пів, благородних і безстрашних лицарів, що борються за незалежність свого народу, за возз'єднання всіх земель українських а єдину, міцну державу (*З газети*).

256. Робітничий // робочий // роботящий. Спільний корінь *роб-*, розрізняються суфіксами *-іт-/-нич-*, *-оч-*, *-от/ящ-*.

Робітничий, *-а, -е* Який стосується робітника, властивий йому, який складається з робітників, належить їм заселений ними, призначений для них, виражає їхні інтереси. *Робітничий колектив.*

Робочий, *-а, -е.* **1.** Який працює, живе за рахунок своєї праці. *Робочий народ.* **2.** Який призначений для роботи, використовується при роботі. *Робоча кімната, робочий день.* **3.** Який приводить у рух що-небудь; який використовується для роботи. *Робочий кран*; *робоча швидкість.*

Роботящий, *-а, -е.* Працьовитий, старанний у праці. *Роботящі люди.*

257. Робітник // співробітник. Спільні корінь *роб-*, суфікси *-ітник*; розрізняються префіксом *спів-*.

Робітник, *-а,* ч. **1.** Людина, яка працює на промисловому підприємстві. *Головна мета урочистого посвячення в робітники — виховання* у *молоді поваги до обраної професії.* **2.** Представник відповідного класу суспільства. *На зборах виступали робітники, службовці, інженерно-технічні працівники заводу.* **3.** Наймит; найчастіше стосовно людей, зайнятих у сільському господарстві, рідше у значенні слова трудівник. *Семен помолився до неба, загорнувсь у свитку, заснув твердим сном натрудженого робітника* (*М. Коцюбинський*).

Співробітник, *-а,* ч. Той, хто працює разом з кимось, допомагає йому в якійсь справі, а також член колективу певного наукового закладу, установи, редакції та Ін. *Співробітники відділу.*

Словосполучення *науковий співробітник* уживають разом з назвою закладу, в якому науковець працює. *Д. Борзенко — науковий співробітник інституту автоматики Академії наук України.*

258. Розумний // розумовий. Спільний корінь *розум-*, розрізняються суфіксами *-н-*, *-ое-*. Похідні пароніми *розумно // розумово.*

Розумний, *-а, -е.* **1.** Наділений розумом, розсудливий, кмітливий, який діє розумно, як людина. *Розумний студент.* **2.** Який виражає розум, керується ним; який містить у собі здоровий глузд, практичну користь, змістовний. *Розумне лице.*

Розумовий, *-а, -е.* Який стосується Діяльності розуму, пов'язаний з нею. *Розумова діяльшсть.*

259. Розвідницький // розвідувальний. Спільний корінь *розвід-*; розрізняються суфіксами *-н-/-и-/-цьк-, ув-/-альн-*.

Розвідницький, *-а, -е.* Який стосується розвідки, властивий розвідникові. *Розвідницький талант.*

Розвідувальний, *-а, -е.* Який стосується розвідування, пов'язаний з ним. *Розвідувальна група.*

260. Рятувальний // рятівний. Спільний *корінь рят-*; розрізняються суфіксами *-ув-/-альн-, -ів-/-н-*.

Рятувальний, *-а, -е.* Спеціально створений для рятування, призначений для рятування. *Рятувальна експедиція вдруге вивозила людей* (*М. Трублаїні*).

Рятівний, *-а, -е.* Той, що фактично приносить порятунок (синоніми рятівничий, рятунковий). *Крок за кроком відступали на Каховку, до рятівних дніпровських переправ* (*О. Гончар*).

261. Рятувальник // рятівник.

Рятувальник, *-а,* ч. Людина, яка спеціально займається рятуванням або за певних умов виявляє намір це зробити. *У моторці, яка обігнала наш катер, були рятувальник і лікар.*

Рятівник, *-а,* ч. Людина, яка приносить порятунок. *Титович сердечно подякував своєму рятівникові* (*М. Коцюбинський*).

262. Саван // савана. Спільний корінь *саван-*, розрізняються закінченням *-а*.

Саван, *-а,* ч. **1.** Поховальне вбрання з білої тканини. *Загорнути в білий саван.* **2.** (*перен.*). Сніговий білий покрів. *Вкриті поля саваном.*

Савана, *-и,* ж. Тропічний степ, порослий високими травами, деревами та чагарниками. *Австралійська савана.*

263. Свідоцтво // свідчення. Спільний корінь *свід-*; розрізняються суфіксами *-оц-/-тв-, -ч-/-енн(я)*.

Свідоцтво, *-а,* с. Офіційний документ, який підтверджує якийсь факт або містить відомості про когось. *Медичнє свідоцтво.*

Свідчення, *-я,* с. **1.** Факт, що підтверджуе щось, доказ. *Правове свідчення.* **2.** Показання свідка на суді або досить *давати свідчення.*

264. Садивний // садильний. Спільний корінь *сад-*; розрізняються суфксами *-ів-/-н-, -ильн-*.

Садивний, *-а, -е.* Який призначений для садіння. *Садівні бульби.* ***Садильний,*** *-а, -е.* Яким користуються при садінні. *Садильний агрегат.*

265. Сальдо // сальто. Розрізняються кореневими приголосними *д, т*.

Сальдо, *невідм.,* с. **1.** Різниця між приходом і видатком бухгалтерського обліку. *Дебетове сальдо.* **2.** Різниця між грошовими надходженнями і платежами з усіх видів розрахунків однієї держави з іншою.

Сальто, *невідм.,* с. Акробатичний стрибок із перевертанням у повітрі через голову. *Карколомне сальто.*

266. Сердечний // сердешний // серцевий. Спільний корінь *сер(д.)-,* розрізняються суфіксами *-еч-/-н-, -еш-/-н-, -ц-/-ев-.*

Сердечный, *-а, -е.* **1.** Сповнений доброзичливості, чуйності; добрий, щирий, вірний. *Сердечний друг.* **2.** Пов'язаний з почуттям закоханості, переживанням, настроями людини любовний, душевний. *Сердечна радість.*

Сердешний, *-а, -е.* Який викликає співчуття; бідолашний, нещасний. *Сердешна мати.*

Серцевий, *-а, -е.* Такий, який стосується серця, його діяльності; пов'язаний з хворобами серця, їх лікуванням. *Серцевий приступ.*

267. Серпантин // серпентин. Розрізняються кореневими голосними *а, е.*

Серпантин, *-у,* ч. Довга вузька стрічка з кольорового паперу. *Яскравий серпантин.*

Серпентин, *-у,* ч. Мінерал. *Поклади серпентину.*

269. Синоніміка // синонімія.

Синоніміка, *-и,* ж. **1.** Розділ лексикології, який вивчає синоніми. **2.** Сукупність синонімів певної мови. *Синоніміка української мови.*

Синонімія, *-ї,* ж. Подібність слів за значенням при різниці у звучанні. *Синонімія лексична.*

269. Систематичний // систематизований // системний. Спільні корінь *систем-,* суфікс *-н-*; розрізняються суфіксами *-ат-/-ич-, -ат-/-из-/-ова-.* Можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Систематичний, *-а, -е.* Побудований, упорядкований за певною системою або спирається на певну систему; який раз у раз відбувається, виявляється, постійний. *Систематична підготовка.*

Систематизований, *-а, -е.* Приведений в систему. *Систематизований збірник.*

Системний, *-а, -е.* Який є системою за природою. *Системний аналіз.*

270. Ситуативний // ситуаційний. Спільний корінь *ситуат(ц)-*; розрізняються кореневими приголосними *т, ц,* суфіксами *-ивн-, -ійн-.*

Ситуативний, *-а, -е.* Викликаний певними умовами, який виник у певних умовах. *Ситуативні неповні речення.*

Ситуаційний, *-а, -е.* Який стосується ситуації. *Ситуаційні прийоми.*

271. Складаний // складений // складний // складовий. Спільні корінь *клад-*, префікс *с-*, розрізняються суфіксами *-ан-*, *-ен-*, *-н-*, *-ов-*.

Складаний, *-а, -е.* Який можна складати і розкладати завдяки рухомому поєднанню частин. *Складаний ножик.*

Складений, *-а, -е.* Який складається з кількох самостійних частин. *Складений присудок, складене число.*

Складний, *-а, -е.* **1.** Який складається з кількох несамостійних частин. *Складне речення.* **2.** Який є важким для розуміння, виконання, здійснення; характеризується сукупністю багатьох взаємозв'язаних частин, явищ, ознак. *Складний для розуміння, складні іспити.*

Складовий, *-а, -е.* **1.** Який входить у склад чого-небудь. *Складовий елемент.* **2.** (*лінг.*). Який здатний утворювати склад. *Складовий звук.*

272. Смерть // смертність. Спільний корінь *смерт-*, розрізняються наявністю суфіксів *-н-*, *-ість-*, сферою вживання.

Смерть, *-і,* ж. Припинення життя. *Несподівана смерть.*

Смертність, *-і,* ж. Кількість смертей за якийсь час. *Рівень смертності.*

273. Словотвірний // словотворчий. Спільні корені *слов-*, *тві*(*о*)*р-*; розрізняються кореневими голосними, суфіксами *-н-*, *-ч-*.

Словотвірний, *-а, -е.* Який має відношення до словотвору. *Словотвірний тип.*

Словотворчий, *-а, -е.* Який бере активну участь у процесі творення слів. *Словотворчий корінь.*

274. Співак //співець. Спільний корінь *спів-*; розрізняються суфіксами *-ак*, *-ець*.

Співак, *-а,* ч. Той, хто вміє й любить співати, виконує якусь пісню, мелодію. *Гарний співак.*

Співець, *-вця,* ч. **1.** Народний виконавець вокальної імпровізації, який акомпанує собі на народному інструменті. *Народний співець.* **2.** (*перен.*) *кого, чого.* Поет, той, хто оспівує, прославляє кого-, що-небудь у літературі, музиці. *Співець Донеччини — Сосюра.*

275. Спостережливий // спостережний. Спільні корінь *-стеж-*, префікс *с-*/*по-*; розрізняються суфіксами *-лив-* і *-н-*.

Спостережливий, *-а, -е.* Уважний, такий, що вміє добре спостерігати, підмічати, завжди відноситься до іменника, що називає людину. *Ви дуже спостережливі, молода людино!»* (*Я. Галан*).

Спостережний, *-а, -е.* Такий, що служить для спостереження за кимсь або чимось, завжди відноситься до іменника, що називає предмет і ніколи не сполучається з іменником, що називає людину. *Брянський стояв на спостережному пункті сьомої стрілецької роти і звідти керував вогнем* (*О. Гончар*).

276. Стан // становище. Спільний корінь *стан-*; розрізняються суфіксами *-ов-/-ищ-*, мають різний рід і наголос. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

Стан, *-у,* ч. **1.** Сукупність обставин, умов, у яких хтось або щось знаходиться, перебуває. *Прекрасний стан.* **2.** Фізичне самопочуття або настрій. *Внутрішній стан.* **3.** Режим, розпорядок державного суспільного життя, який встановлює влада. *Воєнний стан.* **4.** (*фіз.*). Сукупність величин, що характеризують фізичні ознаки тіла. *Газоподібний стан речовини.* **5.** Ступінь якоїсь якості, міра здійснення чогось. *Вода визначає фізичний стан тканин, їх обсяг, пластичність, з нею зв'язані травлення, кровообіг і дихання, функції залоз, м'язова діяльність* (*Наука і життя*). **6.** (*лінгв.*). Граматична категорія, яка виражає різні відношення дії до її суб'єкта. *Категорія стану.*

Становище, *-а,* с. **1.** Обставина, що склалася, ситуація; обставини життя. *Загрозливе становище*; *знайти вихід з становища.* **2.** Місце, роль у суспільному житті. *Він почав задумуватись над становищем Регіни* (*І. Франко*).

277. Старити // старіти. Спільний корінь *стар-*, розрізняються суфіксами *-и-, -і-*.

Старити, *-рить,* недок. Робити когось або щось старим, старішим. *Старити людину.*

Старіти, *-рію, -рієш,* недок. Ставати старшим, старішим, застарілим. *Швидко старіти.*

278. Степінь // ступінь. Корені *степінь, ступ-*, розрізняються кореневими голосними *є, у*.

Степінь, *-пеня,* ч. (*мат.*). Добуток двох, трьох і більше однакових співмножників. *Степінь числа.*

Ступінь, ч. **1.** род. *-пеня* і *-пня.* Крок. *Великий ступінь.* **2.** род. *-пеня.* Порівняльна величина, що характеризує що-небудь; міра чого-небудь; (*перен.*) стадія, рівень розвитку чого-небудь. *Високий ступінь.* **3.** род. *-пеня.* Посада, чин, звання, розряд, категорія чого-небудь. *Значок першого ступеня.* 4. род. *-пеня.* Складова

частина ракети, яка відокремлюється в польоті після згорання в ній пального. *Ракета першого ступеня.*

279. Сплутати // спутати.

Корені *-плут-, -пут-*; спільні префікс *с-*, суфікс *-а-, -ти.*

Сплутати, *-аю, -аєш.* Порушити певний порядок чого-небудь, робити безладдя у чомусь; помилково сприймати одне за інше. *Що тобі у серце впало, мислі сплутало твої?* (*Л. Первомайський*).

Спутати, *-аю, -аєш.* Стягнути путом передні ноги корови або іншої тварини; зв'язати комусь руки, ноги. *Увечері вони зупинились у полі, під високим дубом спутали коней* (*С. Скляренко*).

280. Стволовий // ствольний. Спільний корінь *ствол*(*ь*)-; розрізняються суфіксами *-ов-, -н-*, наголосом.

Стволовий, *-о, -е.* Який стосується ствола шахти. *Стволові двері.*

Ствольний, *-а, -е.* Який стосується ствола вогнепальної зброї, який виготовляє такі стволи. *Ствольний цех заводу.*

281. Софійський // Софіївськнй. Спільний корінь *софій-*; розрізняються суфіксом *-ів-*.

Софійський, *-а, -е.* Прикметник від імені Софія. *Софійський собор.*

Софіївський, *-а, -е.* Прикметник від іменника Софіївка. *Софіївський заповідник.*

282. Суворий // суровий. Корені *сувор-, сур-*; розрізняються кореневим буквосполученням *-во-* і суфіксом *-ов-*.

Суворий, *-а, -е.* **1.** Вимогливий, непохитний, непривітний, похмурий. *Суворий чоловік.* **2.** Несприятливий для життя, існування; холодний, морозний. *Суворий клімат.* **3.** Який не допускає поблажливості, якого треба точно дотримуватись. *Сувора дієта.* **4.** Дуже тяжкий. *Суворий бій.*

Суровий, -о, *-е.* Грубий, не білений, сировий. *Сурова пряжа.*

283. Суперечка // суперечність // суперечливість. Спільні корінь *-переч-*, префікс *су-*; розрізняються суфіксами *-к-, -н-/-ість-, -лив-/-ість-.*

Суперечка, *-и,* ж. Словесне змагання при обговоренні чого-небудь, в якому кожна із сторін обстоює свою думку, свою правоту. *Наукова суперечка.*

Суперечність, *-ності,* ж. Невідповідність; протилежність класових, суспільних та інших інтересів.

Суперечливість, *-вості,* ж. (*рідко*). Те саме, що суперечність. *Суперечливість характеру. Економічні суперечності.*

284. Таємний // **таємничий.** Спільні корінь *та-*, суфікси *-єм-/-н-*; розрізняються суфіксом *-нч-*. Похідні пароніми *таємничо* // *таємно.* Частково можуть вступати в синонімічні зв'язки.

Таємний, *-а, -е.* **1.** Який є тайною для когось, приховується від когось, відомий небагатьом; який не підлягає розголошенню, секретний, не дозволений законом. *Підпільний таємний агент.* **2.** Не виявлений зовні, незрозумілий. *Таємна надія.* **3.** Те саме, що таємничий у **1** зн. *Таємна ніч.*

Таємничий, *-а, -е.* **1.** Сповнений таємниць, загадковий; який має чудодійні властивості. *Таємниче море.* **2.** (*рідко*). Те саме, що таємний у **1** зн. *Таємничий тон.*

285. Тактичний // **тактовий** // **тактовний.** Спільний корінь *такт-*, розрізняються суфіксами *-ич-/-н, -ов-/-н-*. Похідні пароніми *тактично//тактовно.*

Тактичний, *-а, -е.* Який стосується тактики як сукупності прийомів або способів, використовуваних у політиці, спорті, на війні для досягнення мети або здійснення певної бойової операції. *Тактичне питання, принципи.*

Тактовий, *-а, -е.* Який стосується такту — метричної одиниці в музиці. *Тактовий ритм.*

Тактовний, *-а, -е.* Який володіє почуттям міри, вміє поводитися, дотримуючись відповідних норм. *Тактовний учитель.*

286. Талан // **талант.** Корені *талан, талант* (етимологічно спільнокореневі); розрізняються кінцевим приголосним. Можуть вступати у синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

Талан, *-у,* ч. **1.** (*поет.*). Доля, щастя, удача, фортуна. *Не мати талану.* **2.** (*рідко, перев. розм.*). Те саме, що талант у **1** зн. *Співецький талан.*

Талант, ч. **1.** род. *-у.* Видатні природні здібності, високий ступінь обдарування. *Педагогічний талант.* **2.** род. *-а.* Людина з видатними природними здібностями. *Яскравий талант.*

287. Тевтони // **тевтонці.**

Тевтони, *-ів,* мн.; одн. *тевтон, -а,* ч.; *тевтонка, -и,* дав. *-нці,* род. мн. *-нок,* ж. Стародавні германські племена.

Тевтонці, *-ів,* мн.; одн. *тевтонець, -нця,* ор. *-цем.* Рицарі тевтонського ордену.

288. Текст // **тест.** Корені *текст* (від *лат.* textum — щось зв'язне, побудова), *тест* (від *англ.* text — випробування); розрізняються кореневим приголосним *к.*

Текст, *-у,* ч. **1.** Вся записана мова (літературний твір, вправа, документ і т. ін., а також частина, уривок з них); пояснення

альбомів, ілюстрованих видань, музичного твору. *Авторський текст.* **2.** Закінчений у композиційному і змістовому плані твір; уривок з якого-небудь словесного твору, призначений для навчальної мети. *Зв'язний текст.*

Тест, *-у,* ч. Метод одержання характеристики певних явищ за допомогою перевірки відповідей на питання чи способу виконання коротких завдань. *Педагогічний тест.*

289. Телевізійний // телевізорний. Спільні корені *теле/ віз-,* суфікс *-н-*; розрізняються суфіксами *-ій-*, *-ор-*.

Телевізійний, *-а, -е.* Який стосується телебачення, призначений для нього або здійснюється за його допомогою. *Телевізійна передача.*

Телевізорний, *-а, -е.* Який стосується телевізора як предмета, приладу; який виготовляє телевізори, призначений для них. *Телевізорний завод.*

290. Телефонізувати // телефонувати. Спільні корені *теле-, фон-,* спільні суфікси *-ува-/-ти*; розрізняються суфіксом *-із-*.

Телефонізувати, *-ую, -уєш.* Встановлювати телефонний зв'язок. *Телефонізувати віддалені райони міста.*

Телефонувати, *-ую, -уєш.* Дзвонити по телефону, передавати по телефону. *Зателефонувати другові.*

291. Тема // тематика. Спільний корінь *тем-,* розрізняються суфіксами *-ат-/-ик-*.

Тема, *-и,* ж. Предмет розповіді, розмови, зображення, дослідження навчального або контрольного завдання; основний мотив будь-якого музичного твору або його частини. *Важлива тема.*

Тематика, *-и,* ж. Сукупність тем. *Перспективна тематика.*

292. Терористичний // терористський. Спільні корінь *терор-,* суфікс *-ист-*; розрізняються суфіксами *-ич-/-н-, -ськ-*.

Терористичний, *-а, -є.* Який стосується терору, тероризму. *Терористичний акт.*

Терористський, *-а, -е.* Який стосується терористів. *Терористська група*

293. Термітний // термічний. Спільні корінь *терміт*(*ч*)-, суфікс *-н-*; розрізняються кореневими кінцевими приголосними *т, ч.*

Термітний, *-а, -е.* Який містить речовину терміт, здійснюється за допомогою терміту. *Термітна суміш.*

Термічний, *-а, -е.* Тепловий, призначений для теплової обробки металів. *Термічна піч.*

294. Тиловий // тильний. Спільний корінь *тил*(*ь*)-; розрізняються суфіксами *-ов-, -н-*.

Тиловий, *-а, -е.* Який знаходиться, відбувається далі від лінії фронту. *Тилове місто.*

Тильний, *-а, -е.* Задній, зворотній. *Тильний бік.*

295. Тиролька // тіролька. Розрізняються кореневими голосними *и, і.*

Тиролька, *-и,* род. мн. *-льок.* **1.** Сорт яблуні, а також її плід. *Смачна тиролька.* **2.** Капелюх. *Одягти тирольку.*

Тіролька, **-о**, род. мн. *-льок.* Жителька тіролю. *Весела тіролька.*

296. Токарний // токарський. Спільний корінь *токар-*; розрізняються суфіксами *-н-, -ськ-*.

Токарний, *-а, -е.* Пов'язаний з обточуванням металу, дерева й інших матеріалів на верстаті; призначений для такого обточування матеріалів. *Токарна справа.*

Токарський, *-а, -е.* Який стосується токарства. *Токарський інструмент.*

287. Тонколистий // тонколистовий. Спільні корені *тонк-, -лист-*; розрізняються суфіксом *-ов-*.

Тонколистий, *-а, -е.* Який має тонке листя. *Тонколистий ясен.*

Тонколистовий, *-а, -е.* Який складається з тонких листів; призначений для виготовлення тонких листів. *Тонколистовий цех.*

298. Топкий // топковий. Спільні корінь *топ-,* суфікс *-к-*; розрізняються суфіксом *-ов-*.

Топкий, *-а, -е.* Який легко топиться. *Топкий матеріал.*

Топковий, *-а, -е.* Який стосується пристрою в печі, котельній, установці для спалювання палива. *Топкова камера.*

299. Топоніміка // топонімія. Розрізняються суфіксами *-ік-, -і-*.

Топоніміка, *-и,* ж. Розділ мовознавства, то вивчає географічні назви. *Вивчення проблем топоніміки.*

Топонімія, *-ї,* ж. Сукупність власних географічних назв певної території. *Топонімія Волині.*

300. Трав'яний // трав'янистий. Спільні корінь *трав-,* суфікс *-ян-*; розрізняються суфіксом *-ист-*. Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

Трав'яний, *-а, -е.* **1.** Який стосується трави; зроблений з трави, приготовлений із трав, на травах або з їх насіння. *Трав'яний*

настій. **2.** Який заріс, поріс травою; засіяний травою. *Трав'яний луг.* **3.** Який живе, водиться у траві. *Трав'яна жаба.*

Трав'янистий, *-а, -е.* **1.** Те саме, що трав'яний у 2 зн. і багатий на траву. *Трав'янисте поле.* **2.** Який будовою, виглядом схожий на траву. *Трав'янисте листя.*

301. Трагедійний // **трагічний.** Спільні корінь *траг-,* суфікс *-и-*; розрізняються суфіксами *-едій-, -іч-.*

Трагедійний, *-а, -е.* Такий, як у трагедії, властивий трагедії, який грає у трагедіях. *Трагедійний актор.*

Трагічний, *-а, -е.* Який спричиняє велике горе, нещастя; який виражає тяжкий душевний стан, сильні почуття; страшний; сумний, нещасний. *Трагічна ситуація.*

302. Транспортер // **транспортир.** Спільний корінь *транспорт-*; розрізняються суфіксами *-ер, -ир.*

Транспортер, *-а,* ч. Конвеєр; багатоосьова залізнична платформа для перевезення великовагових вантажів. *Не можна перевантажувати транспортер.*

Транспортир, *-а,* ч. Креслярський прилад. *На урок креслення учень приніс новий транспортир.*

303. Трансцендентальний // **трансцендентний.** Розрізняються суфіксами *-альн-, -н-.*

Трансцендентальний, *-а, -е.* Який одвічно притаманний розуму і зумовлює досвід; не набутий з досвіду. *Трансцендентальне вчення.*

Трансцендентний, *-а, -е.* **1.** Неприступний для людського пізнання. *Трансцендентний світ.* **2.** (*мат.*). Який не може бути обчислений алгебраїчним способом або бути вираженим алгебраїчно. *Трансцендентне число.*

304. Тріумфальний // **тріумфуючий.** Спільний корінь *тріумф-*; розрізняються суфіксами *-аль-/-н-, -у-/-юч-.*

Тріумфальний, *-а, -е.* Який виражає радість перемоги, супроводжується надзвичайним успіхом, побудований на честь якоїсь перемоги; переможний, урочистий. *Тріумфальний марш.*

Тріумфуючий, *-а, -е.* Сповнений радості, щастя, успіху. *Тріумфуючий народ.*

305. Трудовий // **трудящий.** Спільний корінь *труд-*; розрізняються суфіксами *-ов-, -ящ-.* Можуть вступити в синонімічні зв'язки в окремих значення.

Трудовий, *-а, -е.* **1.** Пов'язаний із трудом, працею, добутий, заповнений працею; який виявляється у праці, ґрунтується на

застосуванні праці тощо. *Трудовий стаж.* **2.** Те саме, що трудящий у **1** зн. *Трудова людина.*

Трудящий, *-а, -е.* **1.** Який багато працює і живе зі своєї праці. *Трудящий люд.* **2.** (у зн. відм.). Той, хто живе із своєї праці. *Життя трудящих.*

306. Туристичний // туристський. Спільні корінь *тур-, су*фікс *-ист-*; розрізняються суфіксами *-ичн-, -ськ.*

Туристичний, *-а, -е.* Який стосується туризму. *Туристичне бюро.*

Туристський, *-а, -е.* Який стосується туриста (туристів). *Туристська поїздка.*

307. Уклін // уклон. Розрізняються кореневими голосними *і, о. Уклін, уклону.* Знак вітання, пошани, вдячності. *Віддати уклін.*

Уклон, *-у,* (*спец.*). **1.** Частина залізничної колії, яка лежить під кутом до горизонту. **2.** (*у гірничній справі*). Похила підземна виробка. **3.** (*у геодезії*). Переломи профілю земної поверхні у напряму вниз.

308. Уклінний // уклонний. Розрізняються кореневими голосними *і, о.*

Уклінний, *-а, -е.* Який виражає пошану; шанобливий. *Уклінний привіт.*

Уклонний, - а, -е, (*спец.*). Який лежить під кутом до горизонту. *Уклонне поле.*

309. Україніка // україністика. Спільний корінь *україн-*; розрізняться суфіксами *-ік, -іст/ик-.*

Україніка, *-и,* ж. Сукупність чого-небудь, що стосується історії, економіки, культури України. *Відділ україніки в бібліотеці.*

Україністика, *-и,* ж. Сукупність наук, які вивчають мову, літературу та культуру українського народу. *Працювати в галузі україністики.*

310. Уповноваження // повноваження. Розрізняються префіксом *у-.*

Уповноваження, *-я,* с. Надання якійсь особі прав діяти від імені того, хто це доручає (звич. вжив. в однині). *За уповноваженням дирекції рекламні агенти провели акцію.*

Повноваження, *-я,* с. Самі права на діяння від імені когось, на прийняття рішень на власний розсуд. *Капітан прибув на лісорозробки з надзвичайними повноваженнями* (*В. Петльований*).

311. Уява // уявлення. Спільні корінь *-яв(л)*, префікс *у-*; розрізняються суфіксом *-енн(я)*.

Уява, *-и*, ж. Здатність змальовувати, створювати або відтворювати кого-, що-небудь у думках, свідомості; фантазія. *Дитяча уява.*

Уявлення, *-я,* с. Відомості про що-небудь, розуміння, поняття, образ. *Релігійне уявлення.*

312. Факт // фактор. Спільний корінь *факт-*; розрізняються суфіксом *-ор.*

Факт, *-у,* ч. Дійсна, невигадана подія, явище, приклад, те, що служить підтвердженням якогось положення або висновку. *Достовірний факт.*

Фактор, *-а,* ч. Умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу або явища; чинник. *Ідеологічний фактор.*

313. Хоральний // хореїчний // хоровий. Спільний корінь *хор-*; розрізняються суфіксами *-аль-/-н-, -е-/-їч-, -ое-.*

Хоральний, *-а, -е.* Який стосується хоралу — церковного хорового співу, хвалебної духовної пісні. *Хоральний спів.*

Хореїчний, *-а, -е.* Який стосується хорея — віршового розміру. *Хореїчні рядки.*

Хоровий, *-а, -е.* Який стосується хору, співочого колективу. *Хоровий твір.*

314. Хронікальний // хронічний // хронологічний. Спільний корінь *хрон-*; розрізняються морфемами *-ік-/-альн-, -ічн-, -о-/-лог-/-ічн-.*

Хронікальний, *-а, -е.* Пов'язаний з хронікою, документами. *Хронікальний жанр.*

Хронічний, *-а, -е.* Який не припиняється, тривалий, затяжний, постійний. *Хронічні хвороби.*

Хронологічний, -о, *-е.* **1.** Який стосується хронології — переліку явищ у їх часовій послідовності. *Хронологічний період.* **2.** Побудований на послідовному розвитку події. *Хронологічний поділ.*

315. Хутровий // хутряний. Спільний корінь *хутр-*; розрізняються суфіксами *-ян-, -ов-.*

Хутровий, *-а, -е.* Пов'язаний з розведенням, добуванням хутра тощо. *Хутрова фабрика.*

Хутряний, *-а, -е.* Виготовлений з хутра. *Хутряна шапка.*

316. Царственний // царський. Спільний корінь *цар-*; розрізняються суфіксами *-ств-/-ен-, -ськ-.*

Царственний, *-а, -е,* (*книжн.*). Сповнений гідності, величі. *Триматися з царственою гідністю.*

***Царський**, -а, -е.* **1.** Належний цареві. *Царський дім.* **2.** Пов'язаний з політичним режимом, на чолі з царем. *Царське самодержавство.* **3.** Розкішний, багатий; такий, як у царя. *Царська розкіш.*

317. Циклувати // **циклювати.** Спільний корінь *цикл-*, розрізняються суфіксами *-ува-*, *-юва-*.

***Циклувати**, -ую, -уєш.* Працювати циклічним методом.

***Циклювати**, -юю, -юєш.* Обробляти дерев'яну поверхню підлоги, виробів, деталей циклею. *Майстер довго циклював підлогу.*

318. Цитатний // **цитований.** Спільні корінь *цит-*, суфікс *-и-*; розрізняються суфіксами *-от-*, *-ова-*.

***Цитатний**, -а, -е.* Який складається з цитат. *Цитатний матеріал.*

***Цитований**, -а, -е.* Який цитується. *Цитована стаття.*

319. Цілий // **цілісний** // **цільний.** Спільний корінь *ціл*(*ь*)-, розрізняються суфіксами *-іс-/-н-*, *-н-*. Похідні пароніми *цілісність* // *цілість.* Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

***Цілий**, -а, -е.* **1.** Такий, від якого нічого не відокремлено, наповнений по вінця чим-небудь, узятий повністю. *Цілий батон.* **2.** Не пошкоджений, не знищений, не зношений, не поранений. *Цілий будинок.* **3.** Великий, значний. *Ціла епоха.* **4.** Який сприймається як єдине ціле, увесь. *Ціла країна.*

***Цілісний**, -а, -е.* Який відзначається внутрішньою єдністю. *Цілісний організм.*

***Цільний**, -а, -е.* **1.** Який складається або зроблений з однієї речовини, з одного шматка; суцільний. *Цільний масив.* **2.** Який має внутрішню єдність, нероздвоєний; цілісний. *Цільна композиція.* **3.** Цілеспрямований, стійкий (про характер, натуру). *Цільний образ.*

320. Цукристий // **цукровий.** Спільний корінь *цукр-*; розрізняються суфіксами *-ист-*, *-ов-*.

***Цукристий**, -а, -е.* Який багатий на цукор, містить у собі цукор. *Цукрові буряки.*

***Цукровий**, -а, -е.* Виготовлений з цукру або з цукром; який використовують для одержання цукру; пов'язаний із виробництвом цукру. *Цукрова промисловість, цукровий сироп.*

321. Черепаховий // **черепашачий.** Спільний корінь *черепах*(*ш*)-; розрізняються суфіксами *-ов-*, *-ач-*.

***Черепаховий**, -а, -е.* Який приготовлений з м'яса черепахи або виготовлений з її панцира. *Черепаховий суп*; *черепаховий гребінь.*

Черепашачий, *-о, -е.* **1.** Який належить черепасі, властивий їй. *Черепашачий панцир.* **2.** (*перен*). Дуже повільний. *Черепашача хода.*

322. Чисельний // численний // числовий. Спільний корінь *чис*(*е*)*л*(*ь*)-; розрізняються суфіксами *-н-, -енн-, -ов-*. Похідні пароніми *чисельність // численність.*

Чисельний, *-а,* -е. Виражений у якій-небудь кількості; кількісний. *Чисельний склад.*

Численний, *-а, -е.* Який складається з великої кількості кого-, чого-небудь, який відбувається часто, проводять, виконують, здійснюють багато разів. *Численний загін, численні виклики.*

Числовий, *-а, -е.* (*мат., лінгв.*). Пов'язаний з числом, за допомогою якого передається кількість одиниць, подвійність чи множинність предметів. *Числовий ряд.*

323. Чудесний (чудовий) // чудний. Спільний корінь *чуд-*; розрізняються суфіксами *-ес-/-н-, -ов-, -н-*. Похідні пароніми *чудесно* (*чудово*) *// чудно.*

Чудесний (чудовий), *-а, -е.* Чарівний, прекрасний, дуже гарний, принадний, який відзначається високими якостями. *Чудесна людина.*

Чудний, *-а, -е.* Який викликає подив, сміх; дивний, смішний. *Чудний чоловік.*

324. Чуйний // чулий //.чуткий // чутливий. Розрізняються суфіксами *-й-/-н-, л-, -т-/-к-, -т-/-лив-*. Похідні пароніми *чуйно // чутко // чутливо.* Можуть вступати в синонімічні зв'язки в окремих значеннях.

Чуйний, чуйна, чуйне. **1.** Те саме, що чуткий у **1** зн. *Чуйний слух.* **2.** Який проймається чужими переживаннями, горем, сповнений співчуття до когось. *Чуйне серце.*

Чулий, *-а, -е.* Те саме, що чуйний у **2** зн. *Чула людина.*

Чуткий, *-а, -е.* **1.** Який легко і швидко сприймає слухом, нюхом. *Чуткий кінь.* **2.** Те саме, що чутливий у **2** зн. *Чутка мати.*

Чутливий, *-а, -е.* **1.** *До чого і без додатка.* Який добре відчуває що-небудь, здатний швидко реагувати на що-небудь, сприйнятливий. *Чутливі пальці.* **2.** Який легко збуджується, здатний тонко відчувати, розуміти навколишнє. *Чутлива жінка.*

325. Швидкий // швидкісний. Спільні корінь *швид-*, суфікс *-к-*, розрізняються суфіксами *-іс-/-н-*.

Швидкий, *-а, -е.* Який приходить, відбувається за короткий час; який скоро виконує що-небудь, працює, рухається, стрімкий, спритний. *Швидка річка.*

Швидкісний, *-а, -е* . Який рухається, здійснюється, виконується з великою швидкістю у прискореному темпі. *Швидкісний трамвай.*

326. Шкірний // шкіряний. Спільний корінь *шкір-*; розрізняються суфіксами *-н-, -ян-*.

Шкірний, *-а, -е.* Який стосується шкіри — зовнішнього покриву людини і тварин; який пов'язаний з хворобами шкіри. *Шкірне подразнення.*

Шкіряний, *-а, -е-*. Пов'язаний із виготовленням шкіри, виготовлений зі шкіри або обтягнутий, оздоблений шкірою. *Шкіряна промисловість, шкіряні чоботи.*

327. Шумний // шумовий.

Шумний, *-а, -е.* **1.** Який видає, утворює шум; який відбувається з шумом, супроводжується шумом. *Шумний натовп.* **2.** Наповнений шумом, пожвавленням, рухом; неспокійний, бурхливий. *Шумна молодість.*

Шумовий, *-а, -е.* Пов'язаний із творенням різноманітних звуків, відтворенням шуму. *Шумовий інструмент.*

МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

Література

1. *Пономарьов О.* Стилістика сучасної української мови.— К., 2000.
2. *Виноградов В. В.* Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика.— М., 1963.
3. *Коваль А. П.* Практична стилістика сучасної української мови.— К., 1987.
4. *Коваль А. П.*, *Коптілов В. В.* Крилаті вислови в українській літературній мові.— К., 1975.
5. *Приходченко К. І.* Універсальний словник-довідник української мови.— К., 2004.
6. *Культура* української мови. Довідник / За ред. В. М. Русанівського.— К.: Либідь, 1990.

Самоосвітня діяльність учителя

1. Дослідити творчість сучасних поетів (за вибором) з метою виявлення частотності використання ним паронімів.

2. Укласти на основі цього дослідження словник паронімічних пар.

Самоосвітня діяльність учнів

1. Скласти два каламбури, використовуючи пароніми.

2. Написати декілька епіграм (за вибором), шаржів (за вибором), пародій (на власний розсуд).

3. Знайти пароніми в творах художньої літератури і виписати їх.

Питання для заліку

1. Що таке пароніми?

2. Дати визначення:
- паронімії;
- парономазії;
- квазіпаронімам;
- паронімічним парам;
- паронімічним рядам.

Розкажіть про сфери їх застосування.

3. Створіть розповідь «Стилістичні можливості паронімів».

4. Розкажіть про використання паронімів для створення каламбурів, епіграм, пародій, шаржів.

5. Які ви знаєте словники паронімів.

6. Що ви знаєте про звукову близькість паронімів.

7. Які існують семантичні контакти у паронімічних пар?

8. Хто досліджував пароніми?

9. Дайте граматичну характеристику паронімів.

10. Побудуйте розповідь з теми:
- «Прикметникові паронімічні пари»;
- «Іменникові паронімічні пари»;
- «Дієслівні паронімічні пари»;
- «Ад'єктивні пароніми»;
- «Повні й неповні пароніми»;
- «Двочленні і багаточленні паронімічні ряди»;
- «Синонімічні та антонімічні семантичні зв'язки між паронімами;
- «Російсько-українські паронімічні групи».

ФРАЗЕОЛОГІЯ ПЕРЕКЛАДІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ М. ЛУКАША)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Факультатив (курс за вибором, спецкурс) «Фразеологія перекладів (на матеріалі творів М. Лукаша» ставить за мету глибше познайомити учнів з незвичайною особистістю великого поліглота і перекладача. Цей курс не лише надає можливість доторкнутися до найвищих досягнень світової літератури, а й удосконалює виражальні засоби української мови, доводить до блиску її, здавалось, і так неосяжні можливості. Відвідуючи заняття факультативу (спецкурсу), учні дізнаються, що Микола Олексійович перекладав те, чим пишалося людство. Перекладав, щоб прискорити процес інтелектуального розвитку свого народу. Свою ж роль перекладача він убачав у співтворчості, співавторстві. На його думку, щоб дух першотвору зберегти, часом необхідно відступити від оригіналу. Особливо приваблювали його сталі вирази, фразеологізми, прислів'я, приказки тощо. Лукашеве захоплення «архаїкою» означало не що інше, як повернення до першоджерел, до їх найглибших коренів.

Магічна функція слова для М. Лукаша була повсякчасною, повсякденною реальністю. Він був переконаний, що тільки через індивідуальну словотворчість збагачується, пишним цвітом розцвітає, тобто зберігається, мова, проявляються найглибші шари українського національного мислення, думання, уявлення. Бо перекладацька діяльність — творчість оригінальна.

Про все це дізнаються учні, прослухавши факультатив (спецкурс) «Фразеологія перекладів на матеріалі творів М. Лукаша».

Прослухавши курс, учні повинні знати: найбільш відомі переклади творів світової літератури, здійснені М. Лукашем, зокрема фразеологічні сполуки, вжиті автором і в перекладі М. Лукаша.

Учні повинні вміти: укладати фразеологічний словник, в якому було б вміщено фразеологічні сполуки з оригіналів і їх Лукашеві відповідники.

Курс розрахований для учнів 11–12 класів загальноосвітніх шкіл та учнів 8–12 класів шкіл з поглибленим вивченням предметів гуманітарного циклу.

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ

Тема № 1

Микола Лукаш — перекладач великих прозових форм. Романи: «Перший удар» А. Стіля, «Мадам Боварі» Г. Флобера, «Декамерон» Дж. Бокаччо, «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» М. де Сервантеса Сааведри.

Тема № 2

Переклади повістей М. Лукашем. Повість-казка «Ян Бібіян» Елина Пелина.

Тема № 3

Драматичні твори в перекладацькій спадщині М. Лукаша. «Фауст» Й. В. Гете, «Овеча криниця», «Собака на сіні» Ф. Лопе де Веги Карпіо, «Трагедія людини» І. Мадача, «Тролі і Крессіда» В. Шекспіра, уривки з драми «Життя — це сон» К. Кальдерона де ла Бофки.

Тема № 4

Поетичні переклади М. Лукаша. Поетичні збірки світової поезії «Лірика» Ф. Шиллера, Ф. Гарсіа Лорки, вірші для дітей «Якого кольору ремесла» Дж. Родарі, поема «Бал в опері» Ю. Пувіма, балада «Балада про моряка» І. Волькера, уривки з роману «Пригоди Простака Простаковича» Т.-Я.-К. Гріммельсгаузена, окремі поетичні твори Г. Гейне, А. Міцкевича, В. Гюго, К. Гавлічека-Борірського, Л. Керролла, Ж. Лафорга, П. Безруча, П.Валері, Е. Алі, Г. Аполлінера, Дж. Унгаретті, Д. Гофштейна, Х. Смирненського, А. Йожефа, Р. Бернса.

Тема № 5

Спільна діяльність М. Лукаша-перекладача з іншими видатними майстрами перекладацької справи.

Поезії П. Верлена у співавторстві з Г. Кочуром і М.Рильським, М. де Сервантеса Сааведри «Премудрий гіральдо Дон Кіхот з Ламанчі» (разом з А. Перепадею).

Поетичні твори Р. Бернса «Вибране» (у співавторстві з В. Мисиком).

Поезії П.Безруча «Сілезькі пісні» (спільна робота з В. Житником та Г. Кочуром).

ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

№	Назва теми	Теорія	Практика
1	Микола Лукаш — перекладач великих прозових форм	1	1
2	Повість-казка «Ян Бібіян» Елина Пелина у перекладі М. Лукаша	0,5	1
3	Драматичні твори в перекладацькій діяльності М. Лукаша	0,5	1
4	Поетичні переклади М. Лукаша	0,5	1
5	Спільна діяльність М. Лукаша-перекладача з іншими видатними майстрами перекладацької діяльносі	0,5	1
6	Залік	1	1
Усього: 10 годин		4	6

МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

Питання для заліку

1. Порівняйте зразки перекладів фразеологізмів М. Лукашем з оригіналами.

Не до мого сагайдака стріла.— Це не для мене.

За цей час зажив я добре ті тяготи та обов'язки, що несе з собою урядування, і побачив, що мої плечі їх не знесуть: то не на мою спину ноша, не до мого сагайдака стріла... (*Сервантес, с. 590*).

Не топтати ряст.— Не жити.

Маргарита (*до Фауста*)

А мамі тяжко так прийшлось —
Вже думали, що їй більш
Рясту не топтати.
Але таки очуняла якось.

(*Гете, с. 136*)

Не давати й пилинці впасти.— Оберігати від усяких неприємностей, труднощів, проявляти турботу про кого-небудь.

Мали вони (батьки) в мені на старість потіху і підпору, то не давали й пилинці на мене впасти, неба мені готові були прихилити, всяку мою добру волю вволити (*Сервантес, с. 173*).

Посадити на престол.— Допомогти кому-небудь здобути монархічну владу.

Ми, повернувшись додому, а ще за рік (тобто сімдесят третього року) пройшла чутка, що Дон Хуан здобув Туніс, вигнав з того краю турків і посадив на престол мулея Ахмета... (*Сервантес, с. 253*).

Почервоніти як рак.— Стати дуже червоним.

Добрячок почервонів як рак. Він і завжди червоний, а не... Може, він хотів збільшити вантаж, щоб догодити хазяїнові й одержати премію? (*Стіль, с.399*).

Мати рацію.— Правильно, слушно думати, творити.

Мадонно, рішенець уже давно готовий, і я оголошую його зараз: Ліческа, безперечно, має рацію, бо, як вона каже, так воно насправді й є, а Тіндар-дурень, та й годі (*Боккаччо, с.394*).

Вивести з рівноваги.— Позбавити кого-небудь душевного спокою, порушити нормальний ритм життя.

Зрештою, таку вередливу паночку (Гізель), яка тільки й мріє про неймовірні пригоди, всяка дрібниця може вивести з рівноваги (*Стіль*).

Сам у собі.— Незалежно від чиєїсь волі.

Адам (*до Люцифера*)

То покажи мені хоча б на мить,
(Ти знаєш, серце в мене дуже)
Дію
Тих сил, що вплив такий на мене мають,
Хто я єсть сам в собі, окремий, сильний.
(*Модач, с.31*)

Ні шага за душею.— Зовсім без грошей.

Та нащо далеко ходити... От мій син недавно оженився...За душею ні шага, роботи ніякої... (*Стіль, с.62–63*).

Не зівай, на те ярмарок! — Будь пильним, обачним, щоб чогось досягнути в житті, користуйся слушною нагодою...

То був би я дурний, щоб не взяв, знаєте, як тої приповідки: дають — бери... Не зівай, Ранчо, на те ярмарок! (*Сервантес, с. 258*).

2. У творі Федеріко Гарсіа Лорки «Циганський баладчінк» вміщено численну кількість фразеологічних сполук, які Лукаш переклав так: «А Іван на баян, Пилипко на скрипку», «Дивлюсь — і очей не чую», «Ранок ранський», «Не жалощі, а балощі», «Ні остільки не згадає, ні слівцем не привітає». Розкрийте їх значення.

3. Виділіть фразеологізм і прокоментуйте, що він означає.

ХУАН РУДИЙ

Ми скривджені, зневажені, безмежні,
Терпіння чаша налилася вщерть...
Відповімо гнобителям належно:
Тиранам кров за кров і смерть!
(*Лопе де Вега, с.111*)

Вагнер (*до Фауста*)

Хіба ж не досить нам трудитись
Ретельно й чесно, так, як нас
Учили вчителі в свій час?
(*Гете, с.44*)

Гектор (*до Троїла*)

Настільки ж божевільна і та воля,
Що своєвільно ціну тим речам
Приписує, які ціни не мають.
(*Шекспір, с.361*)

4. Які, на Вашу думку, треба поставити фразеологізми замість крапок? Умотивуйте свій вибір.

Манго
Я в тяжку...,
Як велів небіжчик пані
Бити, ніби в барабан,
Бідную мою гергепу.
(*Лопе де Вега, с.132*)

Лиш на шибках мороз щедро витий
Вивів узори — чи квіти, чи віти
Встав я з постелі і...
Стер ту бідняцьку ялинку.
(*Родарі, с.41*)

Хор (*до Мефістофеля*)

Вернули ми,
Та ще й з добром,
Вельможний пане...
(*Гете, с. 471*)

Відповіді: попав в халепу, за хвилинку, б'єм чолом!

5. Запишіть фразеологічні сполуки, до яких входить підсилювальна частка *аж*. Які з них ужив М. Лукаш при перекладі творів світової літератури?

6. Запишіть фразеологізми із заперечною часткою *ані*.
ані в зуб
ані встать, ні взять
ані гадки
ані гич
ані духа
ані душі
ані душі живої
ані з місця зрушитись
ані за які гроші

6. Перечитайте уважно твори Сервантеса, Гавлічека-Боровського, Елина Пелина і знайдіть декілька зразків з наведених сталих виразів.

7. Визначте можливі джерела походження поданих фразеологізмів, витлумачте їх значення, складіть кілька речень з ними.
- Ахілесова п'ята (*грецька міфологія*).
- Лебедина пісня (*з античної літератури*).
- Синій птах (*з бельгійської драми-казки «Синій птах» Моріса Метерлінка, удостоєна Нобелівської премії.*

Література

1. *Фразеологія* перекладів М. Лукаша. Словник-довідник / Укладачі О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк.— К.: Довіра, 2003.— 35 с.
2. *Лукаш М.* О. Від Боккаччо до Аполлінера: Переклади / Ред., упоряд., авт. передм. М. Н. Москаленко.— К.: Дніпро, 1990.
3. *Безруч П.* Сілезькі пісні. Поезії: Пер. з чес. В. Житник, Г. Кочур, М. Лукаш.— К.: Дніпро, 1970.
4. *Бернс Р.* / Пер. з англ. М. Лукаш і В. Мисик.— К., 1959.
5. *Боккаччо Д.* Декаремон / Пер. з італ. М. Лукаш.— К.: Дніпро, 1985.
6. *Верлен П.* Лірика / Пер. з франц. М. Рильський, М. Лукаш, Г. Кочур.— К.: Дніпро, 1968.
7. *Ролкер І.* Балада про моряка / Пер. з чес. М. Лукаш // Вітчизна.— 1960.— № 5.— С. 115–121.
8. *Гарсіа Л. Ф.* Лірика / Пер. з ісп. М. Лукаш.— К.: Дніпро, 1969.
9. *Гете Й. В.* Фауст: Трагедія / Пер. з нім. М. Лукаш.— Дніпро, 1981.
10. *Гріммельсгаузен Г. Я. К.фон.* Пригоди Простаковича / Пер. з нім. М. Лукаша // Україна.— 1988.— № 50.— С. 16–17.
11. *Елин П.* Вітряк // Весняний міраж / Пер. з болг. М. Лукаш.— К.: Дніпро, 1980.
12. *Елин П.* Ян Бібіян: Повість-казка // Пер. з болг. М. Лукаш.— К.: Дитвидав, 1961.
13. *Вега К. Л.* Ф. де Овеча криниця. Собака на сіні// Пер. з ісп. М. Лукаш.— К.: Держлітвидав, 1962.
14. *Мадач І.* Трагедія людини. Драматична поема / Пер. з угор. М. Лукаш.— К.: Дніпро, 1967.
15. *Мільтон Д.* Сонети / Пер. з італ. М. Лукаш // Література плюс.— 2001.— № 3.— С. 10.
16. *Родарі Д.* Якого кольору ремесла // Пер. з італ. М. Лукаш.— К.: Дитвидав, 1960.
17. *Родарі Д.* У небі і на землі / Пер. з італ. М. Лукаш та Г. Кочур.— К.: Веселка, 1966.
18. *Сервантес С. М.* де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі / Пер. з ісп. М. Лукаш, А. Перепадя.— К.: Дніпро, 1995.
19. *Стіль А.* Перший удар / Пер. з польської М. Лукаш // Всесвіт.— 1961. —№ 11.— С.50-57.
20. *Флобер Г.* Мадам Боварі. Побут провінції / Пер. з франц. М. Лукаш.— К.: Дитвидав, 1961.
21. *Чопич С. Б.* Рибалка і Кіт: Казка / Пер. з серб.-хорв. М. Лукаш.— К.: Держлітвидав, 1959.
22. *Шекспір В.* Гроїл і Кресіда: Драма / Пер. з англ. М. Лукаш // Шекспір В. Твори: В 6 т.— Т. 4.— К.: Дніпро, 1986.
24. *Міллер Ф.* Лірика // Пер. з нім. М. Лукаш.— К.: Дніпро, 1967.

ОЛЕСЬ ГОНЧАР І СЛОВ'ЯНСЬКІ ЛІТЕРАТУРИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вивчення творчості Олеся Гончара в школі завжди сприймається дітьми з радістю. Їх цікавить тематична широчінь письменника, незвичайність стилю. Тому їм хочеться дізнатися про нові і нові грані багатющого таланту майстра слова.

Факультатив (спецкурс) чи курс за вибором — все буде залежати від організації навчального процесу. «Олесь Гончар і слов'янські літератури» якраз і сприятиме знайомству ще з однією незвичайною рисою письменника, розкриє спорідненість тем його творів і творів письменників світової літератури Е. Станева, Д. Фучеджієва, А. Гуляшки, А. Наківського, представників болгарської літератури, чеського письменника Я. Козака, Я. Корчака — митця слова польського народу, Б. Чопича (Югославія), словацьких прозаїків В. Мінача, Р. Яшика тощо. Розглядаючи творчість О. Гончара в контексті творчості названих письменників, переконуємося ще раз в тому, якої уваги заслуговує письменник. Це допомагає оцінити окремі культурні процеси, відображені у мові як національні феномени.

Розрахований курс на учнів 11–12 класів, тобто саме на той період, коли вивчається творчість О. Гончара. Не залишається поза увагою і зарубіжна література: вона включена до навчальних планів як загальноосвітніх шкіл, так і спеціалізованих гуманітарних.

Прослухавши курс, учні повинні знати твори світової літератури, на більш глибокому рівні засвоїти твори О. Гончара, здійснюючи компаративний (порівняльний) аналіз.

Учні повинні вміти: виконувати компаративний аналіз творів світової літератури, що сприятиме формуванню та розвиткові таких кінцевих якостей особистості учня — когнітивних (пізнавальних), креативних (творчих), оргдіяльнісних — уміння ставити мету й забезпечувати її досягнення, комунікативних — здатність взаємодіяти з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу через активну та цілеспрямовану діяльність.

За результатами вивчення цього курсу матимемо позитивний результат: творче осмислення художнього твору на основі застосування інтерактивних технологій повинно сприяти формуванню творчої особистості, до чого і прагнемо у своїй роботі.

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ

Є у людини начало Світле, добре,
животворне, начало пушкінське,
шевченківське, моцартівське,
і мені здається, що якраз це світоносне
начало у світовій культурі
становить вершину вершин.
О. Гончар

Тема № 1

Ідейно-естетична схожість прози О. Гончара з творами болгарських письменників, зокрема патріарха болгарської літератури Е. Станева. Проблема перетворювальної сили любові у новелі О. Гончара «За мить щастя» та повісті Е. Станева «Персиковий сад».

Тема № 2

Трагічне розв'язування конфлікту між силою почуття і силою ворожих обставин у новелі О. Гончара «Модри камінь» та в повісті Е. Станева «Тихим вечором».

Тема № 3

Безприкладний героїзм, готовність на самопожертву заради спільної справи Яші Гуменного (з новели О. Гончара «Весна за Моравою») та його духовного побратима Антона (з повісті Е. Станева «Тихим вечором»).

Тема № 4

Поява в 70-х роках XX ст. в українській і слов'янській літературі нової людини чесної, благородної, творчої (О. Гончар «Берег любові» — майстер вітрильних справ Андрон Ягнич та Міхал Янак — герой роману чеського письменника Я. Козака «Святий Міхал»).

Тема № 5

Людина і природа в романі О. Гончара Берег любові» та в творах болгарських письменників — «Випадок з Ставревим» А. Гуляшки, «Марія проти Піралкова» А. Наковського, «Ріка» Д. Фучеджієва).

Тема № 6

Благотворний вплив на формування юної особистості краси довкілля, відчуття гармонії з природою у творах О. Гончара

«Бригантина» та польського письменника Я. Корчака «Літо в Михалувці».

Тема № 7

Тема боротьби з фашизмом у трилогії О. Гончара «Прапороносці» та роману в новелах югославського письменника Б. Чопича «Пригоди Николетина Бурсача».

Тема № 8

Сповідь пам'яті, правди та совісті перед загиблими у Великій Вітчизняній війні в лірико-філософському романі О. Гончара «Людина і зброя» та в творах словацьких художників слова в трилогії В. Мінача «Генерація», «Мертві не співають» Р. Яшика.

ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

№ п/п	Назва теми	Теорія	Практика
1	Новела О. Гончара «За мить щастя» і повість Е. Станева «Персиковий сад»	0,5	0,5
2	Новела О. Гончара «Модри камінь» і повість Е. Станева «Тихим вечором»	0,5	0,5
3	Новела О. Гончара «Весна за Моравою» і повість Е. Станева «Тихим вечором»	0,5	0,5
4	Людина і природа в романі О. Гончара «Берег любові» та в творах болгарських письменників — «Випадок із Ставревим» А. Гуляшки, «Марія проти Піралкова» А. Наковського, «Ріка» Д. Фучеджієва	0,5	1
5	О. Гончар «Берег любові» і роман чеського письменника Я. Козака «Святий Міхал»	0,5	0,5
6	О. Гончар «Бригантина» і польський письменник Я. Корчак «Літо в Михалувці»	0,5	0,5
7	О. Гончар «Прапороносці» та твір югославського письменника Б. Чопича «Пригоди Николетина Бурсача»	0,5	0,5
8	О. Гончар «Людина і зброя» та твори словацьких письменників «Генерація» В. Мінача, «Мертві не співають» Р. Яшика	0,5	1
9	Залік		1
Усього: 10 годин		4	6

МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

Самостійна робота учнів

1. Дослідити творчість югославських письменників М. Павлича, А. Ісаковича. Знайти в їхніх творах спільні мотиви з творами О. Гончара.
2. Знайти типологічні паралелі в творах словацького письменника М. Крно та О. Гончара.
3. Словацький письменник А. Беднар і О. Гончар.

Самоосвітня робота викладача

1. Спільний мотив «Людина і війна» в творах О. Гончара, словацьких письменників В. Мінача, Р. Яшика, А. Боднара, М. Крно та романів Е. Хемінгуея «Прощай, зброє!» і Е. М. Ремарка «Час жити і час помирати».
2. Загальна гуманістична концепція новели О. Гончара «Модри камінь», повісті болгарського письменника Е. Станева «Тихим вечором» і «Піснею над піснями» Шолом-Алейхема.

Питання для заліку

1. Як ви розумієте слова Л. І. Ромащенко: «Творчість кожного визначного письменника є складовою частиною духовного буття народу, виразом його самобутньої художньої свідомості. Водночас вона функціонує не лише в географічних рамках своєї етнічної спільності, а контактує з творчістю представників інших національних літератур, включається у світовий літературний процес. При цьому збагачує загальнолюдську культуру власними художніми цінностями й удосконалюється сама завдяки активному засвоєнню її надбань. Яскравий доказ тому — творчий набуток О. Гончара, старійшини української літератури».
2. Доведіть спільність духовної еволюції Черниша, Хаєцького, Сагайди (роман О. Гончара «Прапороносці») з Тадією Чемеркичем, Тодором Боканом, Стояном Дашнаком з творів югославських письменників М. Мадича та Б. Чопича.

3. Створіть розповідь на тему «Проблема героїчного начала в людині, процес становлення покоління у романі О. Гончара «Людина і зброя» та в творах словацьких письменників В. Мінача (трилогія «Генерація») і Р. Яшика («Мертві не співають»).

4. В чому полягає ідейно-естетична схожість творів О. Гончара з творчістю болгарського письменника Е. Станева?

5. Риторичне запитання Єлизавети: «Чому б нам не бути гуманнішими?» — дедалі владніше звучить в устах Сашка «Проти любові закон? Не може бути такого закону!». Який твір О. Гончара тут згадується?

6. Чому головний герой повісті «Тихим вечором» Е. Станева Антон є духовним побратимом Яші Гуменного (О. Гончар «Модри камінь»)?

7. Знайдіть спільні риси в Антона Ягнича (О. Гончар «Берег любові») і Міхала Янака (письменник Я. Козак «Святий Міхал»).

8. Яка спільна тема підноситься в романі О. Гончара «Берег любові» і в творах болгарських письменників — «Випадок із Ставревим» А. Гуляшки «Марія проти Піралкова» А. Наковського, «Ріка» Д. Фучеджієва?

9. Сформулюйте тему творів О. Гончара «Бригантина» та польського письменника Я. Корчака «Літо в Михалувці».

10. З якого твору герой Берестенецький, в уста якого вкладено влучний афоризм «Мистецтво — найкращий педагог»?

11. Хто такий Порфир Кульбака? А Гена Буткевич?

СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА В ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКИХ МАЙСТРІВ СЛОВА

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма факультативу (спецкурсу) «Світова література в перекладах українських митців слова» допоможе учням глибше познайомитися з кращими надбаннями світової естетичної думки, що сприятиме вихованню підростаючого покоління освіченим і гармонійним.

Прослухавши курс, учні дізнаються, що англійська, французька, німецька, іспанська та інші літератури мають свою славну й неповторну традицію.

За допомогою українських майстрів перекладу ми маємо можливість познайомитися зі скарбницею світового письменства. А вивчивши досконало ту чи іншу іноземну мову, прочитати твір в оригіналі, співставивши із зробленим перекладом, переконатися в їх досконалості, в точності передачі думки автора. Адже переклади — це по суті художні твори. Перевірені часом, вони акумулювали в собі кращі здобутки людської естетичної думки, ідеї гуманізму, добра та справедливості. Перекладач, подарувавши читачам неперевершені шедеври художнього слова, виступає і як автор, і як співавтор.

Розрахований курс для учнів 11–12 класів шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та 11–12 класів загальноосвітніх шкіл.

Учні повинні знати: найбільш яскравих представників світової літератури, тематичну спрямованість визначних митців слова, відомості про перекладачів, розглянувши твори мистецтва.

Учні повинні вміти: читати уривки з творів в оригіналі, співставляти з найвідомішими перекладами.

ПРОГРАМА ФАКУЛЬТАТИВУ

Тема № 1

Борис Тен, А. Міцкевич. Поезії. Й. Шіллер «Розбійники».

Тема № 2

Вірші Г. Кочур для дітей «У небі і на землі», Дж. Родарі (у співавторстві з М. Лукашем). Збірка П. Безруча «Сілезькі пісні» (у співавторстві з М. Лукашем). Поезії П. Верлена «Лірика» (у співавторстві з М. Лукашем і М. Рильським).

Тема № 3

М. Терещенко. П. Беранже. Поезії.

Тема № 4

А. Перепадя. «Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі» М. де Сервантеса Сааведри (у співавторстві з М. Лукашем).

Тема № 5

В. Мисик. Поетичні твори Р. Бернса «Вибране» (у співавторстві з М. Лукашем).

Тема № 6

В. Житник. Поезії П. Безруча «Сілезькі пісні» (у співавторстві з М. Лукашем, Г. Кочуром).

Тема № 7

М. Настека «Пісня про Нібелунгів».

Тема № 8

Ю. Юра «Робін Гуд». Переказ старовинних англійських народних балад.

Тема № 9

Г. Бушина. Л. Керролл «Аліса в Країні чудес».

Тема № 10

В. Прокопчук. Дж. Р. Кіплінг «Мауглі».

Тема № 11

Л. Солонько. Дж. Р. Кіплінг Мауглі.

Тема № 12

П. Гандзюра. Дж. Р. Кіплінг Мауглі.

Тема № 13

Н. Сельський. Ч. Діккенс «Олівер Твіст».

Тема № 14

О. Хотунцева. Д. Дефо «Життя й незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо».

Тема № 15

Ю. Лісняк. Дж. Свіфт «Мандри Гулівера».

Тема № 16

Т. Воронович. Ж. Верн «Діти капітана Гранта».

Тема № 17

Р. Доценко. Ф. Купер «Останній із могікан», О. Уайльд «Портрет Доріана Грея», Е. Хемінгуей «Убивці», У. Фолкнер «Підпал».

Тема № 18

О. Мокровицький. П. Беранже. Поезії.

Тема № 19

М. Зеров. П. Беранже. Поезії.

Тема № 20

І. Стешенко. Ж.-Б. Мольєр «Міщанин-шляхтич».

Тема № 21

Є. Старинкевич. Ф. Стендаль «Червоне і чорне», О. Бальзак «Батько Горіо».

Тема № 22

А. Жаловський. А. де Сент-Екзюпері «Планета людей».

Тема № 23

Д. Паламарчук. Дж. Г. Байрон. Поезії, Г. Уеллс «Війна світів».

Тема № 24

М. Рябова. М. Твен «Принц і злидар», Е. Л. Войнич «Овід».

Тема № 25

П. Шарандак. Г. Грін «Наш резидент у Гавані».

Тема № 26

С. Сакидон. Є. Гофман «Золотий горнець», Б. Нушич «Автобіографія».

Тема № 27

М. Зісман. Г. Гейне. Поезії, Т. Манн «Вірнопідданий», Б. Брехт «Матінка Кураж та її діти».

Тема № 28

М. Дятленко. Е. М. Ремарк «Три товариші».

Тема № 29

Є. Горєва. Г. Бель «Біла ворона».

Тема № 30

Б. Ткаченко. Е. По «Повість скляних гір».

Тема № 31

Ю. Іванов. О'Генрі «Жертви любові».

Тема № 32

П. Соколовський. Дж. Лондон «Любов до життя».

Тема № 33

О. Терех. Р. Бредбері «Марсіанська хроніка».

Тема № 34

О. Медушенко. Івашкевич «Ікар».

Тема № 35

С. Масляк. Я. Гашек «Пригоди бравого вояки Швейка».

Тема № 36

Ю. Лісняк. К. Чапек «Війна з саламандрами».

Тема № 37

Р. Лубківський. В. Незвал. Поезії. Максимович Десанка. Поезії.

Тема № 38

М. Львович. Максимович Десанка. Поезії.

Тема № 39

Т. Масенко. Мисаїл Емінеску. Поезії.

Тема № 40

А. М'ястківський. Мисаїл Емінеску. Поезіі.

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ

№	Назва теми	Теорія	Практика
1	Переклади Бена, Г. Кочура, М. Терещенка	0,5	1
2	Огляд перекладацької діяльності А. Перепаді, В. Мисика, В. Житника, М. Настека, Ю. Юри, Г. Бушина	1	1
3	Дж. Р. Кіплінг «Мауглі» в перекладі В. Прокопчука, Л. Солонька, П. Гандзюри	0,5	0,5
4	Авторизовані переклади Н. Сельського, О. Хатунцевої, Ю. Лісняка, Т. Вороновича, Р. Доценка	0,5	1
5	О. Мокровицький, М. Зеров — перекладачі поезії П. Беранже	0,5	0,5
6	Художні переклади Є. Старинкевича, А. Жаловського, Д. Паламарчука, М. Рябової, П. Шарандака, С. Сакидона, М. Зісмана	0,5	1
7	Особливості перекладацького стилю М. Дятленка, Є. Горєвої, Б. Ткаченка, Ю. Іванова, О. Тереха, П. Соколовського, О. Медушенка	1	1
8	Творчість Максимовича Десанки в перекладах Р. Лубківського, М. Львовича	0,5	0,5
9	С. Масляк, Ю. Лісняк, С. Сакидов — українські майстри синхронного перекладу	0,5	1
11	Поезії Михаїла Елінеску в перекладах Т. Масенка, А. М’ястківського	0,5	0,5
Усього 14 годин		6	8

МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

Самоосвітня робота

1. Написати реферат на одну із тем:
   а) Тисяча років українському перекладу.
   б) Корифеї української літератури — перекладачі всесвітньої літератури.
   в) Перекладацька діяльність українських письменників.
2. Скласти план твору «Перекладач — безособова особистість, співавтор чи творець?».
3. Здійснити дослідження «А. Содомора — перекладач».

Питання для заліку

1. Що вам відомо про переклади Бориса Тена?
2. Які твори перекладено Г. Кочуром?
3. М. Терещенко перекладав поезії П. Беранже. Хто ще звертався до перекладу творів названого поета? Зробіть порівняльний аналіз перекладів.
4. Назвіть перекладачів, які працювали в парі з М. Лукашем.
5. Низку творів В. Житник переклав у співавторстві з М. Лукашем. З якими перекладачами він співпрацював ще?
6. Хто переклав «Робін Гуда»?
7. Твір «Мауглі» Дж. Р. Кіплінга перекладали В. Прокопчук, М. Солонько, П. Гандзюра. Свою перекладацьку роботу вони здійснювали разом чи порізно?
8. Що вам відомо про таких перекладачів, як Н. Сельський, О. Хатунцева, Т. Воронович, Р. Доценко, О. Мокровицький? Розкажіть про творчу діяльність одного з них.
9. Назвіть ім'я перекладача Ж.-Б. Мольєра «Міщанин-шляхтич».
10. Які переклади здійснив Є. Старинкевич?
11. Що вам відомо про перекладацьку діяльність А. Жаловського, Д. Паламарчука, М. Рябової, П. Шарандака, М. Зісмана, М. Дятленка, Є. Горєвої, Б. Ткаченка, Ю. Іванова, Т. Соколовського, О. Тереха, О. Медушенка, С. Масляка (за вибором).
12. Підготуйте повідомлення про таких перекладачів, як Ю. Лісняк, Р. Лубківський, С. Сакидон, М. Львович (за вибором).
13. Т. Масенко і А. М'ястківський перекладали поезії Михаїла Емінеску. В чому особливість перекладацького стилю кожного з них?

ВІДКРИТЕ ЗАНЯТТЯ ФАКУЛЬТАТИВУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОСТЮМУ»

ТЕМА. «УКРАЇНСЬКИЙ КОСТЮМ — ЧАСТКА НАРОДНОЇ ДУШІ»

Мета: заглибитися в історію українського костюму; навчити бачити регіональні особливості кожного з них; виховувати щиру повагу до українського костюму як глибинного коріння історії народу.

Тип заняття: позакласний захід.

Форми роботи: розповідь учителя, учнів, бесіда, самоосвітня робота, творче завдання.

Обладнання: плакати з висловами про український костюм:

1. Український вінок є неповторним символом народу України, свідченням його високої культури, запорукою дівочої чистоти і вроди. Це символ живої природи і юності (*М. Грищук*).
2. Ходили запорожці добре, одягалися і розкішно, і гарно. Одяг був у них на ваті, на шовкових шнурках та на ґудзиках, з тонкого сукна різних кольорів (*Д. Яворницький*).
3. З давніх-давен головний убір був своєрідною візитною карткою його власника (*В. Супруненко*).
4. Архаїчний і національний характер української хустки полягає в білому кольорі. Її вишивали шовком, сріблом та золотом (*О. Воропай*).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Перебіг заняття

Вступне слово вчителя

Український костюм — частка народної душі. Велике історичне та художнє значення українського костюму є безумовним. Від глибокої давнини і протягом усього існування він був вираженням геніальності українського народу. Це самобутнє явище посідає визначне місце не тільки в національній, а й у європейській та загалом світовій культурі.

Він задовольняв не лише матеріальні, а й духовні потреби людини, виконуючи необхідні побутові, соціальні, обрядові функції.

Його високий мистецький рівень, емоційна насиченість яскраво відбивають світогляд, естетичні вподобання, саму психологію українського народу.

Розвиток українського костюму на всіх його етапах відбувався в тісному зв'язку з іншими культурами. Традиційне вбрання розкриває глибинне коріння історії українського народу, пов'язане з ранньослов'янським періодом, а особливо з найвищими досягненнями культури Київської Русі. Вигідне географічне розташування України створило передумови на її території ранніх центрів культури, які перебували у постійному спілкуванні з цивілізаціями Давнього Світу, Візантією, народами Сходу, а згодом і Західної Європи.

На костюмі українців суттєво позначилася етнічна історія народу: поступове заселення українських земель, яке супроводжувалося змішуванням культур різних районів.

Виникнення Запорізької Січі, специфічні політичні умови, в яких опинилася територія України в XVI–XVIII столітті, зумовили поглиблення локальних рис української культури цього періоду. Характерними особливостями визначився костюм різних соціальних верств населення України — козацтва, селянства, міщанства, духовенства тощо.

Уважаю, що найважливішим є те, що, постійно розвиваючись і трансформуючись, український костюм протягом багатьох століть зберігав свої давні традиції. Національний одяг — це мистецтво, що тісно поєднане з побутом народу, його звичаями, традиціями.

Під чужинецьким пануванням наш народ зберіг національний одяг як символ, що його він проніс через всі віковічні страждання й утиски. Національний одяг, мова, віра та звичаї — все це надійний захист від національного занепаду.

Національне вбрання є естетичною базою, на якій народні митці створили вишивки, мережива. Все це свідоцтво мистецького смаку й артистичного досвіду наших жінок, їх майстерності, що передається від покоління до покоління. Артистичне багатство національного одягу виявляється у розвиненій гамі кольорів та в мистецьких формах. Разки червоного намиста й кілька барвистих стрічок завершують ефект гармонійної цілості національного одягу українських дівчат.

Національний одяг — це вияв святкового, врочистого, піднесеного настрою. Це культурно-історична спадщина наших славних старокняжих і козацьких часів, щасливих днів України.

Сьогодні ми поведемо розмову про національний одяг українців. Шановні діти, що вам відомо про український одяг в минулому?

Як він оздоблювався? Чи мав він регіональні особливості? Про це і поговоримо на нашому заході.

Будь ласка, у своїх зошитах робіть записи, які вам допоможуть під час роботи над творчим завданням. Укладайте словничок назв предметів одягу, взуття, їх оздоблення тощо.

1-й учень. Щодо чоловічого одягу, то в ньому майже немає традиційних рис, але й тут помітні деякі особливості вбрання і манери його носіння. Так, старше покоління надає перевагу широким штанам типу *галіфе,* які носять, заправляючи у чоботи. Колір сорочки, звичайно, білий, іноді з вишитими грудьми та коміром. Хутряна шапка зі смужкою, яка також характерна більш для українців, так само, як і звичка виставляти з-під шапки чуба. Восени і взимку серед чоловіцтва побутують короткі напівпальта з косими кишенями.

Цікаво, що незважаючи на сумісне проживання у кримських селах українців і росіян, їхній одяг багато в чому різний. Росіянки старшого покоління полюбляють *вузькі спідниці*, *сарафани*. На відміну від українок, які шиють нижні сорочки за традицією з рукавами, росіянки роблять їх на бретельках. Тканини для верхнього одягу російські жінки використовують здебільшого однотонні, темних кольорів, українки ж надають перевагу яскравим. Окрім того, якщо українки носять *кофти й безрукавки*, то часто шиють їх самі, тоді як росіянки вибирають переважно куповані.

Учитель. Художня своєрідність, естетична і функціональна довершеність традиційного костюму українців можуть бути розкриті лише за умови комплексного дослідження художніх особливостей та засобів, видів, способів і технік декорування одягу, а також композиційних прийомів об'єднання елементів убрання в цілісний комплекс. Отже, поняття художньої особливості традиційного костюма включає в себе такі складові (робимо записи в зошитах):

1. Естетичні властивості матеріалів одягу
   - колір та його художньо-емоційне сприйняття: барвники, народні прийоми фарбування;
   - поєднання різнохарактерних та різнофактурних матеріалів як художній засіб;
   - народні способи орнаментації тканини: декоративне ткання, вибійка, вишивка.
2. Прийоми формоутворення основних компонентів убрання: крій, пропорції.
3. Способи нанесення декору безпосередньо на одяг: нашивки, прикраси.

4. Орнаментальні мотиви та колорит оздоблення.
5. Розміщення декору.
6. Народні композиційні прийоми створення комплексів одягу; способи поєднання та носіння компонентів убрання. Аналіз перелічених складових у їхньому тісному взаємозв'язку дає змогу простежити динаміку розвитку народних художніх прийомів, хід творчих пошуків народних майстрів, викликані змінами у традиційній культурі, пов'язаними з конкретними історичними подіями, соціально-економічними перетвореннями в суспільстві, які не могли не позначитися на зміні естетичних уявлень. Розгляньмо їх детальніше.

2-й учень. Утепленим нагрудним одягом були *сачки в талію*, *прямоспинні баски*, *козакини на ваті* — прямоспинні або до вусів. Із початку XX ст. поширюються короткі *москвички* на ваті, пошиті в талію.

Верхнє жіноче вбрання — білі, а пізніше сірі *свити* із саморобного сукна до вусів. Коротка свита звалася *куциною*. Носили також *юпки в талію* з фабричної тканини, на ваті, з розширеним клинами подолом. На початку XX ст. набули поширення довгі широкополі *холодайки* на ваті та аналогічні за кроєм приторочені ватянки. Взимку одягали *кожухи з фалдами*, або до вусів. Згодом почали носити короткі *полушубки* прямого крою. Функцію плаща виконував *бурнус* — довгий широкополий одяг із грубої фабричної тканини.

Очіпок на Донеччині повсюдно вдягали під намітку. У XIX ст. замість неї голову почали пов'язувати хусткою. В холодну пору року носили вовняні або напіввовняні *хустки*, в теплу погоду — з легких фабричних матеріалів, барвисті або білі. Очіпки шили переважно з парчі у вигляді круглої шапочки з вушками. Пізніше поширюються очіпки з ситцю — на мотузках. Носили також капори, аналогічні *капорам* Харківщини.

Дівчата заплітали волосся в одну, іноді в дві коси зі стрічками, на свята вдягали вінки з живих або штучних квітів. Пов'язувались яскравими хустками. Взуттям слугували *чоботи*, *черевики*, а також високі *гетри* та *черевики на резинках*.

Чоловічий одяг — тунікоподібні *сорочки* або на кокетці зі стоячим або виложистим коміром, рукави закінчувалися манжетами чи вільно. Розріз пазухи був по центру або з боку. Вишивалися груди, манжети, комір, іноді поділ. Подекуди вдягали *косоворотки*. У більшості районів сорочки носили навипуск і підперезували плетеним чи звитим паском червоного або синього кольору

з китицями. Штани у XIX ст. були широкі, з вибійчистого полотна, з ромбовидною вставкою між холошами. Пізніше їх починають шити з фабричних тканин і значно вужчими.

Обов'язковою в чоловічому костюмі Донеччини була жилетка, що вдягалася на сорочку. У XX ст. в деяких селах з'являються костюми-трійки.

Традиційний верхній чоловічий одяг — свита до вусів. Побутувала також *чинарка* з фабричної тканини, відрізна по лінії талії, з густими зборами й стоячим коміром. Носили й куцини, подібні за кроєм до чинарки, але значно коротші, а також *венгерки* до колін.

Чоловічі кожухи були здебільшого відрізними по лінії талії, зі зборами. У сильний холод одягали довгі широкі тулупи з великим коміром, що закривав плечі. У негоду напинали *сіряк із кобкою* чи *кобеняк* — кирею з відлогом.

Головні убори чоловіків — хутряні шапки конусоподібної заокругленої форми, влітку — *брилі*. У XX ст. з'являються шапки-вушанки, картузи. Стриглися чоловіки нетрадиційно — *під бобрика*, *під польку*.

Взуттям були *чоботи-витяжки*, *постоли-чарухи*, подекуди — *личаки* прямого плетіння, *дерев'яники*. На початку XX ст. поширюються *чоботи-бутилки та голоші*.

Учитель. Почнемо укладати словник назв одягу, головних уборів, взуття разом, а потім продовжите цю роботу самостійно.

Галіфе — широкі штани.

Напівпальто — коротке пальто з косими кишенями.

Сачок — утеплений нагрудний одяг в талію.

Баска — теплий прямоспинний одяг.

Казакина — теплий прямоспинний одяг.

Свитка — верхній одяг з саморобного білого, а пізніше із сірого сукна.

Куцина — коротка свита.

Холодайка — довге, широкополе верхнє вбрання.

Бурнус — довгий широкополий одяг із грубої тканини.

Чинарка — верхній чоловічий одяг, що мав лінію відрізу по талії та численні складки, а також стоячий комір.

Венгерка — чоловічий одяг, завдовжки до колін.

Кобеняк — кирея з відлогом.

Чоботи — витяжки.

Постоли — чарухи.

Личаки прямого плетіння.

Дерев'яники — взуття, виготовлене з дерева.

3-й учень. За характером убрання центральні степові регіони виділяються в окремий комплекс, утім, він не є однорідним: скажімо, костюм території сучасної Дніпропетровщини тяжіє до Донеччини, Полтавщини, Харківщини, а сучасної Кіровоградщини — до Черкащини та Поділля.

Комплекс жіночого одягу включав сорочку зі вставками або до талійки — додільну, або до підтички. На сорочках зі вставками у місці зшиву вставки зі станом та коміром, а в сорочках до талійки в місці пришиву стану до кокетки робилися численні дрібні складки. Сорочки до талійки мали квадратний, рідше овальний виріз горловини. Пазуху прорізали посередині чи збоку. Якщо каре було великим, застібки не робили. Під рукавами вставлялися ластки. Призбирані низи рукавів називали чохлами або манжетами. Вишивалися вставки, комір, кокетка, рукави, поділ. Колорит вишивки — червоно-чорний, а з початку XX ст.— частіше поліхромний. Носили сорочку з напуском, підперезуючись поясом-окрайкою — червоним у дівчат, зеленим у жінок.

Традиційний жіночий поясний одяг — дергу, плахту, запаску, наприкінці XIX ст., поступово витісняють широкі спідниці з фабричних тканин. Шилися вони у складку або призбирувались біля пояса, застібалися на ґудзик або зав'язувалися поворозками. Довжина спідниць — до кісточок. У західніших районах на поділ спідниць нашивали смуги іншої тканини — білої або прострочували складочки; іноді вздовж нього нашивали так звану щіточку. Подекуди жінки вдягали декілька спідниць, щоб надати фігурі пишності. Фартухи шили переважно з білого полотна, особливо святкові. Вони були коротші за спідницю на 20–30 см. Знизу робилася оборка. Оздоблювалися фартухи вишивкою, мережкою, мереживом. Особливістю цього виду вбрання у степових районах були вишиті різнокольоровими нитками китиці, які пришивалися до поворозок.

Учитель. Зверніть увагу, діти, що нагрудним жіночим одягом були *корсетки, безрукавки-карасі*, *різні кофти*. Корсетки шили з атласу, парчі, ситцю, до вусів, із чотирикутним викотом. Карась являв собою корсетку з дуже широкими полами. Подекуди траплялися сарафани. На початку XX ст. поширюються безрукавки з прямою або проталиною спинкою, а також *безрукавки-ватники*, що виконували роль білизни (ліфа). У той же час починають носити *кофти-бекешки*, оздоблені оборочками, особливо на грудях. *Кофта типу підмостону* шилася зі складками в талії, на кокетці. На відміну від інших кофт вона була з глибоким заходом. Такі види одягу, як *бурмоси, сачки, баски*, шили також переважно

з фабричних тканин. Бурмоси були прямоспинні, з маленьким стоячим комірцем, по лінії талії робилося декілька поперечних рядків вишивки. Розширений до низу сачок мав воложистий комір та косі кишені. Баски на спині від лінії талії робилися три складки. У 20-х роках з'являються *парочки* (*кофта і спідниця*). Утепленим нагрудним одягом на ваті, який шився з купованих тканин, були юпки. Всі вони мали подібний крій, але вирізнялися довжиною. Найкоротшими були *юпаночки* — ледь нижче стегон, подібні до *куцин* Донеччини. Носили також прямоспинні короткі ватянки, що нагадують сучасні *фуфайки*.

4-й учень. Верхній жіночий одяг — *свити* та *юпки* з домашнього сукна темного кольору, з невідрізною спинкою і кількома зустрічними складками, що спадали від талії у вигляді фалд. Ззаду на талії подекуди нашивали кольорові трикутники — червоні очі. Поли, комір, низи рукавів обшивали тасьмою. *Свита-полька* була розклешеною до низу за рахунок клинів, зі стоячим коміром і накладними кишенями. Так звану *пальтисанку* шили з фабричної тканини, на ваті, з розширеними полами. Взимку носили *кожушанки* з ватяним станом, криті фабричною тканиною, відрізні по лінії талії та з рясними зборами. Вище від них пришивали пасок та обтягнуті червоною шкірою ґудзики. Комір був стоячим, із хутра. Поли й рукава обшивали смушком — обложкою.

Жіночі головні убори цієї зони нам уже відомі. Це насамперед ситцевий очіпок — збірник, що вдягався під хустку. Літні жінки носили ватяний очіпок з одним рогом — *горбочку*. Хустки були вовняні або напіввовняні, барвисті, з бахромою, влітку з більш легких і світлих тканин. Характерним для колишньої Катеринославщини був звужений з боків капор червоного кольору, оздоблений темним плисом із квіткою. Під капором жінки закручували волосся в коронку. Пізніше жінки й дівчата починають носити куповані *шарфи*. Комплекс чоловічого вбрання Центрального Степу в цілому збігається з одягом Донеччини, відрізняючись лише деякими деталями. Серед них зазначимо так звану підоплічку, що вшивалася на спині сорочки, верхній одяг типу пальта — *дежурку*, чоловічі юпки на ваті. Побутували й своєрідні зачіски — під гребінець, з чубом та бриликом.

5-й учень. Одяг більшості сільського населення Криму створювався на основі народного вбрання переселенців — переважно з України та Росії, частково з Білорусії.

Спочатку частина переселенців, особливо жінки, носили здебільшого традиційний костюм або окремі його частини. Поступово цей одяг зношувався. У деяких родинах традиційне вбрання

ховали у скриню для урочистих випадків або на смерть, іноді його зберігали просто на згадку про рідні місця. Подекуди дівчата, виходячи заміж, одягали це вбрання як весільне.

У Криму ніколи не вирощували такі традиційні для України культури, як льон та коноплі, котрі були сировиною для виготовлення саморобного полотна. Це значною мірою сприяло тому, що кримчани шили одяг із фабричних тканин. Він, звичайно, відрізнявся від традиційного, хоча жіноче вбрання, особливо українок, майже втративши традиційний декор, за кроєм та силуетом мав з ним багато спільного.

Українки, як правило, носять *кофти у фігуру* (*в талію*). Комір звичайно вузенький; іноді, як у традиційній сорочці, у місці вшивання станка в комір роблять дрібні збори. Подекуди кофти шиють зі зборами від лінії талії. За кроєм вони нагадують корсетку, тільки з рукавами.

Спідниці звичайно побутують *широкі, на шварочках*. Тканина як для кофт, так і для спідниць, використовується здебільшого яскрава, квітчаста, . Спідниця спереду обов'язково прикривається *фартухом зі шляркою.* Головний убір жінок — здебільшого хустка, влітку біла, взимку вовняна або нагрудником. У деяких випадках сорочки і кофти вишивають на рукавах поліхромною вишивкою (копійками). Комір і пазушка не вишиваються.

Тканина напіввовняна, темних тонів. Способи пов'язування хусток різноманітні, але чоло обов'язково закрите.

За взуття правлять *чуреки*, схожі на капці або постоли. Їх шиють із тканини із гумовою підошвою. Носять також різноманітні туфлі. Чоботи, як правило, не використовують — через теплий клімат.

Дівчата і молодиці в кримських селах одягаються по міському: короткі спідниці, різноманітні кофти, жакети, блузки, сукні, шапочки, берети тощо. Подекуди сельчанки самі або купують у магазинах, а затим підганяють на свій смак ватяні безрукавки, різноманітні кофти тощо. Взимку і восени жінки, переважно старшого покоління, носять довгі пальта; навіть збереглися бурнуси на ваті, з облямованими тасьмою палами, коміром та кишенями. У північній частині Криму старші жінки інколи носять взимку *кожушанки,* покриті тканиною, а також нагольні або криті сукном кожухи.

6-й учень. Узимку чоловіки носили *тулуб'ясті кожухи* зі стоячим або виложистим коміром та розшитими полами й рукавами. Довгі прямоспинні кожухи вдягали лише в сильні морози. У негоду напинали плащоподібний одяг — *опанчу*, *беунду,* а також *катанку з капюшоном*. Один із різновидів опанчі мав

великий квадратний комір, яким закривали голову від дощу та снігу. Іноді в негоду вдягали *башлик*.

Зимовими головними уборами були високі чорні *смушкові шапки* із суконним дінцем і розрізом іззаду. У XX ст. поширилися шапки без Дінця й розрізу, а також круглі *шапки — кримки*. Влітку, як і повсюдно, побутували солом'яні капелюхи, а пізніше з'явилися картузи.

Чоловіче взуття Східного Поділля вирізняється хіба що деякими локальними назвами. Так, личаки тут називали *верзунами, солом'яниками, дерев'яниками*.

7-й учень. Наддністрянський варіант подільського одягу в дечому тяжіє до прикарпатського, зберігаючи при цьому основні риси, характерні для всього регіону. Локальна своєрідність цього вбрання простежується насамперед в особливостях народного ткацтва, конструктивних прийомах, у колориті та у композиції декору, техніці вишивки, у способах носіння одягу, нарешті, у його термінології.

Традиційний костюм мешканок Наддністрянщини складався, крім сорочки, з розпаяного поясного одягу у вигляді одного широкого або двох — ширшого та вужчого полотнищ вовняної смугастої тканини, які підперезувалися саморобним поясом — *боярком*. Дівчата обгорталися більш тонкою фабричного виробу тканиною (*фатою*), а замість запаски по боках підтикали під пояс одну або дві складені у декілька разів хустки; носили і зшитий поясний одяг — *спідницю* чи *спідницю з нагрудником*. На сорочку вдягали овчинний *безрукавний кептар*, взимку ж — *овчинний одяг з рукавами*.

Коси жінки не відрізали, а скручували їх та укладали зверху, ховаючи під маленьку *шапочку* (*фес*) на жорсткій основі, обтягнуту червоною вовняною тканиною, або під *конусоподібну кепру* чи *м'який чепець*; голову та шию обвивали довгим білим рушникоподібним полотнищем — *переміткою*.

Дівчата заплітали волосся у дві або чотири коси й закладали на потилиці корзинкою або калачиком. Прикрашали голову жінкоподібними уборами з живих та штучних квітів, металевих пластинок, та сплетених різнокольорових ниток (*чільце*). Під час весілля заквітчували всю голову. В будень дівчата зав'язували *стрічку* (*стьожку*) навколо голови, зліва на ній затикали живі квіти, справа — *бант зі стрічки* (*машки*).

8-й учень. На Буковинському Поділлі самобутнім святковим і весільним дівочим головним убором була *кодина* у вигляді високого луб'яного циліндра, обтягнутого яскравою тканиною

з нашивками. Кріпилася кодина на тім'ї, зверху випускався жмут трави — ковила, а зі споду циліндра по спині звисали стрічки. На ноги жіноцтво вдягало шкіряні постоли (капці), черевики на підборах, жовті чоботи.

Доповненням жіночого одягу населення Наддністрянщини були різноманітні прикраси. Тривалий час тут зберігалися такі їхні реліктові види, як скроневі китички, нагрудні металеві *згарди*, *салби*. Побутувало й коралове *намисто* (*пацьорки*), але ж найбільше цінувалися привізні різнобарвні скляні буси, інкрустовані смальтою, емаллю, позолотою у вигляді вишуканого рослинного орнаменту. Пізніше носили дуте скляне намисто яскравих кольорів. Традиційним було місцеве виготовлення бісерних прикрас, які різнилися технікою плетіння, формою, малюнком, колоритом і назвами — згардочки, цятки, басаман тощо.

Чоловіки носили вишиту довгу (до колін) сорочку з домотканого полотна на випуск. Улітку вдягали білі штани з домотканого полотна — *портяниці,* поркениці, взимку — *суконні білі або чорні гачі.* Сорочка підперезувалась широким вовняним поясом (*окрайкою*) або шкіряним — *чересом.* Зверху її вдягали коротенький овчинний кептар, восени — прямоспинний суконний сердак, а взимку рукавий кептар або більш довгий відрізний кожух (кушину, спендзар). Поверх кожуха накидали білу, яскраво прикрашену манту—переважно як святковий чи обрядовий одяг. На свято чи на весілля за традицією вдягали весь комплекс вбрання, демонструючи заможність та хазяйновитість. Ноги чоловіки обмотували суконними онучами, на які вдягали шкіряні постоли або чоботи, влітку носили дерев'яні *довбанці* та *солом'янці на дерев'яній підошві*. Головними уборами слугували *капелюхи із соломи, прикрашені биндами, павиним або качиним пір'ям, герданом;* взимку — *сірі смушкові шапки — кучми.*

9-й учень. Жіночі сорочки із саморобного полотна шили зі вставками (поликами) або із суцільними рукавами, пришитими по основі чи по спітканню. Стан сорочок частіше складався з двох широких полотнищ. Такі сорочки мали широкі чохли та досить виложистий комір. В оздобленні характерним був монохромний червоний орнамент, який виконувався технікою ткання. У сорочках Північного Полісся орнамент розміщувався на передній частині, поликах і по всьому полю рукавів — подібно до білоруських сорочок.

Сорочки Західного Полісся орнаментувалися переважно на рукавах. Це були геометричні або геометризовані малюнки, підказані

самою технікою перебору. Композиції будувались на чіткій ритмічності великих і малих фігур.

Волинські сорочки оздоблювались *вишивкою-занизуванням,* яка нагадувала візерунчасте човникове ткання. Червоний орнамент ішов справа наліво по всій довжині сорочки. Іноді до нього додавали синю або чорну нитку. На Сході Волині декор від долішної частини вставок широкими або вузькими смугами спадав уздовж верхнього боку рукавів. На Західній Волині орнамент розташовувався на вставках і долішній частині рукава.

У північних районах Полісся та Волині побутували вовняні саморобні спідниці — *літники, сандараки,* які мали яскравий орнамент у вигляді клітин або смуг. За дуже обмеженої палітри кольорів та орнаментальних мотивів тут, проте, спостерігається велике розмаїття надзвичайно цікавих композицій. На сандараках багатше орнаментовані клітини чи смуги займали поділ, інші — вужчі та простіші — розміщувалися на решті площини. Щодо літників, то їх використовували переважно як святковий одяг. На щодень вживалися *полотняні спідниці — мальованки — з вибитим орнаментом*. Слід згадати *полотняні або напівполотняні спідниці — бурки,* поділ яких оздоблювався вовняними нитками у вигляді кольорових смуг, переважно сірого, червоного, зеленого кольорів. У західних районах Полісся та Волині побутували й спідниці, які ткалися чинуватою технікою в один колір (подібно до спинки).

Поперечні червоні або червоно-чорні смуги спідниць відповідали поперечним візерункам рукавів сорочки. Оздобленням спідниць були також декоративні шви (галузка), вовняні кольорові тасьми, пізніше — нашивки з кольорових стрічок у чотири — шість рядків. Такі спідниці називали нашитими.

10-й учень. Жіночий різновид полтавських сорочок складався з двох пілок — передньої та задньої, що з'єднувалися на плечах поликами прямокутної форми. У місці з'єднання полика й рукава робилися численні складки — пухлики. Під рукавами вшивалися квадратні ластки. Рукави закінчувалися чохлами. Станок із пришитими до нього вставками збирався біля горловини на нитку і вшивався до коміру, який, звичайно, був невеликий, вузенький. Іноді замість коміра робили обшивку переткану візерунком. Подекуди комір робили зубцями, а під ним вишивали так званий *вистіг,* або *ретязьок, вузенький узор хрестиком* або іншою технікою. Широкі рукава орнаментувалися досить рясно. Вишивали сорочки переважно лляними нитками — білими або підфарбованими.

Чоловічі полтавські сорочки мали декілька варіантів. Найдавніший з них — тунікоподібного крою, з бочками, стоячим коміром, із розрізом посередині або збоку пазухи. Груди таких сорочок вишивалися, а по скату рукавів іноді робилися зборки. Так звана сорочка з уставкою була зі стоячим або виложистим коміром, із рясними зборами біля нього та з прямим розрізом пазухи. Стрілкові сорочки також призбирувались біля коміра, але замість вставок тут був трикутний клин, розширений до коміра і вкритий вишивкою.

На Слобожанщині побутували жіночі сорочки переважно полтавського типу, які тут називали *українками або малоросками*. Наприкінці XIX ст. на Харківщині та Луганщині на відміну від Полтавщини, з'являються сорочки з високими стоячими вишитими комірами, накладною нашивкою на пазусі та вишитими манжетами, а ще пізніше — сорочки на кокетці, з великим викотом горловини та рукавами, пришитими безпосередньо до кокетки. Іноді за російським зразком на рукави жіночих сорочок пришивали червоні стрічки, робили кумачеві вставки та ластки.

Крім описаних варіантів крою полтавських чоловічих сорочок, на Слобожанщині парубки почали впроваджувати широкі *кумачеві сорочки навипуск,* підперезуючи їх шовковим поясом.

Наприкінці XIX ст. натомість традиційних плахт, дерг та кольорових запасок на Слобожанщині поширюються спідниці з фабричних кубових тканин — сарафани, поділ яких звичайно обшивався у декілька рядів позументом. Підперізували сарафан широким червоним поясом. У східних районах Харківщини побутували також спідниці — Саяни на лямках, шиті переважно з синьої китайки.

Нагрудний безрукавний одяг — корсетки — були до трьох — дев'яти вусів завдовжки трохи нижче стегон, обшиті *кольоровою тасьмою — висічкою*. Під впливом міста на селі з'являється нагрудний одяг з рукавами — кофти — круглопілки, черкасинові кофти, куфайки, баски, холодайки, стяжки, *гусарки, козачки, матроски* та ін. Шився такий одяг із фабричних тканин, мав різноманітний крій, довжину та оздоблення.

11-й учень. Народний одяг Карпат являє собою своєрідний феномен. Специфічні історичні умови, замкненість натурального селянського господарства, обмеженість ринку збуту — все це уповільнювало розвиток традиційної культури, зокрема культури вбрання, прийоми створення якого майже без змін передавалися від покоління до покоління. Триваліше, порівняно з іншими районами України, побутування в Карпатах традиційних народних

промислів та ремесел забезпечило розмаїття неповторного етнографічного матеріалу, на жаль, недостатньо вивченого і сьогодні.

В окремий комплекс можна виділити одяг населення гірських районів Карпат. Своєрідністю визначається костюм гуцулів, у якому зберігалося багато архаїчних рис. Чоловіча сорочка була з тунікоподібною вишивкою на з'єднанні рукавів зі станом. Носили її навипуск, підперезуючи *широким шкіряним поясом* (*чересом*) із металевими прикрасами та орнаментальним тисненням. Штани шилися з білого полотна, кольорового або білого сукна. Холоші внизу іноді закочувались і вишивались. Найвідоміші елементи костюма гуцулів — кептар і сердак. Зверху вдягалась прямоспинна довга манта з пелериною. Плечовий та верхній одяг у гуцулів густо оздоблювався вишивкою, аплікаціями. Чоловіки пов'язували шию хустками, а волосся підрізали спереду. З головних уборів поширені були *облямована хутром шапка та хутряна вушанка*. Влітку в багатьох місцевостях чоловіки вдягали *брилі-кресані*, *оздоблені півнячим пір'ям*. Характерним взуттям були *постоли*, що вдягались на онучі або панчохи з домотканого сукна (капці). Молодь носила й чоботи.

Не розлучалися гуцули із шкіряною, прикрашеною тисненням та мідними бляшками торбинкою, яку вішали через плече, порохівницею та топірцем.

Чоловіки, як і жінки, прикрашали себе намистом із плодів, у яке іноді вплітали мідні ґудзики, а також браслетами, мідними ланцюжками-ретязями. Ретязі з хрестиками одягали на шию, ними скріплювали поли сердака, коли його накидали на плечі, на них підвішували до пояса люльку. Носили також персні з пірамідальними горбками.

Сорочка гуцулок була з прямим поликом і вузенькою обшивкою при шиї. Заміжні жінки одягали одну або дві смугасті запаски, дівчата — спідниці. Жіночі кептар і сердак не відрізнялись від чоловічих. Крім того, жінки носили також сердак на хутрі й короткий кожушок. Святковим жіночим одягом була *гуля— плющоподібна накидка з вовняної тканини*.

12-й учень. Традиційне вбрання населення Прикарпаття — буковинців і покутян — багато в чому подібне до вже розглянутого нами наддністрянського варіанту подільського одягу й тому не потребує детального опису. Доцільніше зупинитися на найбільш характерних особливостях тутешнього народного ткацтва, крою деяких видів убрання, його декоративного оформлення тощо.

Оригінальним був жіночий поясний одяг Прикарпаття — *опинки, горбочки, фоти, запаски*. Тканину для опинки робили чорного

кольору з рідко розташованими вертикальними вузькими чорнозеленими смугами. Центральна частина була суцільно чорною, а верхня і нижня закінчувалися широкою червоною смугою. Запаскою в деяких районах називався аналогічний поясний одяг, але рівномірно затканий вертикальними кольоровими смугами. Запаску носили і жінки, і дівчата, але на весілля молода обов'язково одягала опинку. Носили її, підтикаючи один бік під пояс, причому жінки закочували один бік, а дівчата — інший. Широко побутували майже до нашого часу святкові горбочки, чорне тло яких було щільно заткане багатокольоровим орнаментом, а по низу йшла широка червона смуга. Горбочками обгортали фігуру в півтора обхвати, верхній лівий кут підіймали і підтикали під пояс. Малюнок одного краю горбочки ткався на лице, а другого — навиворіт, аби при закочуванні малюнок був однаковий. Якщо на свята закочували один бік горбочків, то в будень — обидва. Щодо фоти, то для неї характерне не чорне, а червоне тло, заткане дрібними вертикальними смугами чорного, зеленого та жовтого кольорів; по низу йшла широка горизонтальна орнаментована смуга. Складне скісне ткацтво, гра вертикальних та горизонтальних смуг фоти й запаски, які носили разом,— усе це надавало неповторності одягу покутянок.

Учитель. Кожен регіон мав свою особливість крою верхнього одягу, як зимового, так і осінньо-весняного.

Локальна своєрідність притаманна й кроєві сорочок. Саме на Прикарпатті широко побутувала реліктова тунікоподібна жіноча сорочка, яка у кожній місцевості мала свою композиційну побудову. Тільки на Покутті набув широкого поширення унікальний крій сорочок із крученим рукавом. Крім того, значний розвиток тут отримала сорочка із плечовими вставками і рукавами, вшитими по основі стана. Вміння створювати за рахунок крою потрібні форми демонструє високу майстерність народного конструювання.

13-й учень. Орнамент гуцульських запасок становили вузькі горизонтальні смуги, виконані різнокольоровою вовною, які ритмічно повторювались. Смуги основного кольору запаски (темнозеленого, яскраво-червоного, чорного) облямувалися вузенькими смужками зелених і жовтих тканин. Заможні гуцулки при тканні запасок додавали ще й *металеву нитку — сухозлоть,* яка створювала м'яку мерехтливість. На обгортках поздовжні смуги вкривали все поле або лише крайні його частини. Красою та майстерністю виконання вирізнялися напіввовяні та вовняні спідниці (*бурки, літники, щорци*), поширені на Волині та Львівщині.

Їхнє поле було суцільно вкрите вертикальними кольоровими смугами різної ширини, які ритмічно групувалися в певні комплекси. Виготовлялись такі тканини складною технікою — саржевого чи котушкового переплетіння. В деяких місцевостях побутували картаті літники, орнаментовані у вигляді сітки або прямокутників.

Для ткання щорців застосовували нитки червоного, білого, зеленого, жовтого кольорів. Серед технік художнього ткання виділялися човникове ткання (під дошку) і ручний перебір. Виконаний цими техніками з товстого прядива орнаментальний мотив виступав над основним полем тканини. Подібним чином оздоблювали й краї вже названих старовинних хусток, а також переміток і спідниць — сандараків на Волині, Поліссі та Подністров'ї.

14-й учень. Локальні особливості були характерні і для численних технік вишивки, які здавна були поширені в Україні. Одяг оздоблювали головним чином лічильними техніками, які передбачали точний підрахунок ниток. Це занизування, настилування, низинка, набирування, мережка та інші.

Однією з найдавніших технік вишивки було занизування, яке повністю імітувало узорне перебірне ткацтво. Особливість цієї техніки полягала в тому, що узор вишивався справа наліво відразу по всій ширині полотна і був двостороннім. Для занизування характерна графічна чіткість. Нитки використовували в основному червоного кольору, іноді його доповнювали чорним та синім. Узори, вишиті занизуванням, суворо геометричні ромби, хрести, ламані лінії, восьмипелюсткові розетки та ін. Ареал поширення занизування — Волинь і Полісся. Ним оздоблювали вставки, рукави, коміри і переди жіночих сорочок.

Учитель. На значній території України було поширене настилування. Це делікатна і точна вишивка, краса якої полягає в бездоганному ритмі малюнка, в чіткості виконання. Настилування робили паралельними стібками, розділеними однією ниткою. Оскільки вишивальна нитка була тоншою від нитки полотна, виникав опуклий рельєфний узор. Настилування було найбільш поширене на Полтавщині, Чернігівщині, Півдні України, побутувало воно також на Київщині, Поділлі, Волині, в Галичині та на Закарпатті. В різних районах України вишивка настилуванням виконувалась нитками. Часто для більшого контрасту вишивальну нитку брали сіру, невідбілену або підфарбовану в попелясто-синюватий колір. На Волині, Київщини, частково Поліссі вживали червоні нитки, іноді червоні з білими, на Поділлі — жовті, в Галичині поєднували чорні та білі нитки.

Технікою настилування вишивали жіночі та чоловічі сорочки, дуже часто поєднуючи її з *ажурними вишивками — вирізуванням, мережкою* і *виколюванням*. Це своєрідні й оригінальні техніки, в яких яскраво виявився тонкий художній смак народу.

При вирізуванні обшивали білими та кольоровими нитками невеличкі квадратики, які після цього прорізували ножем. Узори при цьому були завжди геометричні; вони нанизувалися: *вирізування косе*, *вирізування на чотири дірочки*, *вирізування книшикові*, *вирізування хрящове, вирізування з хмеликом*, *вирізування орлове* та ін. Ажур вирізування підкреслював пластику білого настилування і тим самим підкреслював виразність орнаменту.

Ареал найбільшого поширення вирізування припадав на Полтавщину. Цією технікою оздоблювали сорочки також на Київщині, Поділлі, Чернігівщині, Волині, Покутті, частково в Закарпатті.

Запишіть, будь ласка, назви видів вишивок, склавши в такий спосіб своєрідний словничок:

1. Нанизування.
2. Вирізування.
3. Мережка.
4. Виколювання.

15-й учень. Структура тканин та їхнє забарвлення тісно пов'язані з формою народного вбрання. Формоутворення окремих елементів одягу поруч із виконанням суто утилітарних функцій було й важливим художнім засобом.

Нагадаємо, що в українському традиційному одязі поєднувались різні способи формоутворення вбрання — за допомогою незшитих, а також зшитих кроєних форм. Майже на всій території України зберігалися давні види незшитого або частково зшитого поясного вбрання у вигляді прямокутних шматків саморобної тканини, що трималися на стані за допомогою зав'язок. Зшивання прямокутних шматків тканини та їх призбирування для утворення форми, характерної для спідниць із домотканої, а пізніше фабричної тканини. Крій традиційних українських сорочок за рахунок різних способів з'єднання полотнищ тканини в плечах, через що виділяються чотири основних види сорочок: тунікоподібна, з плечовою вставкою, з суцільним рукавом і на кокетці.

16-й учень. Велике значення мали різні види оздоблення, що наносилися на окремі елементи вже зшитого одягу. Це орнаментальні нашивки, обшивки, нашивні збори, ручні та машинні шви тощо. Характер оздоблення залежав від виду одягу, його призначення, віку, сімейного, майнового, соціального становища власника.

Нашивні прикраси гармонійно пов'язувалися з фактурою, кольором і орнаментом тканини, котра становила фон; оздоблення підкреслювало форми і пропорції одягу, виділяло окремі деталі або компоненти вбрання. Часто оздоблення ставало центром композиції, врівноважуючи та об'єднуючи компоненти комплексу.

Багатовіковий досвід, художній смак народних майстрів позначився на підборі матеріалу і техніки виконання оздоблення, на його розміщенні, композиційній побудові, колористичному вирішенні. Як матеріал для оздоблення використовувалися нитки, тасьма, оксамит, мереживо, шнурки, стрічки, шкіра, хутро. Лляними, конопляними, шовковими і вовняними нитками вишивали, а з часом обстрочували різні компоненти костюма. Із вовняних ниток робили китиці для оздоблення верхнього одягу, а також китиці, які пришивали до поясів. Маленькими китицями також декорували ластовинці під рукавами кожухів, баєві юпки на Київщині. Різноманітна за якістю, шириною, формою, малюнком тасьма використовивалася для завершення країв нагрудного верхнього або зшитого поясного одягу. Вузенька тасьма, а пізніше фабричний в'юнчик були яскравого кольору і створювали не тільки лінійну, а й складнішу орнаментальну композицію, оздоблюючи керсетки, юпки, кожухи Середньої Наддніпрянщини та Поділля. Шовкові різнокольорові стрічки, як і тасьму, нашивали широкими смугами в основному на зшитий поясний, рідше нагрудний одяг.

17-й учень. Велику роль у художньому вирішенні народного одягу відігравало оздоблення свит, сердаків, метиків, суконних та шкіряних безрукавок шнуром. Колір шнурів гармонійно поєднувався з кольором сукна чи шкіри: червоний, оранжевий — з білим, сірим чи коричневим; чорний — з білим і сірим; зелений, червоний — із білим. Рідше вживали шнури синього кольору. В гірських районах Львівщини білими шнурами на смужці червоного сукна оздоблювали одяг коричневого кольору—лейбики, сіряки, гуньки. Найбільше поширення мало шнурування на Поділлі та в Галичині, особливо в Карпатах.

Шнури найчастіше нашивали по лінії з'єднання швів, вздовж піл, на комірі та внизу на рукавах. На бойківських лейбиках шнури розміщували також на грудях неширокими горизонтальними смугами по лінії застібки ґудзиків. У гуцульських кептарях шнурами у вигляді зубчиків обшивали поли, пройми, бокові шви, а також горловину й кишені.

Інший вид нашивних прикрас — косичка, сплетена з кількох пасом різнокольорових вовняних ниток. Вона вживалася для

обшивання запасок. В одязі гуцулів застосовувалась також косичка стрілкоподібної форми, сплетена з вовни різних кольорів, які чергувалися між собою. Нею прикрашали кептарі, доповнюючи її шнуруванням та аплікацією.

Додатковим декоративним прийомом було вже зазначене розміщення китиць із різнокольорової вовни — на талії, на лінії вшивання рукавів, на вставних клинах, кишенях. Великою кількістю китиць визначався суконний та хутряний одяг гуцулів, що надавало йому особливої принадливості. Відомі деякі види декорування, що мали локальне поширення. До таких належить оздоблення гуцульських кептарів металевими капслями, розміщеними по шкіряній аплікації на грудях, спині, біля коміра тощо. Для Покуття та Карпат характерне оформлення полотняного одягу дрібними поперечними та повздовжніми зборами. В такий спосіб прикрашали рукави та переди жіночих сорочок, а також чоловічі штани.

Учитель. Естетичні функції поряд з утилітарними виконувала фурнітура. Саморобні ґудзики, петлі тощо, плетені з шнура, шкіри, виконані з дерева, гармонійно вписувалися в загальну композицію одягу, а іноді були основною його прикрасою. З кінця XIX ст. саморобна фурнітура поступово замінювалась фабричною.

18-й учень. Загалом для традиційного українського костюма характерні геометричні та рослинні мотиви орнаменту.

Розвиток орнаментального малюнка від елементарних форм до більш складних в історичному і територіальному аспектах простежується з півночі на південь. На півночі побутував найдавніший монохромний геометричний орнамент. На Південно-Західному Поділлі та в Карпатах геометричні мотиви ускладнювались завдяки їх як графічній побудові, так і поліхромії. Рослинні мотиви, поширені на Середній Наддніпрянщині, а також на Лемківщині, вирізнялися композиційною побудовою, технікою виконання, колоритом.

Орнаментальні мотиви ткання і вишивки, які складалися протягом століть, були віддзеркалюванням оточуючого світу. Про це свідчать назви геометричного та рослинного орнаменту: сонечко, оленячі ріжки, жаб'ячі очі, жучки, зозулі, грабельки, гребінки, дубові листочки, огірочки, жолудь, хмелик, ведмежа лапа, човник, зірка, рожа, кружки, віконця, церковця та ін.

Найпростіший орнаментальний мотив — лінійно-геометричний, обумовлений технікою ткацтва. Він був поширений в усій Україні, але найбільше побутував на Волині та Поліссі.

В українській орнаментації досить часто присутній мотив ромба. Найпростіша його форма,— квадрат, поставлений на кут, іноді ромби бували витягнутими в горизонтальному напрямку. Такий декор характерний для північної частини України. Чим далі на південь ромб ускладнювався, його зовнішній контур збагачувався гострими зубцями, прямокутними сходинками та гачкоподібними елементами. Ромбовидні мотиви прикрашали жіночі та чоловічі сорочки, запаски, пояси, ткані кінці переміток та ін.

20-й учень. Керсетки на Південній Чернігівщині шили також переважно з кубового ситцю. Вони були досить короткими і обов'язково мали кишеню на правій полі, оформлену аплікацією. Далі на південь довжина керсетки збільшувалася, лінія талії підвищувалася, що змінювало загальний силует комплексу.

Типовими були короткі свитки з темного домашнього сукна, до двох вусів, із ластівками. Комір, поли, паси й закавраші оздоблювали зеленим і чорним шнуром. Траплялися й білі довгі свити до п'яти — семи вусів. Подекуди старі жінки на свято вдягали стародавній шушун: влітку суконний, а взимку з овчини, критої сукном. Узимку носили також некриті кожушанки або криті фабричною тканиною хутрянки, що обшивалися смужкою. Довгі, пошиті не до стану кожухи з широким виложистим коміром траплялися досить рідко.

На голову жінки напинали очіпок, який шився з різнокольорового ситцю, іноді з парчі, кумачу і складався з двох частин: причільника та вершка. Причільник ззаду не зшивався, і до нього пришивалися поворозки для зав'язування очіпка. Виходячи з цього, жінка пов'язувала поверх очіпка покупну хустку так, щоб було видно верхню частину очіпка. Намітки з середини XIX ст. вже вдягали як суто обрядове вбрання. Дівчата заплітали волосся в одну косу, вплітаючи в неї стрічку, одягали *вінки-теремки* та *вінки-матер'янки*. Взувались в сап'янки на високих підборах.

Основними елементами вбрання чоловічого населення Середньої Наддніпрянщини були сорочка, штани, безрукавка свита, жупан, кожух, кирея, пояс. Сорочки мали тунікоподібний крій або прямокутні вставки на плечах, пришиті по спітканню. На грудях був прямий розріз — пазушка. Святкові, меншою мірою буденні сорочки по вставках, коміру, пазушці та рукавам оздоблювали вишивкою. Заправлялися сорочки у полотняні штани, які до кінця XIX ст. були досить широкими. Поступово їх замінили більш вузькі штани, холоші яких з'єднувалися між собою клинами. Обов'язковими складовими чоловічого вбрання центральних областей були безрукавка, а пізніше жакет.

Верхній чоловічий одяг шили з саморобного сукна темних кольорів. Свита на спині призбирувалась по талії, іноді по боках; побутували й свити із вставними вусами. Заможніші влітку носили жупани з фабричних тканин, взимку — овчинні кожухи білого чи жовтого кольору, оздоблені вишивкою та аплікацією. У негоду на свиту чи кожух напинали плющоподібну кирею з відлогою. Підперезували верхній одяг тканим або плетеним вовняним, шовковим чи бавовняним поясом.

Улітку чоловіки носили солом'яні бриці, взимку — смушкові або хутряні капелюхи циліндричної форми зі сферичним або плоским дном. Волосся стригли переважно під макітру. За взуття правили личаки та постоли, у заможних — черевики і чоботи.

Учитель. Особливістю одягу правобережної Черкащини є тенденція в орнаментації сорочок, до зменшення їхньої довжини, відсутності на значній території безрукавок, наявність специфічного нагрудного вбрання з рукавами — круглих кофточок. Самобутніми були і верхній осінньо-весняний та зимовий одяг, і способи носіння жіночих головних уборів.

В основу комплексу правобережної Черкащини лежить сорочка з суцільним рукавом, пришитим по основі, з невеликим стоячим, виложистим або у вигляді оборки (зонтика, брилика) коміром та досить широкою чохлою. Колорит вишивки подібний до західно-київського варіанта, але повсюдною була наявність трьох-чотирьох кольорів. Вишивали вставки і верхні частини рукавів, комір, чохли, поділ, іноді пазушку, проте вишиті площини були порівняно незначними. Щодо запасок, то їхня кількість доходила тут до чотирьох.

Керсетка, що побутувала лише в північно-східній смузі даного району, підперезувалася барвистим поясом, який зав'язувався так, щоб спереду був великий бант (ключка) і довгі кінці, які звисали додолу. Це надавало особливої своєрідності силуетові. На півдні керсетка зовсім відсутня, в деяких районах носили святкове безрукавне вбрання з плису — бруслик. На сорочку напинали коротеньку круглу кофточку розширеного до низу крою з провисаючою виразно розкобошеною спинкою.

Осінньо-весняний одяг представлений свитою і керейкою з саморобного коричневого сукна. Керейка являла собою святковий розширений до низу довгий одяг, прикрашений аплікацією. У другій половині XIX ст. в ужиток входять круглі ватяні кофти та ватяні бурнуси — довгий, розширений до низу одяг із краму темних кольорів на ватяній простьобці. Згодом вони замінюються вбранням піджакового типу.

Взимку носили тулуб'ясті та під стан нагольні кожухи зі стоячим або круглим виложистим коміром, білого або темно-коричневого кольору, прикрашені яскравими нашивками, вишивкою, пізніше — машинною строчкою.

Особливістю носіння головних уборів було те, що хустку укладали в дрібненькі збори навколо очіпка так, що різнокольорові тороки спадали вільно на обличчя. Це створювало своєрідний ефект.

21-й учень. Комплекс убрання Південної Чернігівщини вирізняється наявністю такого типу стегнового одягу, як однопланова обгортка, а також верхнього хутряного, критого сукном одягу — шушина. Інші елементи характеризуються певною специфікою крою чи оздоблення.

Сорочка робилась з плечовою вставкою, що призивалася по основі чи по спітканню, або з суцільним рукавом, викроєним разом зі вставкою. Рукави жіночих сорочок часом розширювались за рахунок додаткової півпілки. Вставки пришивали розшивкою — широким розмереженням із ромбічним кольоровим орнаментом. Траплявся двокольоровий шов із суцільним зашиванням ромбічної фігури. Вишивка біллю (білими нитками) та мережані шви дедалі на південь замінювалися вишивкою червоно-чорною заполоччю. Геометричний орнамент частіше поступається мотивам, узятим з рослинного світу. Розміщували орнамент на вставці та передпліччі широкою смугою, від якої по рукаві йшли повздовжні лінії або невеликі малюнки.

Стегновим одягом у будень були *запаски* (*чорний сіряк, синя попередниця*), у свято — клітчасті багатобарвні плахти. Для цих місцевостей, особливо для Ніжинського повіту, була характерна, як уже наголошувалося, спочатку XIX ст. Набувають поширення рясні спідниці з кубового ситцю. Стегновий одяг підперезували червоним самоплетеним або тканим поясом, який часом закінчувався широкою орнаментованою смугою.

22-й учень. За характером прикриття ніг взуття в основному ділиться на таке, що захищає лише ступню, і таке, що захищає і ступню, і гомілку. За матеріалом воно розподіляється на взуття з рослинних стебел або перев'язаної кори (лика), на шкіряне і повстяне. Матеріали зумовлювали і техніку виготовлення взуття, яке було плетеним, стягнутим і зшитим. Улітку жінки, особливо бідні, ходили переважно босоніж.

До плетеного взуття належать *личаки* та *постоли з лика*. Із двох способів плетіння цього типу взуття — скісного і прямого — в Україні був поширений прямий, особливо типовий для

лісових районів. На виготовлення личаків йшло лико лози липи, в'яза. Це взуття складалося з плетеної підошви та петель обабіч ступні. На нозі личаки трималися за допомогою мотузки з лика або конопель, яка протягувалася крізь петлі. Личаки були недовговічні, і тому в кожній хаті завжди був запас матеріалу для їх виготовлення.

Чимдалі на південь України на зміну плетеному взуттю приходить стягнуте, що являло собою дуже давню і зручну загальнослов'янську форму.

Постоли — типові види стягнутого взуття. Виготовляли їх з одного шматка товстої, але по можливості м'якої коров'ячої або свинячої сиром'ятної шкіри. Залежно від конфігурації носової частини та способу її стягування таке взуття ділиться на тупоносе й гостроносе. Ці форми часто ускладнювалися різними видами додаткового шнурування та шкіряного плетіння. Способи кріплення постолів до ноги, а також характер їх декоративного оформлення мали локальні особливості. На значній території України постоли носили переважно влітку, а у деяких місцевостях — в усі пори року.

23-й учень. Зшите взуття є наступним етапом розвитку його форм. Конструкція такого взуття складнішає, разом з цим воно стає більш зручним та різноманітним. Зшите взуття складається з окремих кроєних деталей, основною з яких є підошва; до неї згодом додаються підбори.

Зшите взуття ділиться на кілька підтипів. Найпростіший, так званий, башмачний підтип, закривав ступню спереду, ззаду, з боків, і тримався на нозі за допомогою коротеньких зав'язок, пряжок або і без них. Ботинковий підтип, який поширився в XIX ст., закривав ступню та нижню частину литки, і стягувалися на нозі зав'язками, застібками, шнурівкою, резинками. Нарешті, чобітків підтип закривав і ступню, і литку.

Зшите шкіряне взуття — чоботи — було відоме на території України вже з часів Київської Русі. Однак до широкого вжитку вони ввійшли набагато пізніше, лише наприкінці XVIII — XIX ст., та й то головним чином серед заможного населення. Жіночі чоботи Середньої Наддніпрянщини мали зшиті між собою халявки й перед. До середини XIX ст. робочі чоботи були виворотні, тобто спершу з вивороту зшивалися халява, переди й підошва, а вже тоді до них пришивалися закаблуки (задники) та прибивалися підбори. Святкові жіночі чоботи — сап'янці (чорнобривці) шили із сап'яну червоного, зеленого, жовтого кольорів, із трохи задертими вгору носами, невисокими халявками, вищими, ніж

у чоловічих чоботах, підборами. Такі чоботи вже були рантовані й шилися, як правило, на праву та на ліву колодку, виразно оформлювалися орнаментом. Щодо біднішої людності, то якщо в неї і були які чоботи, то нерідко одна пара на всю родину. І вдягали її лише на свято.

24-й учень. Слід зупинитися на поясах. Вони здавна слугували обов'язковими елементами і водночас прикрасами одягу. В XIII–XV ст. Дорогоцінні пояси були важливою соціальною ознакою, символом феодальної гідності можновладців. Золоті та золочені, прикрашені перлами, сердоліком пояси передавали у спадок як особливо цінну частку майна. У XVI–XVII ст. Зміни в костюмі знаті зменшили соціальну функцію поясів, однак їхня декоративна роль зберігалася.

У XVIII ст. серед багатих верств українського населення, в тому числі серед козацької старшини, набули поширення пояси з дорогих тканин. Шовкові, заткані золотом і сріблом пояси привозили в Україну з Китаю, Туреччини та Персії. Особливо цінувалися перські пояси з тонкого кашеміру, з однобічним орнаментом, вишуканих кольорів і малюнків.

У середині XVII ст. на території Білорусії у м. Слуцьку, була заснована одна з найбільших мануфактур із виробництва поясів. Попит на луцькі золототкані пояси був великим по всій імперії. Характерною особливістю луцьких поясів була двобічність: кожен із боків мав свій колір і візерунок. Багаті шовкові з рослинним малюнком слуцькі пояси були прикрасою святкового одягу запорізьких козаків. Наприкінці XVIII ст. Слуцька мануфактура поступово почала занепадати через відсутність сировини, яку необхідно було завозити з-за кордону. Проте традиція широких тканих поясів, у колориті й малюнку яких відчутні східні мотиви, зберігалася в Україні до кінця XIX ст.

25-й учень. У народному костюмі кінця XIX — початку XX ст. пояси виконували різноманітні функції. За їхньою допомогою закріплювався поясний та охоплювався запашний верхній одяг; вони захищали та стягували м'язи живота під час тяжкої фізичної праці; на них тримали різні предмети повсякденного вжитку; нарешті, вони були своєрідними талісманами та прикрасами. Як витвори народного мистецтва, пояси часто були художньо неповторними.

У слов'янських народів здавна існувала традиція зображати на поясі знаки — обереги, символи, емблеми, а в XIX ст. в орнаментацію поясу іноді вписували ім'я власника, дату та місце його народження, а також ім'я коханого чи коханої. Пояси пов'язані

і зі сферами народної етики та обрядовості. За звичаєм, показатися на людях без пояса означало скомпрометувати себе. *Білий пояс-рушник* був обов'язковим для нареченої під час весільного обряду. На Поліссі жінка дарувала чоловікові *червоний пояс,* який мав зберігати його від нещастя. На Полтавщині молода підперізувала свого обранця *вишитим поясом*, котрий, за народними повір'ями, збільшував чоловічу силу. Пояс підкреслював святковість одягу, був показником заможності.

Локальну своєрідність традиційних поясів створювали матеріал, розмір, техніка виготовлення, орнаментація і колорит, а також способи пов'язування. Пояси робили з вовни, льону, конопель, тканини, шкіри. Заможне населення використовувало шовк-сирець різних кольорів, срібну та золоту нитки.

Наприкінці XIX ст. найпоширенішими були вовняні, саморобні пояси, пофарбовані домашнім способом у яскравий червоний, зелений та інші кольори. Бідніше населення носило нефарбовані білі пояси або ж просто лико чи мотуззя.

Крім саморобних, поширені були й пояси, зроблені міськими ремісниками. Починаючи з другої половини XIX ст. саморобні пояси поступово замінюються фабричними.

26-й учень. Спочатку декілька слів про чоловічі зачіски. Взагалі для зачісок українських селян XIX ст. було характерне високе підрізання волосся навколо всієї голови; верхнє ж волосся біля маківки прикривало підголені місця.

З-поміж видів зачісок виділимо два найтиповіших. По-перше, це *під ворота,* коли волосся підрізали навколо голови, а на потилиці залишали дещо довшим. Гуцули ж залишали його досить довгим, іноді навіть заплітаючи в одну чи дві коси. По-друге, це *під макітру,* або *в кружок*,— спосіб, відомий з XVII ст., коли за краєм накладеної на голову макітри рівно відтинали волосся довкола голови. Ця зачіска зберігалася на Поділлі до початку XX ст. Їй передана традиція голити всю голову, залишаючи на маківці довгий чуб (*оселедець*), який закручували за вухо. Ця традиція побутувала переважно серед запорізького козацтва.

27-й учень. Сережки — ковтки — один із найдавніших видів жіночих вушних прикрас, який широко побутує і до тепер. Майже з дворічного віку проколювали вуха. Діти носили мідні, а дівчата і молодиці — срібні, позолочені, зрідка золоті сережки, форми яких були досить різноманітні. Найбільше поширення мали дуті каблучки або площинні у формі півмісяця калачики з нескладною різьбленою орнаментацією. На Полтавщині одягали так звані *п'явочки* (*у вигляді кільця*), *уточки* (*кільце з зображенням*

качки), *метелики, ягідки* (*з тонкого обідка з великим червоним камінцем — вічком*), *маківки — у вигляді квітки з червоним або блакитним камінцем посередині.* До сережок часто кріпилися *привіски — бовти, телепони.* На Харківщині сережки виробляли у вигляді розширеного спереду кільця з прикріпленою до нього пластинкою з трьома широкими та вузькими підвісками, що імітували намистини. На Чернігівщині осередками виготовлення металевих ювелірних виробів були Ніжин, Батурин, Глухів, Березна. Навіть у 20-х роках нашого століття тут виробляли рифи (пувиці), якими перенизували коралі, а також персні та сережки. Останні мали такі назви: *бовтуни, жолудки, реп'яшки з незабудкою, змійки, книшики* тощо. На Гуцульщині широко побутували *сережки грушоподібної форми.*

На давнє походження сережок вказує значна кількість повір'їв, пов'язаних з ними: сережки могли знімати головний біль; загубити ж їх вважалося нещастям. За традицією, на піст або під час трауру одягали найпростіші сережки у вигляді кільців, а в першу шлюбну ніч молода обов'язково мусила зняти сережки.

28-й учень. Особливим художнім явищем були шийні та нагрудні прикраси, які мали локальні риси щодо властивостей матеріалів, техніки виготовлення окремих елементів, характеру їх поєднання.

Так, у центральній Україні носили багато разків різнокольорового або червоного намиста, монети — дукачі, ланцюжки з хрестиком або так званими бовтаннями чи дармовисами. На лівобережжі шиб та груди прикрашали одним великим дукачем із багато оздобленим металевим бантом. На правобережжі частіше носили три — п'ять невеликих з'єднаних між собою монет. На Гуцульщині збереглися такі давні металеві прикраси, як згарди *у вигляді нанизаних міцних хрестиків.* Крім того, гуцули широко використовували намисто з різнобарвного венеціанського скла, а також особливостями вбрання. Так, на території, де була поширена вишивка та *прикраси, плетені з бісеру* (*селянки, ґердани*).

Найважливішою складовою жіночих нагрудних прикрас, поширеною по всій Україні, було намисто. Воно різнилося як матеріалом, кольором, формою, так і способами носіння. Найбільше цінувалось намисто з дорогих природних матеріалів — коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти. У деяких районах західної України зберігалась архаїчна традиція прикрашатися намистом із плодів — клокічкою.

Коралеве намисто в Україні найширше розповсюдження, хоча і було малодоступне для біднішого населення. Ставлення до нього

відбилося в таких назвах: добре намисто, справжнє намисто, щирі коралі, мудре намисто. Коралі були різними за якістю, розміром, обробкою, кольоровими відтінками. Більш дешеві коралі — це *нарізані у формі трубочок маленькі циліндрики — так зване колюче намисто.* Дорогі червоні коралі оброблялись у вигляді овалів чи барилець, високо цінувалися разки з великими намистинами у центрі. На Правобережжі такі намистини стягували срібною обручкою, на Лівобережжі між коралями нанизували срібні бусини (рифи, пувиці). Кількість разків коралевого намиста (по 25) та характер обробки свідчили про добробут жінки. На Полтавщині навіть верхній одяг робили з глибокою горловиною, щоб було видно прикраси.

Кінці кількох разків коралевого намиста зв'язували до купи. Часто до них кріпили плетені з різнокольорової вовни саморобні шнури, які закінчувалися великими китицями (Правобережжя), або прив'язували одну — три кольорові стрічки (Лівобережжя), котрі зав'язувались на шиї та спускалися по спині.

Коралевому намисту народ приписував особливі лікувальні властивості. У траур та піст замість червоного намиста одягали скляне — молочне або прозоре. Під час весілля — від кінця до обряду вдягання очіпка — на молодій не було ніякого намиста. Після 30 років жінки частіше відмовлялися від носіння намиста, в деяких випадках носили й до 40 років (як якій добре жити, то й довше носить намисто). Жінки похилого віку якщо й носили намисто, то у незначній кількості й темне. Дівчата ж полюбляли яскраві кольори, серед яких перевагу віддавали червоному. У будень, особливо під час польових робіт, дівчата вдягали небагато намиста, боючись його розірвати; на свята, ідучи до церкви або «на музики», всі груди завішували різнокольоровим намистом. Добре коралеве намисто було в заможніших; бідні купляли намисто з різнокольорового скла.

Учитель. Слід зауважити, що крім коралів на Наддніпрянщині було поширене намисто з «широкого» бурштину, який добували в околицях Києва й шліфували у вигляді плоских намистин. За стародавнім повір'ям, бурштин приносив здоров'я та щастя. На Чернігівському Поліссі частіше носили одну довгу й масивну низку бурштину, іноді у поєднанні з коралевим намистом.

29-й учень. В етнографічній літературі XIX ст. описано звичай носіння намиста з золотих та срібних монет. Зокрема, він відомий в Західній Україні. Дукачі ж у власному розумінні цього поняття більш характерні для Лівобережжя: Чернігівщини, Полтавщини та Слобожанщини. При цьому традиції носити намисто

з дукатів та один медалеподібний дукач не виключали одна одну: комплекс прикрас включав *намисто з монет,* яке облягало шию, а нижче, на грудях, на червоній стрічці красувався центральний медальйон — дукач. Коралеве намисто чергувалося з рідко розкиданими металевими бусинами, котрі разом із ланцюжком і хрестиком композиційно врівноважували великі металеві дукачі. В західних областях *дукачі часом замінювали металевими чи фініфтяними іконками або хрестиками.*

Культові елементи — один або декілька хрестиків — також входили до комплексу українських шийних та нагрудних прикрас. Найчастіше хрестики були срібні, інколи прикрашалися емаллю, у заможнішого населення водились й золоті хрестики. На Лівобережжі досить великий металевий хрест носили на довгому ланцюжку або на вузенькій стрічці. На Полтавщині, крім того, траплялися хрести дерев'яні та скляні (білі та кольорові). На Черкащині нанизували по декілька маленьких хрестиків, які носили довкола шиї. Але найбільш архаїчними з усіх шийних прикрас культового призначення були гуцульські згарди. Вони мали вигляд нанизаних на ремінець, шнурок чи дротик в один, два та три ряди міцних литих хрестиків, між якими чіпляли мідні трубочки або спіральки, згорнуті чи скручені з латуні або міді.

Комплекс зйомних прикрас на початку XX ст. поступово спрощується. Дорогі натуральні матеріали поступово замінюються підробними, а кустарні, часом дуже майстерно вироблені прикраси, витісняються дешевими фабричними. Проте народні майстри намагалися знаходити прийоми гармонійного поєднання покупних елементів одягу та прикрас. Так, яскраві різнокольорові дуті фабричні буси набувають композиційної єдності із загальним декоративним оформленням костюма цього періоду. Щодо стародавніх прикрас, то вони зберігалися у старих людей на особливо урочисті випадки. І до сьогодні вони залишаються оригінальними мистецькими творами, які постали внаслідок тривалого й складного розвитку української художньої металопластики.

Учитель. Отже, давайте підведемо підсумки з усього сказаного. Складові частини народного костюма — натільний, поясний, нагрудний та верхній одяг разом із поясами, головними уборами, взуттям і прикрасами — у певних поєднаннях утворювали традиційні комплекси вбрання, які, залежно від місцевості, відрізнялись багатьма локальними особливостями.

Як відомо, Середня Наддніпрянщина була центром формування української народності та нації, що відбилося й на розвиткові народного костюма цього регіону: в основному він базувався

на єдності рис, властивих культурі українського етносу в цілому. Разом із тим, у межах регіону спостерігається різноманітність місцевих варіантів, що дає змогу виділити самостійні комплекси, притаманні конкретним районам Середньої Наддніпрянщини. Найяскравіше це простежується на прикладі жіночого одягу. Так, найбільшої виразності на середину XIX ст. набуває комплекс Центральної Київщини, яка протягом віків була центром економічного та культурного життя не лише Середньої Наддніпрянщини, а й усієї України. Саме для цієї території характерні швидка зміна та співіснування на єдиній основі різноманітних форм одягу, котрі досягають тут високого рівня розвитку. Жіночий одяг Центральної Київщини складався із сорочки, двох запасок, літника з попередницею із саморобної тканини, пізніше — крамної спідниці з фартухом, котрі пов'язувалися поясом. З другої половини XIX ст. обов'язковим елементом комплексу була керсетка. У холодніші пори року вдягали свиту, баєву юпку, згодом — юпку з краму. Взимку носили кожухи. На ноги напинали чоботи або черевики. Волосся дівчата заплітали в одну чи дві коси. Жінки одягали на голову м'яку чушку та твердий очіпок і пов'язувалися хусткою, а в урочистих випадках — наміткою.

Характерні риси традиційного одягу Поділля — надзвичайна декоративність та мальовничість — відбивають розвиток у цьому краї народних ремесел, високу культуру місцевого виробництва матеріалів для одягу, різні способи утворення форм убрання та значний досвід використання багатьох видів і технік оздоблення. Одночасно зі спільними рисами на території Поділля простежуються зональні варіанти як окремих елементів костюма, так і цілих комплексів. З-поміж них можна виділити такі основні, як: північно-західний, східний та наддніпрянський.

Специфічними особливостями виділявся одяг Північно-Західного Поділля, де особливо тривалим було панування Польщі, яке стримувало розвиток національної культури, у тому числі традиційного вбрання. Тому-то одяг цієї зони порівняно з іншими районами більшою мірою й триваліше зберігав архаїчні риси, наближаючись до одягу суміжної Волині.

Чоловічий одяг Північно-Західного Поділля складався із сорочки та вузьких штанів-портків із білого полотна. Сорочка-кошуля була зі вставками, рукави закінчувались вузькими обшивками-дудицями і зав'язувалися тороками або шнурками. Комір застібався мідною шронкою. Рукави і пазушка не вишивалися. Довжина сорочки була до колін і нижче. Портки робилися з паском та застібалися кістяним або дерев'яним ґудзиком.

Сорочку підперезували тканим поясом чи ремінцем. З полотняними портками сорочку носили навипуск, а з суконними холошнями заправляли у середину. Ближче до степової частини Поділля чоловіки носили й штани по-козацьки. Вони були широкі, густо призбирані біля очкура.

Верхній одяг шили з саморобного ватяного сукна. Виняток становила архаїчна портянка — довга, нижче колін, під стан, з перехватами по боках. Якщо такий одяг був прямоспинний, він називався плахтою. Полотнянка застібалася на полотняний ґудзик або підперізувалася поясом. Її одягали як у будень, так і на свята. Взимку білу полотняну плахту напинали поверх нагольного кожуха. Верхній одяг із темно-коричневого, рідше білого або сірого сукна на Північно-Західному Поділлі називався сіряком. Він був приталений із стоячим коміром. Опанча відрізнялася від інших типів вбрання тим, що до стоячого коміра ззаду пришивався капюшон. Опанча майже завжди шилася із сірого сукна, була довгою та просторішого крою. Як сіряки, так і опанчі подоляни дуже вишукано прикрашали вишивкою, шнурами, обшивками. Різнокольорові нитки — малинові, блакитні, зелені, білі, чорні — були однотонні або перепліталися, утворюючи мальовниче оздоблення. Розміщення та композиція орнаменту, так само як і поєднання кольорів, відповідали давнім місцевим традиціям. Особливістю оформлення опанчі були, крім того, два плетених шнурки з бовтицями, які звисали біля коміра й могли закидатися назад.

Узимку чоловіки носили білі нагольні довгі приталені кожухи, відрізні в талії, із призбираною по спинці нижньою частиною. Комір у кожухів був частіше стоячий, іноді виложистий, із чорного овечого хутра. Поли кожуха не заходили одна за одну; вони застібалися на грудях дрібними ґудзиками, а біля коміра й на талії зав'язувалися довгими шкіряними шнурками з китицями на кінцях. Прикрашені вишивкою, кольоровими шовковими нитками кожухи вважалися святковим та обрядовим одягом.

Обов'язковий компонент чоловічого костюма — пояси найрізноманітніших видів і кольорів: ткані крайки, а також ремінні пояси різної ширини й оформлення.

Зимові шапки були високі, смушкові, чорні, рідше сірі із суконним верхом. На задній частині робився розріз, який стягувався пришитими стрічками. Улітку чоловіки носили солом'яні брилі з широкими крисами. Чоловічі головні убори робили з різних матеріалів — від соломи до хутра. Солом'яні брилі, дуже популярні

влітку, плели у декілька способів: рівною стрічкою, у зубчики, в луску, косичкою тощо. Найпоширенішими були брилі з широкими крисами й головкою у вигляді зрізаного конуса. На відміну від них буковинські брилі мали високе дно та вузькі загнуті до гори криси; їх облямували чорною стрічкою, оздоблювали квітами, ґерданами та півнячим пір'ям.

Найдавнішими типами чоловічих головних уборів були *капелюхи* та *шоломи* (*магерки*). Капелюхи робили з овечого хутра або сукна з хутровою опушкою, а носили залежно від місцевих звичаїв — прямо на всю голову, заломлюючи посередині, зсуваючи на потилицю чи набакир. Шоломи шили з чорної або сірої повсті. За формою вони були напівсферичні або конусоподібні, без крис або з високо загнутими крисами.

На Гуцульщині чоловіки носили — клепані шапки з червоного або темно-синього сукна, підбиті овчиною та облямовані лисицею. Кінці клепані можна було стягувати догори й зав'язувати на тім'ї. Чорний фетровий капелюх гуцулів називався кресанею і був пишно оздоблений золотавим галуном, візерунчастою бляхою або різнокольоровими шнурками. Підтримував такий убір ремінець з червоного сап'яну, вибитий мусянжовими заклепками. Прикрашали кресаню пір'ям глухаря або павича, а також кулястими вовняними китицями — бовтицями.

На всій території України була відома висока, переважно циліндрична шапка з овчини або іншого хутра — кучма; на Поділлі та Півдні Волині носили чорні смушкові шапки з суконним дном — *мазниці*. Збоку в них був розріз, куди вставлялася кольорова стрічка. На Чернігівщині переважали круглі хутряні шапки з навушниками — малахаї. На ноги вдягали взимку добрі шкапові чоботи, влітку личаки (ходаки).

Доповненням комплексу чоловічого вбрання була сумка (кошель), яку плели з лика і носили через плече.

III. Активізація домашньої навчальної роботи

1. Репродуктивне: повторити відомості про український одяг.
2. Репродуктивно-творче: продовжити укладати словник назв одягу, взуття, головних уборів українців.
3. Творча робота на основі запропонованих текстів-опор, почутого на занятті, самостійної роботи. Назву роботи визначте самі. Це буде залежати від обраного вами напряму.

Наприклад: «Вишивала дівчина вишиванку» (про святковий літній жіночий одяг).

Тексти-опори

Текст № 1

Натільний одяг — сорочка була з суцільним рукавом або з плічками та з зібраними біля них рукавами, пришитими по спітканню стану. Сорочка мала стоячий або виложистий комір, а також досить широкі чохли. Орнаментація заповнювала комір, чохли, широку смугу пазухи та поділ. Вишивка робилася червоною та синьою, пізніше чорною заполоччю, часом у поєднанні з білою або підфарбованою у сірий колір лляною ниткою. Часто в одній сорочці траплялося застосування різноманітних технік: вирізування, гладі, набирування, хрестика, мережки тощо. Орнамент — геометричний та геометризований рослинний. Як сорочки, так і запаски іноді були досить короткими — ледве прикривали коліна.

Керсетки Центральної Київщини були простьобаними на ваті чи без простьобки (холості), щільно затягнутими по лінії грудей, а донизу розширеними за допомогою вусів. Їхня довжина — до середини стегна; матеріали — вовна, шовк, бавовна. Частіше київські керсетки однотонні. Відповідно до віку жінки вони могли бути яскравих або темних кольорів і виразно прикрашалися плисовими обшивками, аплікацією, вишивкою, пізніше — машинною строчкою. Оздоблення розташовувалось по правій полі з акцентом у нижньому куті, а також на спинці, по лінії талії та по низу керсетки.

Жіноча свита була білого кольору, під стан, невідрізною по лінії талії, розширеною донизу або ж із підрізною чи відрізною спинкою. Комір виложистий, іноді шальовий, оздоблення — чорним вовняним саморобним шнуром або тканиною. Байові юпки, прикрашені вовняними китицями-перчиками контрастних кольорів, шили до трьох вусів, з великим виложистим коміром. Крамні юпки повторювали пропорції керсетки, але були довшими, з рукавами і обов'язково на ватяній простьобці. Наприкінці XIX ст. на селі з'являються нові види одягу — сачки, кофти на ваті тощо.

Текст № 2

Тулуб'ясті нагольні кожухи білого кольору на Київщині прикрашалися різнокольоровою аплікацією з сап'яну, вишивкою, тасьмою. Як і в керсетках, оздоблення розташовувалося на правій полі з акцентом у нижньому куті. Кожухи мали великий виложистий комір із сірого смушку, яким оббивали також поли та поділ. Крім кожухів, побутували короткі білі або вкриті смугастою тканиною кожушанки.

Влітку на свято заможніші жінки взувалися в чоботи з червоного або жовтого сап'яну. Бідніші на свято або на зиму запасали чоботи з ялової шкіри, намазуючи їх дьогтем. Носили також чорні та червоні черевики.

Як уже зазначалося на голову жінки одягали чушку та очіпок, який, коли йшли в гості або до церкви, обов'язково покривали наміткою. Вдома поверх чушки одягали домашньої роботи хустку, переткану різнокольоровими нитками, пізніше — набивний мальований платок. Дівчата прикрашали себе вінками з різнокольоровими стрічками. Взагалі одяг дівчат був колоритніший за жіночий: виразніше вишивалася сорочка; спідниця була з ситцю барвистих малюнків; запаска мала червоний або блакитний колір тощо.

Текст № 3

Певною своєрідністю визначався жіночий одяг Західної Київщини. Сорочка тут робилася з конопляного площинного полотна з суцільним рукавом, викроєним разом із плічком, пришитим по стану сорочки по основі, зі стоячим коміром і чохлами. Стан сорочки часом складався лише з двох пілок. Вишивалася сорочка по коміру, чохлам, пазусі, плечках, рукавах. Спочатку вишивали вовною, пізніше — заполоччю. В орнаменті переважали червоний та чорний кольори, до яких іноді долучалися зеленавий або жовтий.

Безрукавок на Західній Київщині не носили. Поверх сорочки одягали капоту з саморобного матеріалу, пізніше — з краму. Була вона з маленьким виложистим коміром або без нього. Рукав вузький, зібраний у верхній частині. По подолу, полах, коміру та чохлах капота прикрашалася чорним оксамитом. На зміну капоті наприкінці XIX ст. приходять вироби жакетного типу — козачка, козакина, матроска, баска тощо.

Жіночі свити мали кишені, а ззаду — капюшон (ворок). У другій половині XIX ст. побутував такий вид осінньо-весняного вбрання, як катанка. Вона шилася з тонких крамних матеріалів на ваті, під стан та мала відрізну талію, густо зібрану спинку; довжиною сягала ледь за коліна. Заможніші жінки носили бурмос,— святковий одяг з дорогого сукна, розширений до низу, з великим круглим коміром; ситечку — широкий одяг вище колін, із тонкого чорного сукна на ваті. Пізніше їх замінюють жакет, лейбик, бобрик.

Кожухи Західної Київщини були частіше коричневого кольору з червоним відтінком. Оздоблювали їх сімкою — вузькою смужкою

саморобної або крамної тканини. На правій полі розміщували «квіткову» з кольорової сімки або виплетених ниток — кіски. Побутував тут критий чорним сукном кожух — хутро. Одягом для негоди були: бурка — довгий суконний плащ із каптуром та хлястиком.

Дівчата заплітали волосся у дві коси та викладали їх кубликом, прикрашаючи барвінком, півонією, м'ятою. Старі жінки, ідучи до церкви поверх очіпка зав'язували дві хустки, однією з яких запиналися, а другу, складену в кілька разів, пропускали під підборіддям та пов'язували на тім'ї. На ноги одягали шкіряні або ликові постоли, чорні чоботи, черевики.

Текст № 4

У комплексі вбрання Лівобережної Київщини та Черкащини простежується певна довершеність локального комплексу, однорідність крою та оздоблення складових частин. Тут були поширені сорочки зі вставками або суцільними рукавами, викроєними по всій ширині полотна, що пришивалися до основних пілок по основі. Частіше трапляється рукав у півтори пілки. Сорочка стає пишнішою у плечовій частині. Біля вставки рукав збирався у декілька рядів, у так звані пухлини. Горловина і рукав закінчувався вузенькою обшивкою. У першій половині XIX ст. рукави і поділ сорочки прикрашалися тканим малюнком, який згодом остаточно замінився вишивкою. Остання розміщувалась на вставках, рукавах та подолі. В орнаментації присутні рослинні мотиви, а також дуже стилізовані зооморфні елементи. Колорит червоно-чорний у відносній рівновазі. Трапляється вишивка білою або злегка підфарбованою у світлі кольори лляною ниткою.

На сорочку вдягалася керсетка довжиною нижче середини стегна, з трохи завищеною лінією талії. Робили її частіше з тканим або набивним малюнком. Кількість вусів сягала семи — дев'яти. Шили керсетки на підкладці, але без ватяної простьобки, а носили подекуди на обидва боки.

Верхній осінньо-весняний одяг становили передусім білі суконні юпки трьох — п'яти вусів, довжиною десь за коліна. Згодом на зміну їм приходять ватяні, з краму різних кольорів і малюнків. Кроєм вони повторювали традиційний нагрудний одяг, але довжиною набагато перевершували його.

Взимку носили кожушанки під стан, до вусів, криті синім фабричним сукном, довжиною нижче колін.

На шию жінки полюбляли одягати багато низок коралевого намиста, чим значною мірою пояснюється, чому груди сорочок не вишивалися. Заможніші носили також срібні ланцюжки

з китицями, хрестики та дукачі, бідніші — лише хрестик, часом один дукач. Окрім характерного для регіону взуття, побутували двокольорові чоботи — чорнобривці.

Текст № 5

Однією з найдавніших технік вишивки було занизування, яке повністю імітувало узорне перебірне ткацтво. Особливість цієї техніки в тому, що узор вишивався справа наліво одразу по всій ширині полотна і був двостороннім. Для занизування характерна графічна чіткість. Нитки використовували в основному червоного кольору, іноді його доповнювали червоний та синій. Узори, вишиті занизуванням, суворо геометричні ромби, хрести, ламані лінії, восьмипелюсткові розетки та ін. Ареал поширення занизування — Волинь та Полісся. Ним оздоблювали вставки, рукави, коміри і переди жіночих сорочок.

На значній території України було поширене настилування. Це делікатна і точна вишивка, краса якої полягає в бездоганному ритмі рисунка, в чіткості виконання. Настилування робили паралельними стібками, розділеними однією ниткою. Оскільки вишивальна нитка була товщою від нитки полотна, виникав опуклий рельєфний узор. Настилування було поширене на Полтавщині, Чернігівщині, Півдні України, побутувало воно також на Київщині, Поділлі, Волині, в Галичині та на Закарпатті. В різних районах України вишивка настилуванням виконувалася нитками. Часто для більшого контрасту вишивальну нитку брали сіру, невідбілену або ж підфарбовану в попелясто-синюватий колір. На Волині, Київщині, частково Поліссі вживали червоні нитки, іноді червоні з білими, на Поділлі — жовті, в Галичині поєднували червоні та білі нитки.

Технікою настилування вишивали жіночі та чоловічі сорочки, дуже часто поєднуючи її з ажурними вишивками — вирізуванням, мережкою і виколюванням. Це своєрідні й оригінальні техніки, в яких яскраво виявився тонкий художній смак народу.

При вирізуванні обшивали білими або кольоровими нитками невеличкі квадратики, які після цього прорізували ножем. Узори при цьому були завжди геометричні; вони нанизувалися: вирізування косе, вирізування на чотири дірочки, вирізування книшикові, вирізування хрящове, вирізування з хмеликом, вирізування орлове та ін. Ажур вирізування підкреслював пластику білого насилування і тим самим підсилював виразність орнаменту.

Ареал найбільшого поширення вирізування припадав на Полтавщину. Цією технікою оздоблювали сорочки також на Київ-

щині, Поділлі, Чернігівщині, Волині, Покутті, частково в Закарпатті.

Структура тканин та їхнє забарвлення тісно пов'зані з формою народного вбрання.

Текст № 6

Формоутворення окремих елементів одягу поруч із виконанням суто утилітарних функцій було й важливим художнім засобом.

Нагадаємо, що в українському традиційному одязі поєднувалися різні способи формоутворення вбрання — за допомогою незшитих, а також зшитих кроєних форм. Майже на всій території України збереглися давні види незшитого або частково зшитого поясного вбрання у вигляді прямокутних шматків саморобної тканини, що трималися на стані за допомогою зав'язок, поясів. Зшивання прямокутних шматків тканини та їх призбирування для утворення форми характерної для спідниць із домотканої, а пізніше із фабричної тканини. Крій традиційних українських сорочок розвивався за рахунок різних способів з'єднання полотнищ тканини в плечах, через що виділяються чотири основних типи сорочок: тунікоподібна, плечовою вставкою та двоплатовою запаскою. Пазушний розтин — із правого боку, в місці з'єднання полотнища з рукавом чи боковим полотнищем. Такого типу сорочки трапляються у поляків, болгар і словаків. Верхня частина сорочки збиралася навколо шиї та закінчувалася коміромобшивкою.

Побутували також сорочки з підтичкою, суцільні з розрізом на плечах і зібрані при шиї, сорочки-волошки, на кокетці, сорочки з брижами, подібні до бойківських.

Обгортка (опинка) Східного Закарпаття аналогічна буковинській, покутській та наддністрянській. Це виткане з вовни тонке видовжене прямокутне полотнище. Запаски ткали також витіюватим переплетінням, укладали глибокими повздовжніми зборами або густо рясували. Із трьох боків вони закінчувались кольоровою волічкою (косицею), а до верхніх кінців прикріплювались тороки. Розмір запасок звичайно 80×60 см. Основа робилася з тонкого щільного прядива одного кольору, а поробок — із різнокольорових ниток, іноді металевих. Святкові запаски ткалися сухозлоттю — металевою ниткою сріблястого або золотавого кольору.

Для південно-західних районів характерний комплекс жіночого одягу з плисом, який закривав сорочку лише спереду. Сорочку і плат підперезували вовняним тканим поясом.

Плати переважно були з чорного або темно-вишневого сатину, що приємно контрастувало з білим кольором сорочки.

Кептарі Закарпаття визначалися різноманітністю. Найдовші, майже до колін, називалися гуцуляки, або, як і у Прикарпатті, цурканки. Їх облямовували хутром, оздоблювали цяточками й вишивкою. Кептарі були насичених кольорів, декорувалися рослинним орнаментом із волічки, аплікаціями, нашивками, плетінкою з кольорового сап'яну. Колорит такого декору здебільшого поліхромний: нитки вживалися зелені, синьо-червоні, жовті.

Жіночий верхній одяг — сіряки та кожушки — не відрізнявся від чоловічого. Оригінальним вбранням була гуня з ворсистого білого чи сірого сукна з імітацією рукавів.

Комплекс жіночого вбрання доповнювався в'язаними нарукавниками — нараквицями. Їх носили поверх рукавів сорочок або під ними. Крім в'заних нарукавників, узимку вживалися шкіряні. Обов'язковим атрибутом були й торбинки — гайстри.

Дівчата заплітали волосся у дві коси (плетіна) або у дрібні косички (дрібушки). На голову вдягалися луб'які обручі з нашитими монетами, вінки й жмутки зі штучних квітів (косиці).

Широко побутували різноманітні прикраси, навіть чоловіки носили в одному вусі сережку — ковтку. Пальці прикрашали перснями (рукавинами), обручами.

Чоловічий костюм закарпатців складали довгі поликові сорочки, вузькі полотняні або суконні штани без з'єднуючої холоші вставки, а також широкі штани типу словацьких та угорських. Верхнім одягом, як знаємо, піджакоподібний сіряк та короткий кожушок. Оригінальним видом убранням був довгий прямоспинний безрукавний кожух — губа.

Текст № 7

Костюм населення південної частини України — ввібрав в себе й оригінально поєднав різні мотиви внаслідок взаємодії культур *українського, російського, молдавського та інших народів, що заселяли край.* Крім того, на ньому відчутніше позначився вплив міста. Поряд із традиційним вбранням чоловіки тут досить рано почали носити верхні сорочки, косоворотки, пальта, піджаки, картузи, черевики; жінки — фабричні спідниці, кофточки, блузки, шалі, капелюшки. Дівчата зачісували волосся найчастіше по-міському.

Виходячи із локальних особливостей традиційного вбрання у цьому регіоні можна виділити декілька зон, основні з яких ми й розглянемо. По-перше, це Донбас із суміжними територіями За-

поріжжя та Приазов'я; по-друге, це місцевості обабіч середньої та нижньої течії Дніпра — типовий український степ; і, по-третє, це така своєрідна зона, як Крим.

Традиційні жіночі сорочки Донеччини — з прямими вставками, пришитими по основі, з підтичкою або додільні. Низи рукавів збиралися на нитку, іноді пришивали оборки — чохли. Вишивки сорочок — біла або червоно-чорна; вишивалися рукави, вставки, іноді поділ та комір. Наприкінці XIX ст. поширюються сорочки до гестки, до талійки (на кокетці) — переважно з фабричного полотна.

Поясним одягом слугували обгортка та дерга.

Текст № 8

Колір та фактура саморобних матеріалів були виразним тлом для різних, видів технік і прийомів народного декорування. Однотонні тканини сполучалися з орнаментованими. Матеріали, мотиви, колористика, техніки виконання, розміщення орнаменту нерозривно пов'язані з елементами одягу, що прикрашався, його функціональним призначенням тощо.

Український одяг декорувався різноманітними способами: тканням, вибійкою, нашивками. Три перші способи пов'язані з нанесенням орнаменту на тканину, тому-то насамперед розглянемо саме їх. Щодо нашивок, то вони безпосередньо розташовуються на готовому одязі і будуть висвітлені окремо.

Текст № 9

Важливе місце в декоруванні вбрання належало узорним тканинам. Особливою красою візерунків та багатством колориту визначалися плахти, які слугували святковим поясним одягом жінок Середньої Наддніпрянщини протягом кількох століть. Їх ткали з тонкого саморобного вовняного прядива, яке йшло на основу й спіткання. Для складніших узорів уживали покупні гарус, шовк і бавовняні фабричні нитки — біль (білого кольору).

Клітчастий узор плахти виходив унаслідок переплетіння повздовжніх смуг основи й поперечних — утка. Клітини (карти) відділялися одна від одної кількома рядами вузьких смуг. Як правило, основу плахти робили на 8–10 повздовжніх смугах.

Плахти ткали двома основними способами: човниковою технікою (Чернігівщина) і перебором (Київщина та Полтавщина). Орнаментування виконувалися під дошку за допомогою різнокольорового перебору. Орнаментальні мотиви завжди були геометричні: ромб (часто з чотирма вписаними в нього маленькими ромбиками), восьмипелюсткова зірка, трикутники, геометризо-

вана восьмипелюсткова розетка і т. ін. За формою орнаментального мотиву плахти називалися: мудра, коропова луска, в дамку, зіркова, хрещатка, крижева, рогатка, копитах, реп'ятивка, слив'янка, мотилівка, рожева, кривуляста, стовпата, тричі рябенька, картата, леліткова тощо. У плахтах з крилами орнаментальні мотиви станка і крил часто були різними, чим досягалась ще більша декоративність одягу.

Текст № 10

У художньому вирішенні плахт важливе місце належало кольору. Характерна особливість плахтових тканин — гармонійне поєднання кольорів: червоного з білим, жовтим, синім та синього з білим, жовтим і т. д. У плахтах для дівчат та молодиць переважав яскравий фон (червоний, малиновий, бордовий), на якому в клітинах виділявся узор, виконаний білим, зеленим, жовтим, синім кольором. Такі плахти називалися червонятки. Жінки похилого віку віддавали перевагу плахтам стриманих тонів. Їх поле було синє або чорне, а орнаментальні мотиви — жовтими чи білими (чорнявки, синятки). Іноді основне тло плахти становило прядиво синього і червоного кольорів, а орнаментальні мотиви виконувались яскравим гарусом. Такі плахти мали назву напільних. Якщо колір орнаментального мотиву переходив в іншу клітину, плахта називалася недогони. Часто орнаментовані карти чергувалися з однотонними. Іноді в переборних плахтах орнаментальний мотив повторювався в сусідній клітині, виступаючи там фоном.

Найбільш поширеною технікою узорного ткацтва в Україні була підніжкова, якою виготовлялися тканини чинуватого переплетіння на трьох-чотирьох-шести ремізках. Внаслідок ритмічного чергування ниток основи і поробку утворювався дрібнорапортний малюнок із похилих або ламаних ліній, малих квадратів, ромбів, стовпчиків. Краса однотонних тканин витіюватого переплетіння полягала в їхній фактурі, яка створювала своєрідні світлотіньові ефекти.

Ще більшою привабливістю визначалися тканини з кольорового прядива, в яких декоративну функцію виконувало певне чергування різнокольорових смуг чи клітин. Зразки використання смугастого орнаменту присутні на так званих старовицьких хустках, які виготовлялися на Волині та Покутті.

Текст № 11

Важливою етнічною, соціальною, естетичною ознакою був колір матеріалів, котрі використовувалися для народного одягу.

Виконуючи декоративну функцію, колір, як і орнамент, виступав засобом вираження народного світогляду, психології, смаку, підкреслював буденність або святковість одягу, виділяв обрядовий одяг, передавав статево вікові градації. Колір був своєрідною образною мовою, втілюючи поняття чистоти, благородства, сили, довголіття, родючості, символізував людські почуття: сум, кохання тощо. Колір народного одягу перебував у гармонії з навколишньою природою, відбиваючи такі усталені уявлення, пов'язані з нею, як білий світ, червоне сонце, чорна ніч і т. ін.

Колористика в одязі зберігається найбільш стійкою; тому-то колір матеріалів має важливе значення для висвітлення питань етногенезу, етнічної історії, етнокультурних взаємовпливів. У давньослов'янському одязі найпоширенішими були білий колір та відтінки червоного-червлений, багряний. Саме білий та червоний кольори переважали у традиційних та орнаментованих тканинах східних слов'ян до кінця XIX — початку XX ст.

Основне тло у традиційному костюмі українців — натуральні кольори саморобних матеріалів. Кольорову тканину або прядиво селяни одержували або самі, фарбуючи їх у домашніх умовах, або ж віддаючи ремісникам. Із домотканого валяного сукна натуральних білого, сірого або чорного кольорів шили верхній одяг. Колір сукна, як ми вже знаємо, визначався місцевими традиціями, залежав від призначення одягу, добробутом хазяїна та певною мірою зумовлювався породою овець. Найціннішим вважалося сукно з білої спеціально митої вовни. З такого сукна шили нарядні жіночі свити на всій території Середньої Наддніпрянщини, юпки на Лівобережжі, куцини і латухи на Поліссі, гулі в західних областях. Чорний колір навіть зовсім нового пояркового сукна мав коричневий відтінок, а після недовгого носіння прибирав більш світлі тони. Таке сукно використовувалося для чоловічого верхнього одягу типу свити, гуньки, манти, чуги. Сукно, пофарбоване у червоний колір, збереглося у гуцульських сердаках та штанях-крашеницях.

Текст № 12

Спільним для всіх східнослов'янських народів був білий колір овчини для зимового одягу. Натуральний білий колір овчини для нагольних кожухів характерний для всієї України. Разом із тим широко побутували кожухи, пофарбовані шляхом дублення у різні відтінки коричневого.

Основними кольорами хутра були чорний та коричневий. Сіре хутро використовували для прикрашення кожухів, переважно

на території Київщини. Це пояснюється не тільки практичними міркуваннями, а й естетичними уподобаннями місцевого населення. На центральній Київщині, Чернігівщині та Полтавщині вживали фарбовану шкіру. З червоної та жовтої шкіри — сап'яну — шили жіночі чоботи, нею прикрашали кожухи.

Пофарбоване у різні кольори саморобне прядиво застосовували для багатоколірних орнаментованих тканин, поясів, а також для оздоблення. Фарбники були місцеві, натуральні, рідше куповані, привізні. За природні фарбники правили комахи, настої кори, листя, квітів, трав, плодів із додаванням хлібного квасу та деяких доступних хімікатів — мідного купоросу, квасців тощо. Червець, який водився в Україні і давав червону фарбу — кармін, слугував не тільки для місцевих потреб, а й був важливим експортним товаром, конкуруючи на зовнішньому ринку до кінця XVIII ст. з американською кошенеллю. Для одержання червоної фарби здавна використовували і коріння морени.

У народних майстрів існувало багато методів і рецептів фарбування, завдяки чому їхні тканини мали широку гаму кольорів та відтінків. Особлива роль належала червоному кольору. Слово «красний» було синонімом понять «красивий», «кращий», «нарядний», «цінний», «дорогий». Червоний колір часто виступав основним тлом в узорних тканинах, переважав у вишивках, був обов'язковим у таких деталях, як пояс, дівочі стрічки, вінки, намиста тощо. Багато червоного мав молодіжний та весільний костюм: «молодиця іде у червоному очіпку, як маківка цвіте». Про дівчину ж, яка вийшла на вулицю у синіх та зелених стрічках, навпаки, казали: пісна дівчина. Плахту, в якій був відсутній червоний колір, також називали пісною. Червоний пунцовий колір одержували з товченої на борошно кошенелі, з'єднаної з цинком, нашатирем, селітрою. Для здобуття темно-малинового кольору висушували і подрібнювали листя дикої яблуні (кислиці), навпіл із коноплями (материнкою), додаючи квасець (галун) та хлібний квас.

Текст № 13

В особливий спосіб фарбували майстрині-синільниці жіночий поясний одяг — чорно-сині вовняні запаски. Чорний колір отримували за допомогою іржі, замочуючи стружки заліза та сталі у настої дубової або вільхової кори з додатком хлібного квасу. Аби одержати звичайний синій колір, використовували настій сірки з немитої овечої вовни, лазур (калію) та галун. Синій кубовий

колір одержували шляхом поєднання настою сірки, лугу та покупної синьої фарби (індиго, синього сандалу, бенгалки).

Для плахт спеціально обробляли красиве прядиво. Його спочатку протравлювали квасцями, завдяки чому досягалася необхідна міцність фарбування. Жовтий та вохристий колір одержували з кінського щавлю, пелюсток соняшника, ромашки, лушпиння цибулі. У зелений колір прядиво фарбували відваром із кори модрини, трави, листя кавуна. Для одержання тілесного кольору використовували відвар коріння терену та глоду з квасцями.

Починаючи з другої половини XIX ст. натуральні природні фарбники поступово замінюються аніліновими, що суттєво вплинуло на кольори однотонних та узорних тканин і вишивок. Проте з переходом на фабричні матеріали колір залишається важливою етнолокальною ознакою і до сьогодні селяни використовують в одязі матеріали, що зберегли традиційний місцевий колорит.

Текст № 14

Наприкінці XIX — на початку XX ст. в українському одязі поєднувалися різні за структурою, кольором та малюнком матеріали — як саморобні, так і промислового виробництва,— що створювало неповторний зоровий ефект.

Структурно-художні особливості саморобних матеріалів залежали від обробки сировини, від фарбників, а також способів прядіння, в'язання, плетіння, ткання. Поряд із саморобними особливе місце в народному одязі займали матеріали, що завозилися з інших країн, або ж місцевого виробництва. Дорогі привізні тканини майже до другої половини XIX ст. слугували для оздоблення селянського одягу або використовувалися для окремих елементів святкового комплексу (керсеток, запасок, очіпків). Назви цих тканин, яскраво засвідчують широкі етнокультурні зв'язки українського народу. З розвитком промислового виробництва цей оригінальний художній засіб набув більшого поширення і зберігся до нашого часу.

Текст № 15

Щедро оздоблювали традиційне вбрання на Буковині. Вишивка, аплікація, опорядження крученим шнуром, рельєфними обшивками та інші прийоми займали провідне місце в оформленні костюма. Характер вишивки, її композиція, вибір технічних засобів шиття, кольорове забарвлення завжди залежали від крою

одягу, його призначення, місцевої традиції. Найбільш яскраво прикрашали жіночі святкові сорочки, хутряні кептарі — цурканки, суконні сердаки, весільні манти.

Головна увага в сорочці надавалася оздобленню рукавів. Вишивали низзю, настилуванням, хрестиком, мережкою, різнокольоровими вовняними нитками, заполоччю, для урочистості додавали шовк, золоту й срібну нитку, металеві пластинки. Композиція рукава мала тридільну побудову: полик (опріччя), зморшка й нижня частина рукава. В одних випадках полики були суцільні, без пробілів; основу їхньої орнаментації складали дрібні геометричні мотиви у поєднанні з геометризованими рослинними формами малинових, блакитних, жовтих, зелених тонів. Зморшка, яка з переходом від насиченого за кольором та орнаментом полика до нижньої частини рукава, виконувалася завжди одним кольором — або жовтим, або світло-зеленим, іноді чорним — у техніці настилування, її орнаментація — поєднання різноманітних ромбів. Нижня частина рукава декорувалася вертикальними смугами, центральна з яких мала форму розгалуженої гілки зі стилізованим листям та квітами. В інших випадках композиція поликів складалася з великих букетів троянд, або рож; іноді траплялися мотиви птахів.

Текст № 16

Найпривітнішою особливістю народного вбрання Покуття є вишивка білим по білому. Це переважно узори геометричного характеру — восьмипроменеві розетки, ламані лінії, ромби тощо. Завдяки застосуванню різноманітних наскрізних технік виконання біла нитка створює неповторну світлотіньову гру від блискучо-білого до темно-сірого. Крім геометричних, снятинські вишивки демонструють інші мотиви: зображення птахів у вигляді грифонів та ін.

Своєрідним чином прикрашався безрукавний одяг Прикарпаття. Так, місцеві кептарі — чурканки — оздоблювалися тхорячим хутром, яскравою аплікацією із сап'яну й вишивкою. В композиції розміщення узору відчувається тонке розуміння особливостей різних матеріалів: біле гладке тло чурканки контрастувало з теракотово-чорним хутром; барвиста сап'янова аплікація підкреслювалася вишивкою козликом. В оздобленні чурканок завжди присутнє гармонійне співвідношення декору, утвореного орнаментом із кучерів, і загальної площини білого тла. Смуги оздоблення розміщуються відповідно до конструкції вибору, візуально видовжуючи шви. Інший різновид безрукавок —

мунтяни — в художньо-стильовому плані подібний до цурканок і близький до молдавського вбрання.

Текст № 17

Жіночі сорочки Закарпаття представлені кількома варіантами. Сорочки — опріччя побутували у північних гірських районах. Вони були двох видів: довгі та короткі. Довгі носили до полотняної спідниці-фартуха, а короткі, що мали пазушний розріз на плечах чи збоку,— до кольорової сукні.

Короткі сорочки з суцільним рукавом, особливо характерні для Закарпаття, вживалися в комплексі з полотняною спідницею та одноплановою обгорткою.

Навчальне видання

Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»
Випуск 12 (61)

ПРИХОДЧЕНКО Катерина Іллівна

**ФАКУЛЬТАТИВИ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*
Редактор *О. О. Маленко*
Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лєбєдєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 12.12.2008. Формат 60×90/16.
Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.
Ум. друк. арк. 10,00. Зам. № 8-12/15-04.

ТОВ «Видавнича група “Основа”»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
www.osnova.com.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
КВ № 11454-32 від 7.07.2006 р.

Віддруковано з готових плівок
Виробник: ПП «Тріада+»
Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. (057) 757-98-16, 757-98-15

Тести для тематичного оцінювання

Українська мова. 5-7 класи. Тематичні контрольні роботи. Тестові завдання закритої та відкритої форми. Відповіді

Автори: Омельчук С. А., Чаюнська М. В.
Код: ПУМ41, 192 с.

укр. мова, формат А5, м'яка обкладинка

Зошит для тематичного оцінювання з української мови. Тестові завдання закритої та відкритої форми. Контрольне аудіювання. Контрольне читання мовчки

5 клас — Код: ПУМ37, 64 с.
6 клас Код: ПУМ38, 64 с.
7 клас — Код: ПУМ39, 96 с.

укр. мова, формат А4, м'яка обкладинка

Замовляйте книги за тел.: 8 (057) 731-96-33, за адресою: 61000, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, ВГ «Основа», «Книга — поштою. УМ41» або на сайті www.osnova.com.ua. Надсилайте SMS-замовлення на номер 8(067) 572-30-371.

Надіслати копію передплатної квитанції на будь-який журнал ВГ «Основа» та замовляйте книги з знижкою 10%. Мінімальне замовлення — 2 книги. Вартість поштової доставки — 6,45 грн.

Вивчаємо українську мову та літературу

Тиждень української мови та літератури

Код: ПУМ42, 288 с.

Українська мова. Диктанти. 9 клас

Автори: Голобородько К. Ю., Шипарьова О. В., Чхайло О. М.
Код: УМК78, 144 с.

Збірник диктантів з української мови. 10–12 класи

Автор: Тимченко І. В.
Код: УМК97, 96 с.

укр. мова, формат А5, м'яка обкладинка

Замовляйте книги за тел.: 8 (057) 731 96 33, за адресою: 61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66, ВГ «Основа», «Книга — поштою». УМД» або на сайті www.osnova.com.ua Надсилайте SMS-замовлення на номер 8(067) 572-30-371

Надплатіть кошти передплатної кампанії на будь-який журнал ВГ «Основа» та замовляйте книги зі знижкою 10%. Мінімальне замовлення — 2 книги. Вартість поштової доставки — 6,45 грн.